T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AMELLERİN FAZİLETLERİNE DAİR UYDURULAN RİVAYETLERİN HALK NEZDİNDEKİ KARŞILIĞI (BALIKESİR-İBADETLER ÖZELİNDE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNEP OCAKTAN BAYER

BALIKESİR, 2026

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AMELLERİN FAZİLETLERİNE DAİR UYDURULAN RİVAYETLERİN HALK NEZDİNDEKİ KARŞILIĞI (BALIKESİR-İBADETLER ÖZELİNDE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNEP OCAKTAN BAYER

DANIŞMAN

DOÇ. DR. RECEP EMİN GÜL

BALIKESİR, 2026

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 202312573010 numaralı Zeynep Ocaktan Bayer'in hazırladığı *Amellerin Faziletlerine Dair Uydurulan Rivayetlerin Halk Nezdindeki Karşılığı (Balıkesir-İbadetler Özelinde)* konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 04/06/2026 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Doç. Dr. Yusuf OKTAN İmza

Üye (Danışman) Doç. Dr. Recep Emin GÜL İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EŞER İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı ve
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.
- Yükseköğretim Kurulu tarafından 2024 yılında yayınlanan "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber" ve Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Çalışmalarda Üretken Yapay Zekâ Kullanımı: Etik İlkeler ve Uygulama Rehberi hakkında bilgi sahibiyim. Üretken yapay zekânın kullanılmasına ilişkin doğabilecek sorumluluklarımı kabul ettiğimi beyan ederim.

04/06/2026

İmza

Zeynep Ocaktan Bayer

ÖNSÖZ

İslam dinînin anlaşılması, sünnetin eksiksiz ve doğru öğrenilmesiyle mümkündür. Allah Resulü (s.a.s.) tebliğ vazifesinin yanı sıra dini yaşamış ve en güzel şekilde örnek olmuştur. Hz. Muhammed'in hayatta olduğu dönemde başlayan şifahi ve yazılı intikal süreci vefatından sonra da devam ederek geniş bir rivayet külliyatının teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Bu esnada O'nun (s.a.s.) kavli ve fiili sünnetiyle örtüşmeyen, nebevi asla dayanmayan bazı mevzû rivayetler piyasaya sürülmüş ve bunlara karşı önlemler alınmıştır. Bir sure okuyarak günahlarının affedildiğine, bir yiyeceğin her derdine deva olduğuna inanmak gibi toplumdaki yanlış anlayış ve inanışlar bugün bu çalışmanın hazırlanmasına sebebiyet vermiştir. Birçok İslam toplumunda olduğu gibi ülkemizde de uydurma hadislere dayalı bir fazilet anlayışı olduğunu söylemek mümkündür. Bu varsayımı temellendirmek amacıyla böyle bir çalışma yapmak gerekli görülmüştür.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde uydurma hadisin tanımı, tanınma yolları ve ortaya çıkış şekli yer almaktadır. İkinci bölümde namaz, oruç, zikir ve dualar, zekât ve sadaka ile surelerin faziletleri gibi başlıklar altında örnek uydurma rivayetlere yer verilmiştir. Bu rivayetler seçilirken halk arasındaki popülarite dikkate alınmış; sosyal medya uygulamaları, dergi-kitap ve İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât* isimli eseri başta olmak üzere mevzûât literatüründen yararlanılmıştır. Üçüncü bölümde ise teorik bilgilerin toplumsal karşılığını ölçmek amacıyla gerçekleştirilen mülakatların analizine ve katılımcıların hadis algısına dair değerlendirmelere yer verilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında bilgi ve emeğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Recep Emin Gül'e şükranlarımı sunarım. Tezi okuyarak kıymetli tenkit ve katkılarıyla tezin nitelikli hale gelmesine yardımcı olan değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Yusuf Oktan ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Eşer hocalarıma teşekkür ederim. 2017 senesinden beri hayalini kurduğum bu akademik yolculukta, sadece öğrenci değil, anne olarak da sürdürdüğüm bu zorlu ve güzel sürece varlığıyla anlam katan ve güç veren oğlum Hamza'ya ilim ve hakikat dolu bir ömür diler, desteği için eşime teşekkür ederim. Bu çalışmanın; Hz. Peygamber'in nebevi mirasının hurafelerden arındırmasını ve doğru yaşanmasını temenni eder, okuyucuların istifade etmesini dilerim.

BALIKESİR, 2026 **ZEYNEP OCAKTAN BAYER**

ÖZET

AMELLERİN FAZİLETLERİNE DAİR UYDURULAN RİVAYETLERİN HALK NEZDİNDEKİ KARŞILIĞI (BALIKESİR-İBADETLER ÖZELİNDE)

OCAKTAN BAYER, Zeynep
Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep Emin GÜL
2026, 82 Sayfa

Bu çalışmada öncelikle mevzû hadis kavramı ele alınmış; namaz, oruç, hac, zekât ve sadaka, zikir ve dualar, surelerin fazileti ile ilgili hadislerde öne çıkan aşırıya kaçma, sünnete aykırılıklar ile akla ve müşahedeye uymama gibi konulara kısaca yer verilmiştir. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma tercih edilmiş ve buna bağlı olarak ilk bölüm için literatür taraması dokümantasyon ve içerik analizi teknikleri; ikinci bölüm için ise yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amacı amellerin faziletine dair rivayetlerin halk arasındaki yaygınlığını ve uygulanabilirliğini tespit etmektir. Bu doğrultuda amaçlı örnekleme ve kartopu tekniği ile belirlenen ve Balıkesir'de yaşayan yirmi kişi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, katılımcıların eğitim düzeyleri ve dinî bilgi kaynaklarının bir sonucu olarak fazilet hadislerine karşı temkinli ve eleştirel bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların rivayetleri Kur'ân ve sünnet bütünlüğü ile akıl-mantık ilkeleri süzgecinden geçirerek değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, incelenen uydurma rivayetlerin toplum nezdinde mutlak bir otoriteye sahip olmadığı ve katılımcılar tarafından reddedildiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Mevzû/Uydurma Hadis, Amellerin Fazileti, İslam.

ABSTRACT

THE PUBLIC RECEPTION OF FABRICATED NARRATIONS REGARDING THE VIRTUES OF DEEDS (THE CASE OF BALIKESIR-RITUAL PRACTIES)

OCAKTAN BAYER, Zeynep
Master Thesis, Department of Basic Islamic Sciences
Advisor: Assoc. Prof. Recep Emin GÜL
2026, 82 pages

In this study, the concept of mawdu hadith is primarily addressed. Brief discussions are included regarding exaggerations, contradictions with the Sunnah, and inconsistencies with reason and observation in hadiths related to prayer, fasting, pilgrimage, zakat and charity, dhikr and supplications, and the virtues of specific surahs. The study employs qualitative research methods; accordingly, literature review, documentation, and content analysis techniques were used for the first section, while the semi-structured interview technique was applied for the second section. The aim of the research is to determine the prevalence and applicability of narrations regarding the virtues of deeds among the public. In line with this approach, interviews were conducted with twenty individuals living in Balıkesir, who were selected through purposive sampling and the snowball technique. The results indicate that participants exhibit a cautious and critical attitude toward "virtue hadiths" as a result of their education levels and religious information sources. In this context, it was found that participants evaluate narrations through the filters of Quranic and Sunnah integrity, as well as the principles of logic and reason. Consequently, it is concluded that the examined fabricated narrations do not hold absolute authority in the eyes of the public and are rejected by the participants.

Keywords: Hadith, Fabricated Hadith, Virtues of Deeds, Islam.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **ix**
GİRİŞ **1**
1. Araştırmanın Konusu/Problemi **1**
2. Araştırmanın Amacı **1**
3. Araştırmanın Önemi **2**
4. Araştırmanın Kaynakları **2**
5. Araştırmanın Varsayımları **4**
6. Araştırmanın Yöntemi **5**
7. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları **5**

BİRİNCİ BÖLÜM
MEVZÛ HADİS

1.1. MEVZÛ HADİSİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI 7
1.2. UYDURMA HADİSİ TANIMANIN YOLLARI 10
1.3. UYDURMA HADİSLERİN DOĞUŞU VE HADİS UYDURMA SEBEPLERİ 12
1.3.1. Cemaat Taassubu 13
1.3.2. Şahsi Menfaat 15
1.3.3. İslam'a Hizmet Etme Arzusu 16
1.3.4. İslam'a Zarar Verme İsteği 18

İKİNCİ BÖLÜM
AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR UYDURMA RİVAYETLER

2.1. NAMAZ 19

2.2. ORUÇ 21
2.3. ZEKÂT VE SADAKA 22
2.4. ZİKİR VE DUALAR 24
2.5 SURELERİN FAZİLETİ 26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR UYDURMA RİVAYETLERİN PRATİKTEKİ KARŞILIĞI

3.1. DEMOGRAFİK BİLGİLER 28
3.2. KATILIMCILARIN HADİS VE SÜNNET BİLGİSİ 32
3.3. HADİS VE SÜNNETİN KAYNAĞI VE GÜNLÜK YAŞAMDAKİ YERİ. 39
3.4. AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR RİVAYETLER HAKKINDA KATILIMCILARIN YAKLAŞIMLARI 46
3.5. AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR RİVAYETLERİN DİNÎ YAŞANTIYA ETKİSİ 48
3.6. AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR HADİS BİLGİ DÜZEYİ 54
3.7. FAZİLET HADİSLERİNİN ETKİSİNE DAİR GÖRÜŞLER..... 57
3.8. TEMEL KAYNAKLARLA ÇELİŞEN RİVAYETLERE YAKLAŞIM..... 59
3.9. KATILIMCILARIN ÖRNEK METİN YORUMLAMASI 63

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 71
KAYNAKÇA 74
EKLER..... 80

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler 31

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyet Bilgileri. 28
Grafik 2: Katılımcıların Yaş Dağılımı 29
Grafik 3: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri. 30
Grafik 4: Katılımcıların Meslek Bilgileri. 30
Grafik 5: Katılımcıların Cemaat Mensubiyet Bilgisi 31

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu/Problemi

İslam düşünce geleneğinde Kur'ân'ı Kerîm'den sonraki ikinci başvuru kaynağı hadis ve sünnettir. Hadis/sünnet dinî hükümlerin yanı sıra Müslüman kimliği ve toplumsal düzenin inşasında da belirleyici rol oynamıştır. Ancak bu konum tarihsel süreçte kişisel, fırkacı ve siyasi menfaatler doğrultusunda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olmayan birtakım/bazı rivayetlerin üretilmesine yol açmıştır. Bu durum, Hz. Peygamber'in söylemediği sözlerin, yapmadığı fiillerin, onaylamadığı durumların ona isnad edilmesiyle "mevzû hadis" kavramını ortaya çıkarmıştır.

Mevzû rivayetler zamanla halk nezdinde geçerlilik kazanarak kendine yer edinmiştir. Özellikle amellerin faziletine dair teşvik gayesiyle uydurulan rivayetler popülerleşmiş ve geniş bir kitle tarafından kabul görmüştür. Bu rivayetlerin sahih kabul edilerek varlığını devam ettirmesi dinî bilginin sıhhati açısından ciddi bir problem teşkil etmektedir. Literatürde uydurma rivayetler ve tespiti üzerine teorik olarak pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerin halk arasında yaygınlığı ve pratik hayata aktarımı hususunda saha çalışması sınırlıdır. Çözülmeye çalışılan mesele bu rivayetlerin insanların zihninde nasıl algılandığı ve neden uygulandığıdır. Dolayısıyla bu çalışma, halkın amellerin faziletlerine dair var olan rivayetlere bakış açısı, kültürel kabulleri ve dinî arka planını öğrenmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmanın konusu amellerin faziletleri hakkında uydurulmuş rivayetlerin dinî hayattaki yerini, Balıkesir ilinde mülakat yapılan 20 katılımcının bilgi düzeyi ile pratik hayata geçirme deneyimleri üzerinden incelemektir.

2. Araştırmanın Amacı

Çalışmadaki temel amacımız, amellerin fazileti hakkında uydurulmuş rivayetlerin halk nezdindeki karşılığını doğrudan mülakatlar yoluyla tespit etmektir.

Bu genel amacın yanı sıra, halk arasında en çok bilinen ve yaygınlık kazanan uydurma rivayetlere ulaşmak, bireylerin bu rivayetlere dair bilgi düzeylerini ölçmek ve halkın bu tür rivayetlere karşı gösterdiği yaklaşımı ve uygulama düzeyini ortaya koymak hedeflenmektedir.

3. Araştırmanın Önemi

Günümüzde dijital mecralar ve popüler kültürün etkisiyle, dinî bilginin doğruluğundan ziyade, bilginin yaygınlığı ve popülerliği daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır. Pek çok insanın uygulamasıyla popüler oluşun doğru kabul edilmeye sürüklendiği zamanda ele alınan bu uydurma rivayetler toplumsal kabule dönüşmekte ve sahih sünneti gölgelemektedir.

Çalışmanın sadece teorik bir incelemeyle sınırlı kalmayıp, söz konusu rivayetlerin toplumsal hayattaki yansımalarının saha çalışmasıyla somutlaştırılması, halk arasında bilgi kirliliğinin boyutunu gö(ste)rmek açısından önem arz etmektedir. Araştırma, literatürdeki teorik bilgiyi katılımcılardan alınan somut/pratik verilerle birleştirmesi yönüyle özgün bir niteliğe sahiptir.

4. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamız temel kaynağını, mevzûât literatürünün kapsamlı ve öncü klasiklerinden olan İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) *el-Mevzûât* adlı eseri oluşturmaktadır. Bu eser, rivayetleri fıkıh bablarına göre tasnif etmesi ve amellerin faziletine dair uydurulan hadisleri sistematik bir şekilde analiz etmesi sebebiyle ana referans olarak tercih edilmiştir. Mezkûr eserle birlikte ikinci bölümdeki rivayetleri tespit etme hususunda diğer mevzûât eserlerinden de yararlanılmıştır.

Mevzû hadis kavramının tanımı ve ortaya çıkış süreci ile ilgili konularda ise hadis usulü alanındaki temel başvuru kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu bağlamda; Cevherî'nin (ö. 393/1003) *Tâcü'l-luga*[1], İbnü's-Salâh'ın (ö. 643/1245) *Mukaddime*[2],

[1] Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd Cevherî, *Tâcü'l-luga*, çev. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Dârü'l-ilm lilmelâyîn, 1987).

[2] Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Abdirrahman İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-Hadîs* (Şam: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 1998).

Süyûti'nin (ö. 911/1505) *Risale fi aksami'l-hadisi'l-mevzu'*[3] ve *el-Leâli'l-masnû'a*[4], Tâhir el-Cezâirî'nin (ö. 1920) *Tevcîhu'n-nazar ilâ usûli'l-eser*[5], Osman Fellâte'nin (ö. 1424/2003) *el-Vad' fi'l-hadîs*[6], Ebû Bekir Abdurrahman b. Bekir İbrahim Âbir'in, *el-Vadu' el-vaddâûn fi'l-hadis el-nebevi*[7], Seyyid Abdülmacid el-Ğuri'nin, *el-Vadu' fi'l-hadîs*[8], Talat Koçyiğit[9] (ö. 2011) ve İsmail Lütfi Çakan'ın *Hadis Usulü*[10] adlı eserleri ve Mehmet Yaşar Kandemir'in *Mevzû Hadisler*[11] adlı eseri teorik çerçevenin belirlenmesinde esas alınmıştır.

Uydurma rivayetlerin güncel yansımalarını ve tespit metotlarını değerlendirmek amacıyla Mehmet Görmez'in *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*[12], Saffet Sancaklı'nın *"İslâm'ın Anlaşılmasında Apokrif / Mevzû Hadislerin Olumsuz Etkileri*[13], Hatîb *es-Sünnetü kable't-tedvîn*[14] , Harun Özçelik'in *Mevzû Hadisleri Tespitte Metot Farklılıkları*[15] adlı makalesinden, Recep Gözelceoğlu'nun *Hz. Peygamber'e Atfedilen Uydurma Rivayetlerin Sosyolojik Arka Planı*[16] isimli doktora tezinden, Majid Nawaz Malik'in *Fabricated Ahadith: Causes, Methods of Identification and Contemporary Needs: An Exploratory Study*[17], Nergis Karaslan ve Hayati Yılmaz'ın *Sahte Haber Araştırmaları Bağlamında Mevzû Hadislerin*

---

3 Ebü'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Süyûti, *Risale fi Aksami'l-hadisi'l-mevzu'*, çev. Ebû Eşref el-Asyûtî (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li'r-Turâs, 1996).

4 Ebü'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Süyûti, *el-Leâli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1996).

5 Tâhir b. Sâlih b. Ahmed ed-Dımeşkî el-Cezâirî, *Tevcîhu'n-nazar ilâ usûli'l-eser* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2009).

6 Ömer b. Hasan Osman Fellâte, *el-Vad'u' fi'l-Hadîs* (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2016).

7 Ebu Bekir Abdurrahman b Bekir İbrahim Âbir, *el-Vad'u el-Vaddâûn fi'l-Hadis el-nebevi* (Medine: Darü'l-Fazile, 1990).

8 Seyyid Abdülmacid el-Ğuri, *el-Vad'u fi'l-Hadîs* (Beyrut: Daru İbn Kesir, 2007).

9 Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021).

10 İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017).

11 Mehmet Yaşar Kandemir, *Mevzu Hadisler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019).

12 Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* (Ankara: Otto, 2022).

13 Saffet Sancaklı, "İslâm'ın Anlaşılmasında Apokrif / Mevzû Hadislerin Olumsuz Etkileri", *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji* VI/15-16 (2006), 203-229.

14 Muhammed Accâc el-Hatîb, *es-Sünnetü Kable't-Tedvîn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1988).

15 Harun Özçelik, "Mevzu Hadisleri Tespitte Metod Farklılıkları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 190.

16 Recep Gözelceoğlu, *Hz. Peygamber'e Atfedilen Uydurma Rivayetlerin Sosyolojik Arka Planı* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024).

17 Majid Nawaz Malik, "Fabricated Ahadith: Causes, Methods of Identification and Contemporary Needs: An Exploratory Study", *Research Journal of Islamic Studies & Humanities* 6/1 (2024), 36-52.

Yayılması[18] adlı makalelerinden ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'ndeki[19] "mevzû" maddesinden yararlanılmıştır.

5. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma mülakat sürecine katılan bireylerin amellerin faziletine dair rivayetler hakkında bilgi, tutum ve uygulama düzeylerine yönelik sorulan sorulara, herhangi bir yönlendirme altında kalmadan içten ve dürüst şekilde yanıtlar verdikleri varsayılmaktadır. Bireylerin sahip oldukları dinî bilgi birikiminin ve bu bilgilere yükledikleri anlamların, mülakat yöntemiyle somutlaştırılabileceği ve bilimsel analize tabi tutulabileceği temel bir yargı olarak kabul edilir. Ayrıca, araştırmanın örneklemini oluşturan çalışma grubunun, hedeflenen toplumsal kesimin genel dinî eğilimlerini ve mevzû hadisler konusundaki algı düzeyini yansıtacak yeterlilikte olduğu varsayılır. Son olarak, veri toplama aracı olarak kullanılan mülakat sorularının, katılımcılar tarafından doğru ve eksiksiz bir biçimde anlaşıldığı, verilen yanıtların ise araştırmanın temel problemini açıklığa kavuşturacak nitelikte olduğu kabul edilir.

Ayrıca araştırmamızın konusuyla ilgili olarak şu varsayımları sıralayabiliriz:

1. Katılımcıların hadis bilgisi düşük-orta seviyededir.
2. Katılımcılar hadisin sıhhati ile ilgili detaylara düşük seviyede vakıftır.
3. Katılımcıların nafile ibadetlerinin kaynağında uydurma rivayetler de önemli bir yer tutmaktadır.
4. Katılımcılar rivayetlerdeki abartılı ifadelerin teşvik edici özelliğine olumlu bakmaktadır.
5. Sosyal medya uygulamaları ve popülarite hadislerin kabulünde önemli bir rol oynamaktadır.
6. Katılımcıların bilgi birikimi arttıkça hadislerin sıhhatine karşı eleştirel yaklaşım da artmaktadır.

[18] Hayati Yılmaz - Nergis Karaaslan, "Sahte Haber Araştırmaları Bağlamında Mevzû Hadislerin Yayılması" 24/1 (Mart 2024), 249-278.
[19] Mehmet Yaşar Kandemir, "Mevzû", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2004.

6. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, amellerin faziletine dair mevzû rivayetlerin halk nezdindeki bilinirliğini ve uygulama alanını anlamayı hedefleyen nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Halkın mevzû hadislerle ilgili kişisel bilgi ve pratiklerine odaklanıldığı için fenomenoloji desenine göre tasarlanmıştır. Bu desen bireyin dış dünyada gözlemlediği veya kavramlara dair yaşanmış deneyimlerin ortak adını ifade etmektedir.[20] Bu bağlamda, uydurma rivayetlerin sadece bilinirlik oranını değil; bu metinlerin bireylerin zihin dünyasında nasıl bir yer edindiğini ve dinî davranışlarını nasıl şekillendirdiğini anlama imkânı sağlamaktadır.

Araştırma için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 28.03.2025 tarih ve 2025/03-31 sayılı etik kurul onay raporu alınmıştır. Söz konusu toplumsal algıyı ve uygulama düzeyini doğrudan tespit edebilmek amacıyla, veriler yarı yapılandırılmış mülakat tekniği (araştırmacı tarafından önceden hazırlanan ve görüşme esnasında alt soruların oluşabildiği nitel veri toplama yöntemi) kullanılarak toplanmıştır. Bu teknik önceden hazırlanmış açık uçlu sorularla bireylerin bakış açılarını öğrenmeyi ve detaylı bilgi edinmeyi amaçlamaktadır.[21] Hazırlanan mülakat formu, katılımcıların hadis-sünnet bilgileri, bilgi kaynakları ve amellerin faziletine dair rivayetlere karşı sergiledikleri tutumu kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Katılımcılarla gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler, bireyin günlük hayattaki dinî pratiklerini özgürce ifade etmelerine olanak sağlayarak araştırmanın amacına hizmet eden birincil dereceden verilerin elde edilmesini sağlamıştır.

7. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Hadis usulünün en kritik meselelerinden biri olan mevzû hadis, Hz. Peygamber'e ait olmadığı halde ona nispet edilen asılsız rivayetleri ifade etmektedir. İslam'ın temel kaynağı ve pratikleştirilmiş hali olan sünnetin, uydurma rivayetlerle tahrifi, dinin tahrif edilmesine sebebiyet vermektedir.

---

[20] John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 77; İdris Güçlü, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Nika Yayınevi, 2021), 288.

[21] Güçlü, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 133.

Hadis uydurma faaliyetleri; siyasi rekabet, mezhepsel ayrışmalar, fethedilen yerlerdeki insanları İslam'a ısındırma gayesi, İslam düşmanlığı ve emir bi'l-marûf nehiy ani'l-münker gibi maksatlarla gerçekleştirilmiştir. Özellikle hayırlı bir iş yaptığını sanarak, halkı ibadete teşvik etme amaçlı hadis uydurma girişiminde bulunan kimseler, İslam düşmanları kadar yıkıcı etkilere sebep olmuştur.

Günümüzde sosyal medyanın da etkisiyle mevzû hadislerin yaygınlığı ve uygulanabilirliği artmaktadır. Bu gerçeklikten hareketle tasarlanan araştırma, hadis literatüründe mevzû (uydurma) kategorisinde yer alan rivayetlerden yalnızca amellerin faziletine dair olanlarla sınırlandırılmıştır. Bu rivayetlerin seçiminde İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât* adlı eseri temel referans alınmış; bu eserde mevzû olarak nitelenen ve günümüzde halk arasında popülerliği devam eden üç rivayet de incelemeye dahil edilmiştir.

Çalışmanın saha boyutu ise, katılımcıların mevzû rivayetlere dair bilgi birikimini ve tutumunu tespit edebilmek, pratikteki yansımalarını analiz etmek amacıyla Balıkesir ilinde yaşayan vatandaşlar üzerinden yürütülmüştür. Araştırma, amaçlı örnekleme ve kartopu tekniği (katılımcıların çoğalarak büyümesi) ile belirlenen, farklı yaş ve eğitim düzeylerine sahip 20 katılımcı ile sınırlandırılmıştır. Elde edilen bulgular, seçilen temel eser ve belirlenen örneklem grubunun nitelikleriyle sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVZÛ HADİS

Hadis ve sünnet, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra dinin ikinci temel kaynağı olmasının yanı sıra, nasların hayata aktarılmasında rehberlik eden en temel otoritedir. Bu otorite, yalnızca ibadet ve fıkıh dünyasını değil, Müslüman toplumların ahlâkî değerlerini, sosyal ilişkilerini ve gündelik hayat pratiklerini de şekillendirmiştir. Hadislerin toplum nezdindeki bu gücü, zaman içerisinde dini istismar etmek veya kişisel/grupsal çıkarlara dinî bir zemin hazırlamak isteyenleri hadis uydurma faaliyetine sevk etmiştir.

Özellikle halkı hayra teşvik etmek (terğib) veya şerden sakındırmak (terhîb) gibi iyi niyetli görünen amaçlarla devam eden bu süreç, zamanla güvenilir ve doğru olan sünnetin anlaşılmasını zorlaştıran ve dinî bilgide kirliliğe yol açan mevzû hadis sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde söz konusu sorunu daha iyi kavrayabilmek adına öncelikle mevzû hadisin doğuşu, tanımı ve uydurma hadisleri tanıma yolları ele alınacaktır.

1.1. MEVZÛ HADİSİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI

Mevzû kavramı, sözlükte "indirmek, bir şeyi bir yere koymak, düşürmek, vazgeçmek, bir şeyi üzerinden atmak, uydurmak ve nispet etmek gibi anlamlara gelen hem mazi hem de muzari kipinde "dad" harfinin fethasıyla kullanılan "vada'a"

fiilinden türetilmiş bir ismi mef'ûldür.[22] Hadis ilminde mevzû kavramıyla, icat edilmiş, düşük, geçersiz ve yamanmış hadis kastedilmektedir.[23]

Bir hadis ıstılahı olarak ise "Hz. Peygamber'in ağzından uydurulan ve iftira edilerek ona nisbet edilen söz manasında mecazi olarak kullanılan "mevzû" tabiri "muhtelak (icat edilmiş)" ve "masnu (uydurulmuş)" kelimeleriyle izah edilmektedir."[24] Mevzû hadis, yalan söylemek (kizb) ile cerh edilmiş bir râvinin rivayeti olarak da tanımlanır.[25] Bu rivayetleri uyduran kişiler "vazzâ" olarak nitelendirilirken, ortaya çıkan asılsız metinlere "bâtıl" veya "masnû" denilmektedir.[26]

Mevzû hadis, alimler tarafından farklı açılardan tanımlanmıştır. Klasik dönem alimlerinden İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) mevzu hadisi "zayıf hadislerin en kötüsü olan düzmece hadis"[27] olarak nitelemiş ve durumunu bilen birinin mevzû olduğunu açıklamadan rivayet etmenin helal olmadığını vurgulamıştır. Osman Fellâte (ö. 1419/1998), eserinde mevzû hadisin lügat anlamı ile ıstılah anlamı arasındaki ilişkiyi şu şekilde kurmaktadır: ilk olarak düşüklük ve itibar kaybı açısından kelime anlamı olarak bir yere atılmış demek olan mevzû, hadis ilminde delil değerini tamamen yitirmiş rivayetleri ifade etmektedir. İkinci olarak geçersizlik manasıyla uydurma hadisin hiçbir şekilde delil veya hüküm kaynağı olmayacağını işaret eder. Üçüncü olarak ise icat ve üretim anlamı vardır bu ise rivayetlerin sonradan var edilip uydurulduğunu ve yamanmış olması özelliğiyle Peygamberimiz söylemediği halde O'na yapıştırılmış söz olduğunu ortaya koyar."[28]

Modern dönem araştırmacılarından Talat Koçyiğit ise mevzu hadisin tanımını genişletmiş, uydurma hadislerin ortaya çıkış sebeplerini de ilave etmiştir. Koçyiğit'e göre mevzû hadis başta İslam dinine kast edenler olmak üzere, mensup oldukları siyasi fırka, fıkhi mezhep, kabile, cinsiyet veya dillerini övmek, halifelerin nezdinde mertebe kazanmak, cemaatin teveccühüne nail olmak ya da halkın dinî emir ve nehiylere karşı

---

22 Cevherî, *Tâcü'l-luga,* 6/1299; İbn Manzûr, Cevherî, *Tâcü'l-luga*, 6/1299; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Kahire: Darü'l-Hadis, 2003); Osman Fellâte, *el-Vad'u' fi'l-Hadîs*, 150; el-Ğuri, *el-Vad'u fi'l-Hadîs*, 16; Muhammed Avnurrahim b. Mesud Salih, "el-Hadîsil Mevdû' Tâ'rifühü ve Cühûdü'l-Ulema fi Mukâvemeti'l-Vaz'u", *The Journal of Sharia Fundamentals for Specialized Researches* 2 (2016), 80; Malik, "Fabricated Ahadith: Causes, Methods of Identification and Contemporary Needs: An Exploratory Study", 37.

23 Osman Fellâte, *el-Vadu' fi'l-hadîs*, 151; İbrahim Âbir, *el-Vadu' el-vaddâûn fi'l-hadis el-nebevi*, 9.

24 Kandemir, *Mevzu Hadisler*, 14.

25 Çakan, *Hadis Usulü*, 17.

26 Mehmet Yaşar Kandemir, "Mevzû", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2004, 29/493.

27 İbnüs-Salah, *Mukaddime*, 98-99.

28 Osman Fellâte, *el-Vadu' fi'l-hadîs*, 169.

rağbetini arttırmak amacıyla din düşmanlarının, cahillerin uydurdukları, ardından da bu uydurmalara tanınmış râvilerden isnadlar ekleme suretiyle Hz. Peygamber'e (s.a.s.) iftira ile isnad ettikleri sözlerdir.[29]

Mevzu hadisin tanımı mütekaddimûn dönemindeki kitaplarda yer almazken, son dönem hadis usulü kitaplarında tanımlar daha net sınırlarla çizilmiş bir şekilde yer almaktadır. Bu tanımlarda temel ayrışma noktası, uydurma fiilinin "kasıtlı" yapılıp yapılmadığı meselesidir. Örneğin Cezâirî: "İster kasden isterse hataen olsun Hz. Peygamber'e yalan olarak nispet edilen hadistir"[30] şeklinde, râvinin yanılgısını, hata etme faktörünü tanıma dahil ederken, Kâsımî: "Yalan, uydurma demektir. Yani râvinin, Nebevî hadiste, O'nun söylemediği şeyi, ondan rivayet edip kasıtlı olarak yalan söylemesidir"[31] diyerek kasıt unsurunu merkeze almaktadır. Muhammed Acâc ise: "Hz. Peygamber'in söylemediği, işlemediği ve takrir etmediği bir şeyin Ona (s.a.s.) uydurma ve yalan olarak nispet edildiği hadistir"[32] şeklinde daha geniş bir perspektifle ele alarak tanımlama yapmıştır.

Yukarıda verilen tanımlardan anlaşıldığı kadarıyla mevzû hadis, Hz. Peygamber'in söylemediği, yapmadığı veya onaylamadığı bir şeyi kasıtlı ya da kasıtsız olarak ona nispet eden asılsız rivayetleri ifade etmektedir. Bu tür rivayetlerin dinî hükmü incelendiğinde, Hz. Peygamber'in: *"Kim bana isnad ederek yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın."*[33] hadisi belirleyici olmaktadır.

Bu bağlamda, İslam ahlâkında genel manada yalan söylemek haram kabul edilirken, dinin ikinci temel kaynağı olan Hz. Peygamber'e yalan isnad edilmesi ise, dinin aslına zarar vermesi hasebiyle ağır bir vebal olarak değerlendirilmektedir. Hadis âlimlerinin çoğunluğu, uydurma rivayeti Hz. Peygamber'e nispet ederek nakletmenin haram olduğu konusunda icma etmektedir.[34] Dolayısıyla mevzû hadis uydurmak, bunları sahih bir bilgi gibi halk arasında yaymak, yalnızca kişisel bir günah değil aynı zamanda İslam'ın doğru anlaşılmasını engelleyen ilmi ve ahlâkî bir problemdir.

---

29 Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 291.

30 Cezâirî, *Tevcîhu'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser*, 252.

31 Muhammed Cemâlüddîn el-Kâsimî, *Kavâidü't-Tahdîs min Funûni Mustalahi'l-Hadîs* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1987), 155.

32 Muhammed Accâc el-Hatîb, *Usûlül-hadîs ulûmuh ve mustalahuh* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989), 342; Özçelik, "Mevzu Hadisleri Tespitte Metod Farklılıkları", 220.

33 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmi'u's-sahîh* (Beyrut: Dâru Tevki'n-Necât, ts.), İlim 38; Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim* (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1988), Zühd 72.

34 İbnü's-Salah, *Mukaddime*; Abdulfettah Ebû Gudde, *Mevzû Hadisler*, çev. Enbiya Yıldırım (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 53; Çakan, *Hadis Usulü*, 140.

1.2. UYDURMA HADİSİ TANIMANIN YOLLARI

Muhaddisler, nebevi mirası koruma hassasiyetiyle, mevzû rivayetleri tespit ve tefrik etmek adına titiz bir inceleme sürecine girişmişlerdir. Nitekim hadislerin sahih veya uydurma olup olmadığını tespit için farklı ülkelere rıhle dediğimiz hadis yolculukları yapmışlardır.[35] Uydurma hadislerin tanınması amacıyla hadis münekkitleri tarafından geliştirilen bu yöntemler, rivayetlerin sıhhat durumunu belirlemede hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda Süyûti, *el-Leâli'l-masnûa* isimli eserinin mukaddimesinde bir rivayete mevzû hükmü verebilmek için hadis alimlerinin ortak kararına ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir.[36] Bu başlık altında, bir rivayetin mevzû olduğunu gösteren ve ulema tarafından tespit edilen temel karineler kısaca ele alınacaktır.

İslam'ın ana kaynakları olan Kur'ân ve sünnete aykırı olan rivayetler uydurmadır. Örneğin dünyaya ömür tayin edilen bir rivayette "Dünyanın ömrü yedi bin senedir, biz yedinci binin içindeyiz"[37] haberi verilmektedir. Ancak Kur'ân'da Yüce Allah: "Senden kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki; onun zamanını yalnız Allah bilir."[38] buyurmuştur. Nitekim Hz. Peygamber de "Ben gaybı bilmem"[39] demiştir. İslam dünyasında meşhur olan Cibril hadisinde Cebrail (as) insan suretinde gelip Hz. Peygamber'e "Kıyamet ne zaman?" diye sorduğunda, Efendimiz şu cevabı vermiştir: "Bu konuda kendisine soru sorulan, sorandan daha bilgili değildir."[40] Böylelikle bu haber hem Kur'ân'a hem sünnete aykırı olması sebebiyle uydurmadır.

Hadis olarak ortaya atılan rivayetin uydurma olduğuna bir diğer işaret Arap dilinin gramer (sarf ve nahiv) açısından bozuk veya üslup açısından kusurlu olmasıdır.

---

35 Cüneyt Eren, "el-Vadu fi'l-hadîs ve eser fi't-tefsir", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1/4 (2005), 210; Habil Nazlıgül, "Sebep ve Sonuçlarıyla Hadis Yolculukları (er-Rıhle fî Talebi'l-Hadis)", *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6/11 (Haziran 2013), 13-37; Yusuf Açıkel, *Hadisler Uğruna İlmî Seyahatler/Rihle* (Akademik Yayıncılık, 2020).

36 Süyûti, *el-Leâli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*, 1/9.

37 Aliyyü'l-Kâri, Nuruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî el-Mekkî el-Hanefî, el-Esrâru'l Merfûa fî"l-Ahbâri"l-Mevdûa, thk: Muhammed İbn Lütfî es-Sabbâğ, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1391/1971.

38 Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzü'l Furkân Tefsirli Kur'ân-ı Kerîm Meali* (İstanbul: Server Yayınları, 2016), A'râf, 7/187.

39 Enam, 6/50.

40 Buhârî, Îmân 37, Müslim, Îmân 1; Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen* (Halep: Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1986), Mevâkît 6; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999), Sünnet 16; Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen-i Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayıncılık, ts.), Îmân 4.

Efsahu'l-arab olarak kabul edilen Hz. Peygamber'in sözünde bulunmayacak şekilde manasızlık ve ölçüsüzlük barındırmasıdır.[41] Nitekim, Hz. Peygamber'in belâgat ve fesâhat ilkelerine aykırı, manasız sözler sarf etmesi düşünülemez.

Örneğin, Aşure günü oruç tutan kimseye Allah Teâlâ'nın oruç tutup namaz kılmak suretiyle yetmiş yıl ibadet etmiş kadar sevap vereceği[42] rivayeti az amelle çok sevap kazanmayı vadetmesiyle abartılı ve ölçüsüzdür. İbnü'l-Cevzî'nin bu meseledeki örneği şu rivayettir: "Kim bir gün oruç tutarsa o, bin hac ve bin umre yapan kimsenin sevabı gibi sevap alır. Ona Eyyûb sevabı da verilir!"[43] Bu rivayetlerdeki aşırılık, Kur'ân'ı Kerîm'e ve akla aykırıdır. Nitekim Allah Resulü, Araplar arasında en fasih ve beliğ konuşan olarak kabul edilirken onun nebevî üslubuna uymayan bir söz söylemesine ihtimal verilemez.[44] Rivayetlerdeki bu abartılı ve ölçüsüz mükafat vaatleri, sünnetin yapısıyla çelişmektedir.

Bugün elimizde mevcut olan hadis kitaplarında bulunmayan hadisler de uydurma kabul edilir. Süyûtî'nin bu konu hakkında düşüncesi şöyledir:

> "Ne hadis kitaplarında yer alan ne de muttasıl bir isnadı bulunan hadislere yalnız bazı vaaz, tefsir, siyer ve tarih kitaplarında rastlamaktayız… İlk devirlerdeki hadis imamları zamanında mevcut olmayan bu sözlerin çoğu daha sonraki devirlerde uydurulmuştur."[45]

Bir rivayetin uydurma olduğunu anlamanın en kesin yollarından biri de uydurmacının itiraf etmesidir. Bu kimseler, tarihsel süreç içerisinde hadis uydurmada birbirinden farklı usuller kullanmışlardır. Uydurdukları sözleri sahih hadislere ekleme yaparak, senet üzerinde ekleme çıkarma uygulayarak veya sened ve metni birbirine karıştırarak tahrif etme şeklinde çeşitli teknikler kullanmışlardır. Hadis uydurucusu olarak tanınmak Müslümanlar tarafından nefret edilmeye sebep vereceğinden bu itiraflar genellikle belirli koşullar altında gerçekleşmiştir.[46]

Hadis uyduran bu râviler arasında yaptığının yanlış olduğunu anlayıp pişman olan ve iyi bir şey yaptığını düşünerek hadis uydurduğunu itiraf edenler olmuştur. Örneğin Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe, Kâbe'yi tavaf ederken ağlayarak istiğfar eden bir

---

41 Çakan, *Hadis Usulü*, 120; Osman Fellâte, *el-Vadu' fi'l-hadîs*; Kandemir, *Mevzu Hadisler*.
42 İbnü'l Kayyim el-Cevzi, Muhammed b. Ebî Bekr, *el-Menâru'l-Münîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf* (Riyad: Dâru'l-Âsıme, 1416), 35.
43 İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/189.
44 Kandemir, *Mevzu Hadisler*, 14.
45 Süyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Risale fi Aksami'l-hadisi'l-mevzu'*, 1461. Kandemir, *Mevzû Hadisler*, 176.
46 Kandemir, *Mevzû Hadisler*, 80.

yaşlıya rastlamış ve ona neden ağladığını sorduğunda şu cevabı almıştır: "Rasulullah'a karşı yalan söyleyerek 50 hadis uydurdum, onları halk arasında yaydım. Şimdi ben ne yapacağım."[47] İdam edilmek üzere yakalanan Abdülkerim b. Ebi'l-Avcâ hadis uydurduğunu şöyle ifade etmiştir: "Dininizde helâli haram, haramı da helâl göstermek üzere dört bin hadis uydurdum."[48]

Uydurma hadisin tespiti yalnızca beyan edilmesi ile sınırlı kalmamış; akıl, his, müşahede ve tarihi vak'alara aykırı olan rivayetler de hadis âlimleri tarafından uydurma kabul edilmişlerdir. Örneğin "patlıcanın her derde deva olduğu"[49] rivayeti ilmi bulgulara; "Hicri 600 tarihinden sonra doğacaklara Allah'ın hiçbir ihtiyacı yoktur"[50] rivayeti de hem akla-mantığa hem de tarihî gerçeklere aykırı olması sebebiyle uydurma kabul edilmiştir.[51] Ancak konuya dair, zahiren benzer bir genelleme içerse de sahih kabul edilen rivayetler mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "Ölüm dışında hiçbir hastalık yoktur ki, çörek otunda onun için bir deva bulunmasın."[52] buyurduğu nakledilmektedir.

1.3. UYDURMA HADİSLERİN DOĞUŞU VE HADİS UYDURMA SEBEPLERİ

Hadis uydurma faaliyetinin tam olarak ne zaman başladığı tartışmalıdır. Bu tartışmalar arasında Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde başladığını savunanlar olduğu gibi, İbn Sîrîn'in ifadesiyle Hz. Osman'ın şehadetiyle başlayan "büyük fitne" dönemine dayandıran araştırmacılar da bulunmaktadır. Bazıları ise daha geç dönemlerdeki siyasi ve itikadi ayrışmaları işaret etmektedir.

Bu çerçevede, özellikle Şia'ya yönelik hadis uydurma suçlamaları bazı kaynaklarda isim ve örnek verilmeden itiraf şeklinde aktarılmaktadır. Bu uydurma faaliyetlerinin başlangıcı için hicrî ilk asrın ortalarına işaret edilse de zikredilen şahısların geç dönemde yaşamış olması bu iddiaları tarihsel verilerle delillendirme

---

47 İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 1/49.

48 Zehebî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizanü'l-i'tidal fi nakdi'r-rical* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1963), 2/644.

49 Aclûnî, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ* (Beyrut: Müessesetü'r Risale Naşirun, ts.), 2/99, h.no: 874.

50 İbn Arrâk el-Kinânî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, Tenzîhu'ş-şerîati'l-merfûa ani'l-ahbâri'ş-şenîati"l-merfûa, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1401/ 1981, I, 34, nr. 60.

51 Çakan, *Hadis Usulü*, 139.

52 Buhârî, Tıbb 7; Müslim, Selam 89, (2215); Tirmizî, Tıbb 5, (2042), 22, (2071).

konusunda yetersiz kalmaktadır.[53] Benzer şekilde Emevilerin asabiyetçi politikaları sebebiyle hadis uydurulduğu iddiasını[54] kanıtlamak için bu dönemde yaşamış ve bu sebeple hadis uydurmuş olan ravilerin tespit edilmesi gerekmektedir ancak bunun tespiti için somut bir bilgi mevcut değildir.

Benzer belirsizlik hicri birinci yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Kaderiyye ve Cebriyye gibi itikadi mezhepler için de söz konusudur. Bu mezhep mensuplarının kendi görüşlerini desteklemek veya muhalifleri kötülemek amacıyla hadis uydurdukları söylenmektedir. Ancak bu iddialar genellikle sadece bazı hadis metinleri örnek vererek yürütülmekte, bu hadisleri uydurduğu iddia edilen ravilerin kim olduğu veya hangi dönemde yaşadığına dair somut bir bilgi verilmemektedir.[55]

Bu faaliyetin; cemaat taassubu, İslam düşmanlarının dine zarar verme isteği, bazı siyasi grupların menfaat kaygısı ve araştırmamızın odak noktasını oluşturan Müslümanlar tarafından halis duygularla halkı ibadete teşvik etme isteği gibi birbirinden farklı birçok sebebi bulunmaktadır. Aşağıda bu sebepler detaylandırılacaktır.

1.3.1. Cemaat Taassubu

Hadis uydurma faaliyetinin tarihsel kökenine bakıldığında, siyasî ihtilafların ve mezhebi ayrışmaların en belirleyici etken olduğu görülmektedir. Bu süreç, Hz. Osman'ın şehadetiyle patlak veren "fitne" ve tefrika dönemiyle tetiklenmiş, İslam toplumunda derin sarsıntılara yol açmıştır. Bu kaos ortamında ortaya çıkan ve 'fırak-ı dâlle' olarak nitelenen gruplar, varlıklarını sürdürmek ve taban bulmak amacıyla teolojik meşruiyet arayışına girmişlerdir. Kur'ân'ı Kerîm'in lafzının mahfuz (korunmuş) olması sebebiyle, bu fırkalar öncelikleri ayetleri kendi ideolojilerine göre tevil etmiş; bu yöntemin yetersiz kaldığı noktalarda ise hadis uydurma (vaz') faaliyetine yönelmişlerdir. Sünnetin o dönemde henüz resmî olarak tedvin edilmemiş olması, bu tür istismarlara zemin hazırlamıştır.

Söz konusu fırkalar, nasları tahrif sürecinde iki temel yöntem izlemişlerdir: Kendi siyasi ve itikadi görüşleriyle tezat teşkil eden sahih hadislerin Hz. Peygamber'e

---

53 Osman Fellâte, *el-Vadu' fi'l-hadîs*, 236.
54 el-Hatîb, *es-Sünnetü Kable't-Tedvîn*, 208-209.
55 Osman Fellâte, *el-Vadu' fi'l-hadîs*, 254; Recep Emin Gül, "Hicrî I. Asırda Hadis Uydurma Faaliyeti ve Hadis Uyduranların Tespiti", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 10 (2020), 253-277.

aidiyetini (sübutunu) reddetmek, ikincisi ise doktrinlerini temellendirmek ve muhaliflerine karşı delil (hüccet) üretebilmek amacıyla asılsız metinler kurgulayıp bunları Hz. Peygamber'e isnat etmektir.[56]

Literatürdeki hâkim kanaate göre, hadis uydurma girişimlerini sistematik bir yapıya kavuşturan ve sayısal olarak en yoğun hacme ulaştıran fırka Şîa olarak kabul edilmiştir. Söz konusu grup, Hz. Ali ve taraftarlarının faziletini (menâkıb/fezâil) öne çıkarmak amacıyla uydurulan rivayetlerin yanı sıra, ilk üç halife ve Muâviye başta olmak üzere, onlara destek veren kesimi yermek (mesâlib/zemm) ve siyasi meşruiyetlerini sarsmak gayesiyle pek çok hadis uydurmuştur.[57]

Şia'nın yöntemine benzer şekilde ırkını, fırkasını ya da mezhebi koruma içgüdüsüyle, görüşlerini savunmak ve rakip olarak gördüklerini yermek için hadis uydurulmuştur. Fıkıh mezheplerinin kendi imamlarını övmek ve diğer imamları yermek için uydurdukları şu hadis örnek verilebilir: "Ümmetim içerisinde Muhammed b. İdrîs (eş-Şâfiî) denilen biri çıkacaktır ki onun ümmetime vereceği zarar İblîs'ten daha çok olacaktır. Yine ümmetim içerisinde Ebû Hanîfe denilen bir adam çıkacaktır ki o ümmetimin meşalesidir".[58] Mezhep imamlarının kendi şahsiyetlerinden ve ilmi ahlâklarından tamamen uzak olan bu tür uydurmalar "fanatizm" boyutundaki aidiyet hislerinin bir yansımasıdır. İmam Ebû Hanîfe'yi "ümmetin meşalesi" olarak nitelerken İmam Şâfiî'yi "İblis'ten daha zararlı" olarak göstermeye çalışan bu zihniyet, mezhep taassubunun ulaştığı tehlikeli boyutu gözler önüne sermektedir.

Hicri II. yüzyılın başlarında Cebriyye, Mu'tezile, Mücessime, Müşebbihe, Kerrâmiyye gibi itikadi ekollerin ortaya çıkmasıyla daha da karmaşık bir süreç oluşmuştur. Her fırka kendi görüşünü Hz. Peygamber'in hadisleriyle desteklemeye çalışınca muhalifler de yine hadisler yoluyla onları susturmak istemiş, böyle olunca Resûl-i Ekrem'e iftira hareketi geniş bir alana yayılmıştır.[59]

Ayrıca, Emevîler döneminde Arapların diğer milletlerden üstün tutulması ve Arapçanın övüldüğü hadisler uydurulmasına tepki olarak milliyetçi duygular tetiklenmiş ve muhalifler de tam zıttı olarak bunları yeren veya kendi şehir ve ırklarını

---

[56] Kandemir, *Mevzu Hadisler*, 27. Osman Fellâte, *el-Vadu'fi'l-hadîs*, 261. Yılmaz - Karaaslan, "Sahte Haber Araştırmaları Bağlamında Mevzû Hadislerin Yayılması", 270.
[57] Kandemir, "Mevzû", 29/491.
[58] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/48*49.
[59] Kandemir, "Mevzû", 29/493.

öven hadisler uydurmuştur.[60] Bu durum, hadis ilminin sadece dinî bir disiplin değil, aynı zamanda siyasi ve toplumsal çatışmaların bir aracı olarak nasıl istismar edildiğini de göstermektedir.

Netice itibariyle, İslam'ın ana gövdesinden kopan bu fırkaların İslam'a ve hadis ilmine verdikleri zarar, zındıklardan daha fazla olmuştur. Zira dışarıdan gelen saldırı netken, içeriden yapılan bu tahrifatlar İslam'ın sahih bilgi zeminini sarsarak toplumun inanç dünyasında derin ve kalıcı yaralar açmıştır. Bu tahrifat süreci sahih bilgi zeminini gizliden gizliye aşındırmış; hadis uydurma faaliyeti, bu grupların dinî düşünceyi kendi siyasi çıkarları doğrultusunda yeniden inşa etme ameliyesine dönüşmüştür. Sonuç olarak, bu tür uydurmaların açtığı yaralar, yüzyıllar boyunca İslam'ın doğru anlaşılmasını zorlaştıran bir hal almıştır.

1.3.2. Şahsi Menfaat

Hadis uydurma faaliyetleri bazen tamamen bireysel hırslar, maddî kazanç arzusu ve nüfuz elde etme gayesiyle de gerçekleştirilmiştir. Bu tür uydurmaların temelinde, halkın dinî duygularını istismar ederek maddi menfaat elde etme arzusu yatmaktadır. Bu durum özellikle camilerde ve pazar yerlerinde halka dinî hikâyeler anlatan kıssacılar arasında görülmüştür.

Bu hususta en çarpıcı örneklerden biri Ahmed b. Hanbel ile Yahya b. Maîn'in başından geçen olaydır. Bir kıssacı vaiz, kürsüye çıkarak senedinde bu iki âlimin adını zikrettiği uydurma bir hadis rivayet etmiştir. Bunun üzerine Yahya b. Maîn müdahale edip vaize böyle bir hadisi rivayet etmediklerini söylese de alaycı bir tutumla karşılaştılar. Nihayetinde vaiz, rivayetten etkilenen halktan bahşişlerini toplayıp ortamdan ayrıldı.[61] Burada amaç dinî bir düşünceyi savunmak veya ibadete teşvik etmek değil; rivayet uydurarak ticari bir kazanç elde etmek istenmektedir. Kıssacıların bu tavrı hadis ilminin ciddiyetini zedeleyerek toplumda yanlış bir din tasavvurunun yerleşmesine neden olmuştur.

Meşhur örneklerden biri şu şekildedir: Abbasi halifesi Mehdî'nin kuş yarıştırdığını gören Gıyâs b. İbrâhim, "Ancak ok, deve, at yarışlarından ödül

[60] Kandemir, "Mevzû", 29/493.
[61] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 1/5.

alınabilir."[62] hadisine "kuş yarışını" da ekleyerek halifenin hobisiyle gözüne girmeye çalışmıştır. Ancak Halife Mehdî, buradaki ifadenin doğru olmadığını fark edince Gıyâs'ı azarlamıştır.[63]

Maddi çıkar odaklı bu uydurma girişimi sadece vaazlarla sınırlı kalmamış, ticari alana da sirayet etmiştir. Elindeki mahsulleri pazarlamak isteyen satıcılar da mallarını övecek hadisler uydurmuşlardır. Patlıcan, üzüm, ekmek, tuz, pirinç gibi yiyecekler hakkında uydurulan rivayetler bunlara örnektir. Ayvanın kalbi temizleyeceğinin söylenmesi, patlıcanın her derde deva olduğu, etle beraber yenecek hıyarın cüzzam hastalığına karşı koruyacağı gibi tıbbî ve dinî temelden yoksun uydurma rivayetler mevcuttur.[64] Nitekim İslam dininde tedavi ve beslenme amaçlı sınırlayıcı ve kesin kurallar olduğunu söylemek din ile bağdaşmamaktadır. Herhangi bir yiyeceğin sağlığa yararı veya zararı olup olmadığına kara verecek olan bu işin uzmanlarıdır.[65]

1.3.3. İslam'a Hizmet Etme Arzusu

İslam düşünce tarihinde hadis uydurma faaliyetlerinin en dikkat çekici sebeplerinden biri de emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker maksadıyla hareket edilen hadis uydurma girişimidir. Allah katında değerli bir iş yaptıklarını sanan bu Müslümanlar, halkı ibadete teşvik etmek için amellerin faziletlerine dair pek çok hadis uydurmuşlardır. Bu uydurmaların en dikkat çeken özelliği nebevi dengeyi sarsacak derecede abartılı ve ölçüsüz içeriğe sahip olmasıdır. Dindar bir görünüme bürünen ancak hadisin ruhundan ve İslam'ın denge ilkesinden uzak olan bu kimseler, Hz. Peygamber'in sahih hadisleriyle sabit olan belli ibadetleri yeterli bulmayarak, uygulanmak istendiği zaman yapılması güç olan ibadet formülleri kurgulamışlardır. Söz konusu uydurma rivayetler belirli şablon üzerine inşa edilmiştir. Bu rivayetlerin hemen hepsinde karşılaşılan ortak kurgu şu şekildedir: Kim falan gün şu kadar rekât namaz kılar ve her rekâtta şu sureleri bu kadar defa okursa, ona ahirette ödül olarak şunlar verilecektir.[66] Bir diğer örnekte ise Meysere b. Abdürabbih adlı uydurmacı, "Kim şu sûreyi okursa şu kadar sevap kazanır" sözleriyle Kur'ân okumaya teşvik

[62] Ebû Dâvûd, *Cihad,* 60; Tirmizî, Cihâd, 22.
[63] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 1/42.
[64] Kandemir, *Mevzu Hadisler*, 59.
[65] Gözelceoğlu, *Hz. Peygamber'e Atfedilen Uydurma Rivayetlerin Sosyolojik Arka Planı*, 231.
[66] Kandemir, *Mevzu Hadisler*, 53.

amacıyla hadis uydurduğunu itiraf etmiştir.[67] Bu tür rivayetlerin en olumsuz yönü kişiye belli bir hesaba dayalı abartılı sevaplar vaad ederek, Allah ile kul arasındaki ihlasa dayanan samimi bağı koparması ve ibadetleri bir nevi hizmet-ödül ticaretine indirgemesidir. Saffet Sancaklı'nın belirttiği üzere, rivayetlerdeki sevap miktarının canlı ve cansız varlıklar üzerinden tasvir edilmesi hesap makinesiyle dahi ölçülemeyecek abartılı bir boyuttadır. Lafızlardaki ölçüsüzlük ve vaad edilen ödül ile yapılan amel arasındaki orantısızlık rivayetin uydurma olduğunun en açık delillerinden biri olarak kabul edilmektedir.[68]

Bazı rivayetlerde sûrenin anlam ve manasıyla ilgili mükafatlar, surenin içeriğiyle sembolik bir bağ kurularak kurgulanmıştır. Örneğin: *"Kim Hac sûresini okursa, ona şimdiye kadar haccetmiş ve umre yapmış, kıyâmete kadar da hac ve umre yapacak olanların misli ona verilir."*[69]*, "Kim Fetih sûresini okursa sanki Mekke'nin fethinde Hz. Muhammed'le beraber bulunmuş kişilerden olur."*[70]*, "Kim Münâfikûn sûresini okursa nifaktan uzak olur."*[71]

Benzer şekilde, kuşluk namazını tarif edildiği gibi kılan kişiye yetmiş peygamber sevabı verileceğine dair, Kur'ân'ın mükafat anlayışı ile bağdaşmayan ve peygamberlik makamının yüceliği ile zıt olan rivayeti Ali el-Kârî üzüntüyle okumuş ve şöyle demiştir: "Peygamber olmayan birinin, Hz. Nûh kadar yaşayıp her an ibadet etse dahi yine bir peygamber sevabı kazanamayacağını bu pis yalancı bilseydi bari."[72]

Netice itibariyle, iyi bir niyetle dine hizmet etmek isteyen Müslümanlar, dini kasten tahrif etmek isteyenler kadar İslam'ın özüne zarar vermişlerdir. Hz. Peygamber adına yalan söyleyerek insanları ibadete teşvik etme girişimi; sadece İslam'ın belirlediği dengeyi küçümsemekle kalmamış aynı zamanda İslam'ın özündeki ihlas ve sıhhat ilkelerini de derinden yaralamıştır.

---

67 İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 1/392.

68 Sancaklı, "İslâm'ın Anlaşılmasında Apokrif / Mevzû Hadislerin Olumsuz Etkileri", 220.

69 Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl* (Beyrut: Dar'ül-Ma'rife, ts.), 3/24.

70 Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/551.

71 Zemahşerî, *Keşşâf,* 4/112.

72 Ali el-Kârî, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, *el-Esrârü'l-merfua fi'l-ahbâri'l-mevdûa*, thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ (Beyrut, 1971), s. 36.

1.3.4. İslam'a Zarar Verme İsteği

İslam devletinin sınırlarının genişlemesiyle farklı fikirler ve felsefeler yayılınca yeni meseleler gün yüzüne çıkmıştır. Hz. Peygamber'in zamanında bile İslam'a gönlü ısınmayanlar varken birçok toplulukla iç içe geçince İslam düşmanlarının artacağını düşünmek imkân dâhilindedir. Bu düşmanlar İslam'ı zayıflatmada Kur'ân-ı Kerîm'le baş edemeyeceğini anladıklarında dinin ikinci kaynağı olan hadislere yönelmişlerdir. Nitekim İslam düşmanlığı yapmak ve Müslümanlar arasında fitne yaymak amacıyla hareket eden Yemen Yahudilerinden Abdullah b. Sebe'nin, bölge bölge gezerek hilafet konusundaki görüş ayrılıklarını istismar etmesi önemli bir örnektir. O, ehl-i beyt sevgisini kullanarak Hz. Ali'nin Resulullah'ın vasisi olduğu iddiasını uydurmuştur.[73]

Zındık denen bu kişilerden bazıları yakalanmış, cezalandırılacaklarında bu yaptıklarını itiraf etmişlerdir. Meşhur zındıklardan birisi olan Abdülkerim b. Ebü'l-Avcâ'nın (ö. 160/776) Halife Mehdî zamanında hadis uydurduğu tespit edildiği için asılmak üzereyken şöyle dediği nakledilir: "Dininizde helali haram haramı da helal göstermek üzere dört bin hadis uydurdum"[74]. Yalancılığı tescil edilmiş olan bu kişinin verdiği rakam oldukça abartılı olmakla birlikte Hz. Peygamber'e uydurma sözler isnat etmeye çalıştığı bir gerçektir. Hammad b. Zeyd, "zındıklar 14.000 hadis uydurmuşlardır"[75] demiştir. Büyük hadis bilgini Şa'bî de (ö.103/721) "Batıl fırkaların en tehlikelisi olan Rafizîler, sevdikleri veya korktukları için değil, Müslümanlara karşı duydukları kin ve nefret sebebiyle, onlara fenalık yapmak için İslam'ı kabul etmişlerdir" der.[76] Bunlar hiçbir ölçü tanımadan hadis uydurmuşlardır. "Ben nebilerin sonuncusuyum. Allah dilediği hariç, benden sonra Nebi yoktur"[77], "Rabbi Mina'da boz bir deveye binmiş olarak gördüm."[78] gibi rivayetler bu ölçüsüzlüklerinin hangi boyutlara ulaşmış olduğunu göstermektedir.

---

[73] Seyyid Abdülmacid el-Ğuri, "el-Vad'u fi'l-hadîs:Dirâsetün târihiyyetün ta'sîliyyetün ve ardu'n mûcez li-ehemmi kütübî'l-müellifîn fi'l-mevzûât", *Journal Hadis* 12 (2016), 170.
[74] Zehebî, *Mizanü'l-i'tidal fi nakdi'r-rical*, 2/644.
[75] Nureddin Itr, *Menhecu'n-nakd fi ulumi'l-hadis*, Şam, s. 303, 1919.
[76] İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne* (Kahire, 1382), 1/14.
[77] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*.
[78] Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfua fi'l-ahbâri'l-mevdûa*, 209.

İKİNCİ BÖLÜM

AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR UYDURMA RİVAYETLER

Bu bölümde sosyal medyada, aylık dergilerde veya farklı platformlarda Hz. Peygamber'e ait haberler olarak paylaşılan; ancak mevzu rivayetleri bir araya getiren eserlerde yer alan ve hadis âlimlerince uydurma kabul edilen amellerin faziletine dair bazı rivayetler ele alınmaktadır. Rivayetlerin seçiminde, günümüzde sosyal medyada ve halk arasında yaygınlığını koruyan ve pratik karşılığı olan metinlere öncelik verilmiştir. Seçtiğimiz örnekler; namaz, oruç, zekât ve sadaka, zikir ve dualar, surelerin fazileti ile ilgili günlük hayatta sıkça uygulanan ve farklı mecralarda karşılaşılan rivayetlerdir.

2.1. NAMAZ

İnananları ibadete teşvik etmek amacıyla birçok ibadette olduğu gibi namaz hakkında da çok sayıda hadis uydurulmuştur. Bu rivayetler ibadete teşvik gayesiyle, İslam'a, Hz. Peygamber'e ve hadis ilmine verebileceği muhtemel zararları düşünülmeden uydurulmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetler ve Hz. Peygamber'in hadisleri namazın önemini yeterince vurgulamaktadır. Buna rağmen çok sayıda uydurma rivayetle bu hususun güçlendirilmek istendiği görülmektedir. Nitekim mevzu rivayetlerde de namaz ibadetini övmek isterken aşırıya kaçan, manayı bozan, Kur'ân-ı Kerîm ile bağdaşmayan mükafatlar ve cezalar vaad eden ifadeler mevcuttur. Bu rivayetlerden bazıları şu şekildedir:

Sosyal medyada on beş binden fazla beğeni alan bir paylaşımda, Hz. Peygamber'in Berat gecesine özel olarak; "Her kim şabanın yarı gecesinde her rekâtında 30 defa ihlas okuyarak, 12 rekât namaz kılarsa cennetteki makamını görmeden (dünyadan) çıkmaz"[79] buyurduğu iddia edilmektedir. Hadis olarak aktarılan ve uygulanan bu rivayet temel hadis kaynaklarında yer almamakla beraber, uydurma

[79] @dualarin_faziletleri_sayfasi. "Berâat gecesi kılınacak namaz...", *Instagram,* Erişim: 06.04.2026.

hadislerin toplandığı klasik eserlerden olan İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*[80] isimli eserinde yer almaktadır. İbnü'l-Cevzî bu rivayeti ravilerinin çoğunluğunun meçhul olması ve aralarında zayıf kabul edilen ravilerin olması sebebiyle uydurma hadis kapsamında değerlendirmektedir.[81]

Kandil günlerini nafile ibadetlerle geçirmeye teşvik eden ve halk arasında yaygınlık kazanan ve uydurma kabul edilen pek çok rivayet, sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmaktadır. Berat Gecesi'ne dair yaygın olan diğer bir rivayet şu şekildedir: "Her kim Berat gecesinde yüz rekât namaz kılarsa, Allah-u Teala ona yüz melek gönderir. Bunlardan otuzu ona cenneti müjdeler, otuzu cehennem azabından emniyette olduğunu söyler, otuzu da dünya afetlerini ondan geri çevirir On melek de o kimseyi şeytanın tuzaklarından muhafaza eder."[82] Benzer şekilde sosyal medyada karşımıza çıkan ve İbnü'l-Cevzî'nin eserinde yer alan rivayet şu şekildedir: "Ey Ali! Her kim Şabanın yarı gecesinde yüz rekât kılar, her rekâtta bir Fatiha ve on İhlas okursa, ey Ali hangi bir kul bu namazları kılarsa Allah-u Teâlâ onun için o gece istediği her haceti (isteği) yerine getirir."[83]

Dinî olarak özel kabul edilen gün ve geceleri nafile ibadetlerle değerlendirme isteği formüle hale getirilmiş, şekillendirilmiş bir namaz ibadeti olarak karşımıza çıkmasına sebebiyet vermektedir. Örneğin; "Arefe günü namazı dört rekât kılınır. Bu namazı kılacak kişi her rekâtta 3 kere Kadir Suresi, 21 kere de İhlas Suresi okur. Namazın sonunda: "Ey Allah! Efendimiz Muhammed (Aleyhisselam)a ve Ehl-i Beyti'ne salat et, (üzerlerine) bereketler yağdır ve onlara selam et." diyerek 70 kere salevât-ı şerife okur, sonra yine 70 kere: "Allah-u Teâlâ'dan kendim için ve erkek-kadın tüm müminler için af talep ediyorum." diye istiğfar eder."[84] şeklinde rivayet ibadetleri manevi havasından uzaklaştırarak sayıları tamamlamaya odaklamaktadır. Söz konusu rivayet Muhammed Gavs diye bilinen Muhammed b. Hatîrüddîn'in (ö. 970/1563) *el-Cevâhiru'l-Hams* isimli eserine atfedilerek nakledilmekte olup temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

---

80 İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/129.

81 Recep Emin Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Dua ve Zikir İçerikli Hadislerin Kaynak Değeri", *Diyanet İşleri Başkanlığı*, (Mayıs 2021), 452.

82 Kurra Hafiz Mustafa Özdemir Hoca Efendi - isirli Hoca/ "Berat Gecesi Namazı Nasıl Kılınır?...", *Facebook*, Erişim: 08.04.2026,

83 Cübbeliden, "Beraat gecesinin gününün amelleri", (Erişim 11 Nisan 2026); İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/127.

84 Ahmet Mahmut Ünlü, "Lâlegül Dergisi", *Lalegül Çarşı Yayıncılık* 54 (Ağustos 2017), 78.

Bu sayısal ve mübalağa içeren anlatımlar Cuma gecesi için Hz. Peygamber'e atfedilerek nakledilen bir başka rivayette karşımıza şöyle çıkmaktadır: "Cuma gecesi iki rekât namaz kılıp her rekâtında bir Fatiha ve yetmiş İhlas okuyarak selamdan sonra yetmiş kere istiğfar okuyan Allah'a yemin ederim ki ümmetimin (imanlı olanlardan) hepsi büyük günah işleyerek ölse, bu namazı kılan onlara şefaat eder, Allah-u Teâla da onun şefaati ile (Müslümanların) hepsini cennete koyar"[85] İslam'ın şefaat ve adalet ilkesiyle çelişen bu rivayet temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.[86]

2.2. ORUÇ

İslam'da oruç, insanın yalnızca belirli bir zaman diliminde yeme, içme ve nefsani arzularından uzak kalması değil aynı zamanda nefsin ve iradenin terbiye edilmesi, Allah'a kulluğun göstergesidir. Müslümanlar oruç ibadetiyle gıybet, kötü söz, yalan gibi dinen günah sayılan durumlardan uzaklaşarak manevi olarak beslenmektedir. *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere hadis kaynaklarında oruca dair pek çok rivayet bulunmaktadır. Özellikle kudsi hadis formunda aktarılan "İnsanın oruç dışında her ameli kendisi içindir. Ancak oruç benim içindir, mükâfatını da ben vereceğim."[87] rivayeti oruç ibadetinin riyadan uzak ve halis bir niyetle icra edilmesine dikkat çekmektedir.

Bazı cemaatlere ait dergi ve kitaplarda az amele çok sevap vaad eden ve uydurma kabul edilen bazı rivayetler yer almaktadır. Mesela *Lâlegül Dergisi*'nde yer alan Recep ayına atıf yapılan bir rivayet şu şekildedir: "Recebin ilk günü oruç tutan, bir sene (devamlı) oruç tutmuş gibidir."[88] Derginin farklı bir nüshasında ise sayısal vurgu Zilhicce ayını kapsayacak şekilde genişletilmiş ve "Zilhiccenin ilk on günü tutulan her bir günün orucu, (sevap bakımından) bir senenin orucuna, ondaki her bir gecenin kıyamı da Kadir Gecesi'nin kıyamına denktir."[89] denilerek amel ve mükafat arasındaki ölçüsüzlüğü yansıtmaktadır. Farklı bir rivayette ise: "Her kim, herhangi bir haram aydan perşembe, cuma ve cumartesi olmak üzere üç günü oruçlu geçirirse, kendisine (tuttuğu her güne karşılık) iki sene, (başka bir rivayette) yedi yüz sene, (diğer

---

85 @dualarin_faziletleri_sayfasi. "Cuma gecesi iki rekât namaz kılıp...", *Instagram,* Erişim: 03.05.2026.
86 Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Dua ve Zikir İçerikli Hadislerin Kaynak Değeri", 456.
87 Buhârî, "Savm" 2, 9, h.no: 1904.
88 Ahmet Mahmut Ünlü, "Lâlegül Dergisi", *Lalegül Çarşı Yayıncılık* 49 (Mart 2017), 84.
89 Ahmet Mahmut Ünlü, "Lâlegül Dergisi", *Lalegül Çarşı Yayıncılık* 53 (Temmuz 2017), 28.

bir rivayette ise) dokuz yüz sene ibadet (sevabı) yazılır."[90] denilerek ibadetler sayısal verilere indirgenmekte ve nicelik olarak ön plana çıkarılmaktadır. Bu rivayetler İbn'ül Cevzî'nin eserinde uydurma olarak kabul edilmektedir.[91]

İslam'ın itidal ilkesine aykırı farklı bir rivayette ise şöyle buyrulmaktadır: "Aişe'den (r.anha) rivayet edilen bir hadis-i şerife göre: 'Arefe gününün orucuna karşı, iki bin köle azadı, iki bin deve kurbanı ve Allah yolunda cihada iki bin at bağışı sevabı vardır, ayrıca bir önceki ve bir sonraki senenin (tüm ibadetlerinin) ecri (kadar sevap) vardır."[92] Bu rivayet İbnü'l-Cevzî'nin eserinde uydurma kabul edilmektedir.[93]

Üçüncü bölümde görüleceği üzere bazı katılımcılar tarafından da zikredilen ve sosyal medyada da karşımıza çıkan bu konudaki diğer bir rivayet şu şekildedir: "Cennette Receb isimli bir nehir vardır. Sütten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Kim Receb ayında bir gün oruç tutarsa, Allah Tealâ o kimseye bu nehirden tattıracaktır."[94] Toplumda Recep Nehri olarak bilinen bu rivayet İbnü'l-Cevzî'nin eserinde uydurma kabul edilmektedir.[95]

2.3. ZEKÂT VE SADAKA

Sözlükte "arınma, temizlenme" gibi anlamlara gelen zekât, dinen zengin kabul edilen Müslümanlar için farz olan bir ibadettir. Sadaka ise miktar yönünden bir sınırlaması olmadan, gönüllük esasına dayanan ve sünnet olan bir yardımlaşma biçimidir. Bu iki kavram bireyin mal ile kurduğu ilişkiyi dengeleyerek maddi ve manevi bir disiplin oluştururken, toplumsal olarak yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaktadır.

Toplumumuzda çok eski zamanlardan beri var olan yardımlaşma kültürü kendisine zamanla güçlü bir kurumsal kimlik kazandırmıştır. Bunun en somut örneklerinden biri olan Darüşşafaka, 1863 yılında kurulmuş olup günümüzde halen anne babası hayatta olmayan çocukların eğitimi için bağış ve zekât toplamaktadır.

---

90 Ünlü, "Lâlegül Dergisi", Temmuz 2017, 70.
91 İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/198; İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/202; İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/207.
92 Ünlü, "Lâlegül Dergisi", Temmuz 2017, 79.
93 İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/198.
94 Semerkand Dergisi, "Cennette Recep isimli...", *X*, Erişim: 10 Nisan 2026.
Semerkand TV, "Cennette Recep isimli...", *Facebook,* Erişim: 10.04.2026.
Kadiri Tarikatı Gönül Dostları - Seyyid Şeyh Hacı Tevfik Hz., "Cennette Recep isimli...", *Facebook*, Erişim: 10.04.2026.
95 İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/205.

Benzer şekilde; Türk Kızılay'ı, İHH İnsani Yardım Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı ve LÖSEV gibi kuruluşlar zekât ve fitrenin yanı sıra gıda, giyim, tedavi ve eğitim gibi konularda yardım kabul etmektedir.

Halk arasında manevi olarak arınmanın en güçlü sembollerinden olan zekât ve sadakanın hassas bir konu olması ve değerli görülmesi sebebiyle istismara açık bir hale gelmiştir. Bu sebeple aşırılığa kaçan, belirli günlere özel yüksek sevap içeren, orantısız mükafat vaad eden rivayetlerin uydurulmasına sebebiyet vermiştir.

Bu tür uydurma rivayetlerin ortak özelliği, belirli gün ve aylara odaklanarak karşılığında çok büyük ve orantısız sevaplar vadetmeleridir. Bu rivayetlerdeki sevap vaatleri, ibadetin özüne değil büyüklüğüne dikkat çekmektedir. Örneğin: "Her kim o(ramazan-ı şerîf ayı)nda, çoluk çocuk sahibi bir fakire, bir sadaka bağışında bulunursa, Allâh-u Te'âlâ ona bir milyon hasene (sevap) yazar, bir milyon günahını siler ve kendisi için bir milyon derece yükseltir."[96] Benzer bir mübalağa ise Recep ayı için şu şekilde aktarılmaktadır: "Kim Recep ayını da bir sadaka verirse, bin dinar sadaka vermiş gibi kabul edilir. Allah onun her bir ameline karşılık, onun derecesini bin adım yükseltir bin kadar günahını siler."[97] Zilhicce ayı ile ilgili rivayette sevabın boyutu dinî olarak imkânsız bir hal almış şekilde şöyle ifade edilmektedir: "Bu (Zilhicce ayındaki ilk) on günde bir fakire sadaka veren, Allah Te'âlâ'nın tüm nebîlerine ve rasûllerine yardım etmiş gibi olur."[98] Bu rivayetler temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Mevzuatta birebir aynı lafızla rastlanmasa da benzeri sayıca abartılı rivayetler uydurma kabul edilmektedir.

İslam'da ibadetlerde esas olan devamlılık iken, bazı rivayetler yardımlaşmayı tek bir güne indirgemektedir. Hakîm et-Tirmizî'nin (ö. 320/932) *Esrâru'l-Hac* isimli eserine atfedilerek nakledilen ve temel hadis kaynaklarında yer almayan bir rivayet şu şekildedir: "Her kim Allah (c.c.) rızâsı niyetiyle Arefe gününde sadaka verirse, Allah Te'âlâ o kişiden bunu kabul eder ve bu, sene boyunca veremediği bütün sadakaların sevabına yetişmiş olur."[99] Arefe gününün önemini abartılı üslupla vurgulayan bu rivayet, yılın geri kalanında yardımlaşma bilincini geri plana atma riski taşımaktadır. Nitekim belirli gün, saat, gece, vakitte yapılan ibadet, namaz, sadakaya çokça mükafat

[96] Cübbeli Ahmed HOCA TV Hayran Sayfası, "Herkim o(ramazan-ı şerif ayı)nda...", *Facebook*, Erişim: 01.05.2026.
[97] Misvak Dergisi, "Kim Recep ayında...", *Facebook*, Erişim: 01.05.2026.
[98] İsmailağâ Câmiası Resmi Web Sitesi, "Zilhicce Ayında Sadaka", Erişim: 04.05.2026.
[99] İsmailağâ Câmiası Resmi Web Sitesi, "Zilhicce Ayında Sadaka", Erişim: 04.05.2026.

verildiğine dair sahih hadisler de mevcuttur. Örneğin: "Arefe günü tutulan orucun geçmiş bir yılın ve gelecek bir yılın günahlarına keffaret olmasını Allah'tan ümit ediyorum."[100] şeklinde Müslim'de yer almakla beraber bireyin ibadetlerini tek bir güne indirgememektedir.

Ayrıca sadakanın verildiği kişiye göre belirlenen sayısal mükafatla ilgili rivayet şu şekildedir: "Sadaka, fakire verilirse 10 misli; âmâ ve âcize verilirse 70 misli; yakın akrabaya verilirse 1000 misli, ana babaya verilirse 10.000 misli; talebe ve âlime verilirse 1.000.000 misli mukabele eder."[101] Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Câmiu's-sağîr* isimli eserine atfedilerek hadis olarak nakledilen bu rivayet temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

2.4. ZİKİR VE DUALAR

İslam düşüncesinde zikir ve dua, kul ile Allah arasındaki bağı kesintisiz ve canlı tutma halidir. Nitekim Kur'ân'da; *"Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler."*[102] buyurarak Müslümanın zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde Allah'ı zikretmesi vurgulanmaktadır. Bir başka ayette ise; "*Bilin ki, kalpler ancak Allah'ın zikriyle huzur bulur*."[103] buyrularak Allah'ı çokça anmak ve hep O'nun rızasını aramak ile manevi huzura erişmenin zikir ile gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Bir başka ayette; "*Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben onlara çok yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm.*"[104] buyrularak Müslümanın istek ve ümidinin daima diri tutulması teşvik edilmiştir.

İnananların her şeyi Allah'tan istemesi tevhid inancının gereği olduğu gibi, zikir ve dua, bireye sabır, şükür ve umut duygusu kazandırır. Ancak halk arasında yaygın olarak kabul edilen bazı rivayetler var ki birkaç cümlelik dua ile bireye abartılı mükafatlar vaad etmektedir. Aşağıda yer alan mevzu rivayetlerde abartılı ve akla muhalif söylemler bulunmaktadır. Okuyucu, bu rivayet sayesinde zahmetsiz büyük

[100] Müslim, "Sıyam", 196.
[101] Kemal Arif Soylu, "Sadaka fakire verilirse...", *X*, Erişim: 04.05.2026.
[102] Âl-i İmrân, 3/191.
[103] Rad, 13/28.
[104] Bakara, 1/186.

sevap vaatlerinin din ile bağdaşmadığı gerçeğiyle yüzleşecek ve mantık süzgecinden geçirecektir.

Sosyal medyada karşımıza çıkan bir rivayet şu şekildedir: "'La ilahe illa ente subhaneke inni küntü minez zalimin' Bu zikri hatırlatana yüz şehit ecri verilir."[105] 19 bin beğeni gibi yüksek oranda etkileşime ulaşan bu rivayet, mükafatın büyüklüğü ile insanlar üzerinde etkileyici olmaktadır. Enbiyâ Suresi'nde[106] yer alan ve Hz. Yunus'un duası olan bu zikrin devamındaki "yüz şehit ecri (sevabı)" ibaresi ise temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

Recep ayının faziletine dair Rasulullah'a (s.a.s.) atfedilen bir rivayet şöyledir: "Her kim Recebin ilk on günü her gün yüz kere "sübhanel hayyil kayyum" derse, ona verilecek sevabı hiçbir vasfedici tarif edemez."[107] Rivayette yer alan 'hiçbir vasfedicinin tarif edemeyeceği bir sevap' vurgusu, ibadeti özünden uzaklaşıp abartılı bir mükafata odaklamaktadır. Ayrıca yazarı dahi belirtilmeksizin doğrudan zikredilen, Abdurrahman es-Saffûrî'nin (ö. 1489) *Nüzhetü'l-mecâlis'*ini kaynak göstererek hadis olduğu nakledilen bu rivayet temel hadis kaynaklarında karşımıza çıkmamaktadır.

Dergi ve kitapta karşılaştığımız bir rivayet şu şekildedir: "Her kim 10 kere, 'Ben şahitlik ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O tektir, hiçbir ortağı yoktur, O bir tek ilahtır, Samed'dir (uludur, her şey O'na muhtaç, O kimseye muhtaç değildir), eş ve çocuk edinmemiştir. Hiçbir şey O'na denk değildir' derse, Allah-u Teâlâ ona kırk milyon sevap yazar."[108] Benzer şekilde sayısal abartılar barındıran, bir dua ile kırk yıllık günahın silinmesini vaad eden rivayet ise şu şekildedir: "Cuma günü kırk defa salavat getirenin kırk yıllık günahını Allahu Teâlâ affeder."[109] Bu iki rivayet temel hadis kaynaklarında tespit edilmemiştir.

Belirli zikirlerin özel rakamlarla tekrar edilmesine dayanan dua ve zikirler dünyevi olarak garantiler vaad ederek kişinin ibadetindeki ihlası zedelemektedir. Örneğin, Hz. Peygamber'e atfedilen şu rivayettir: "اسْتَغْفِرُ الله العَظِيم الّذي لاَ الهَ الّا هُوَ الرحْمَنُ الرحِيمُ الحىُّ القيُّوم الَّزِى لَا يَمُوتُ وَ اَتُوبُ اِلَيهِ رَبِّ اغْفِرْلى' Bu istiğfarı 25 defa okuyanın, odasında,

[105] @megyori, "La ilahe ille ente...", *Instagram*, Erişim: 14.04.2026.
[106] Enbiyâ, 21/87.
[107] @dualarin_faziletleri_sayfasi, "Her kim Recebin ilk on günü...", *Instagram*, Erişim: 12.04.2026.
[108] Ünlü, "Lâlegül Dergisi", Temmuz 2017, 95. Ahmet Mahmut Ünlü, *Az Amele Çok Ecir Vaad Edilen Zikir Ve Dualar* (İstanbul: Ahıska Yayınevi, 2025), 1/6.
[109] @dualarin_faziletleri_sayfasi, "Cuma günü kırk defa...", *Instagram*, Erişim: 01.05.2026.

ailesinde, evinde ve şehrinde kaza bela olmaz."[110] Hadis kitaplarında ve mevzuat literatüründe böyle bir dua yer almamaktadır.[111]

2.5 SURELERİN FAZİLETİ

Kur'ân okumak, Müslümanlar için her dönemde önemsenen bir konu olmuştur. Müslümanlar İslam'ı doğru anlamak ve hayat pratiğine aktarmak amacıyla Kur'ân-ı Kerîm'i okumaya ve onunla kurdukları bağı canlı tutmaya gayret etmiştir. Ancak zamanla bazı sure ve ayetlerin çeşitli sebeplerle ön plana çıkarılması, günün belirli vakitlerinde ya da belirli tekrarla okunması gibi durumlar söz konusu olmuştur.[112] "Bu tür rivayetler, Kur'ân'la ilgili olarak yazılan eserlerde, ilmihal kitaplarında, dua mecmualarında, vaazlarda Müslümanları etkilemeye devam etmektedir. Genelde bu tip rivayetlerin en olumsuz yönü, kişiye, herhangi bir sûre ve ayeti okuyarak, günahlardan kurtulacağı, fevkalade sevaplar kazanacağı, cennete problemsiz gireceği inancını telkin etmesidir."[113]

Ayet ve hadislerde Kur'ân'ı Kerîm'i okumanın faziletine dair pek çok teşvik edici ifade bulunmaktadır. Ancak kimi zaman terğib ederken aşırıya kaçma, Hz. Peygamber'in hitabetiyle bağdaşmayan bir aşağılama, Kur'ân'a ve akla uymayan pek çok uydurma rivayet mevcuttur. Bu başlıkta ele alınan rivayetler bu konuya dair somut bir örnek oluşturmaktadır.

Bu rivayetlerin ilk örneği şöyledir: "Sabah namazının sünneti ile farzı arasında bir kere Fatiha-ı Şerife okuyup sevabını Rasulullah'a (s.a.s) hediye ettikten sonra şu sekiz ism-i şerifi zikrederseniz, şüphesiz Allah Te'âlâ fazl-u keremiyle rızık derdine karşı size kifayet eder, geçim endişesini kalbinizden giderir ve fazl-u keremiyle size rızkı bolca akıtır.'"[114] iddiası ile "Her gece Vakîa suresini okuyan, fakirlik ve yokluk görmez."[115] şeklindeki rivayetler ibadetin özünden ziyade maddi karşılığına odaklanan bir anlayışı yansıtmaktadır. Ayrıca zikredilen bu iki rivayet temel hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

---

[110] Duâcıyız, "Estağfirullahelazim...", *Facebook*, Erişim: 02.05.2026.
[111] Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Dua ve Zikir İçerikli Hadislerin Kaynak Değeri", 456.
[112] Mustafa Mehmetoğlu, "Sûrelerin Faziletlerine Dair Rivayetlerin Sûrelerin İçeriği İle İlişkisi", *Diyanet İlmî Dergi* 61/1 (2025), 33.
[113] Hayri Kırbaşoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara: Kitabiyat, 2002), 346.
[114] Ünlü, "Lâlegül Dergisi", Temmuz 2017, 98.
[115] Hadis Deryası, "Kim her gece Vâkıa suresini okursa...", *X,* Erişim: 16.04.2026.
İsmailağa Camii, "Her akşam bunu okuyan fakirlik görmez...", *Facebook,* Erişim: 16.04.2026.

Bir diğer örnek ise sayısal olarak sınırları zorlayan mükafat vaatleridir. Örneğin, "Arefe günü, besmele ile bin kere İhlas suresi okuyan kişinin büyün günahları affolur ve her duası kabul olur."[116] İbnü'l-Cevzî, senedinde zayıf ve meçhul ravilerin bulunması sebebiyle bu rivayeti uydurma kabul etmektedir.[117] "Kim 'Cezallâhu annâ Muhammeden mâ hüve ehlüh' derse, yetmiş yazıcı meleği bin sabah anca yazabilir."[118] ve "Her kim güneş doğarken Kadir Suresini okursa kendisine 70 kere salât olunur ve ona Allah'u Teâlâ tarafından 70 kere rahmet olunur."[119] şeklindeki rivayetler insanı ibadete teşvik etmek amacıyla ölçüsüz vaatler içermektedir. Bu rivayetler iyi bir niyet ile uydurulmuş olsa dahi sahih sünnet anlayışını zedelemektedir. Ayrıca rivayetler, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

[116] @dua_huzur_niyet, "Arefe günü, besmele ile...", *Instagram,* Erişim: 14.06.2026
[117] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/133.
[118] Kerbela Şanlı, "Kim cezallâhu annâ Muhammeden...", X, Erişim: 27.04.2026.
[119] @dualarin_faziletleri_sayfasi, "Kadir suresi ve faziletleri", *Instagram*, Erişim: 01.05.2026.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR UYDURMA RİVAYETLERİN PRATİKTEKİ KARŞILIĞI

Çalışmamızın bu aşamasına kadar olan kısmında mevzû hadisin tanımı, ortaya çıkış sebepleri, tanımanın yolları gibi temel teorik bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde ise teorik bilginin halk tarafından pratikteki karşılığının tespit edilmesi amacıyla saha araştırmasının verilerine yer verilmiştir. Bölümün ilk kısmında katılımcıların demografik özellikleri belirtilmiştir. Ardından mülakat yoluyla elde edilen veriler kategoriler halinde analiz edilip katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntı yoluyla sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular halk arasında yer alan rivayetlerin kültür olarak kabulü ile ilmî gerçeklik arasındaki tutumları yansıtması açısından önem arz etmektedir.

3.1. DEMOGRAFİK BİLGİLER

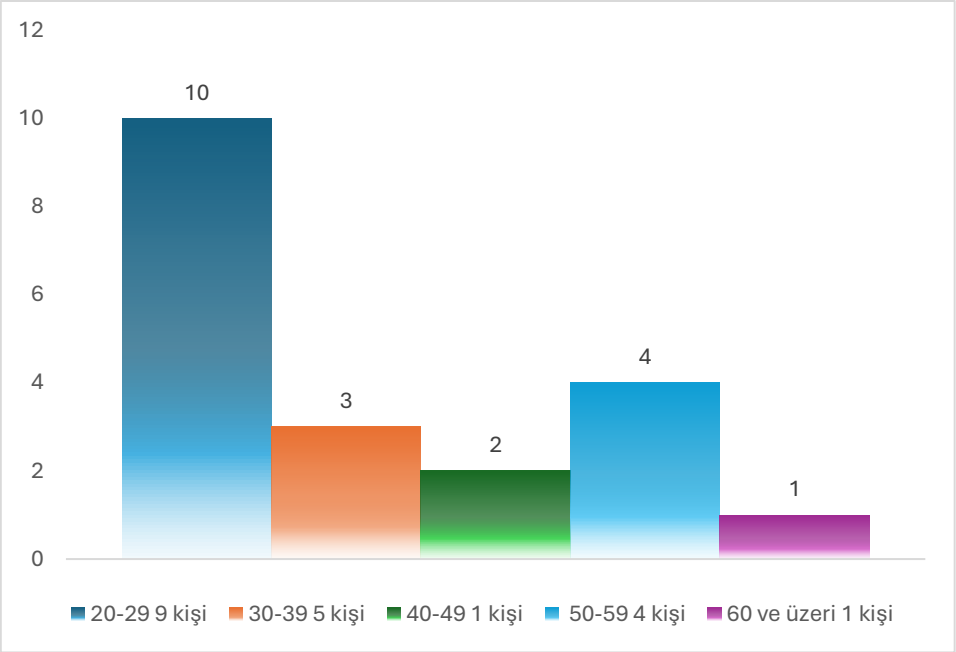
Araştırmanın bu başlığında, katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek ve cemaat mensubiyeti gibi demografik değişkenlere ilişkin veriler sunularak, örneklemin yapısal özellikleri ortaya konulmuştur.

Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyet Bilgileri.

Bu çalışma kapsamında 10'u kadın, 10'u erkek olmak üzere toplam 20 kişi ile mülakat yapılmıştır. Yapılan mülakatlar esnasında 16-17 sayısına ulaşıldığında cevapların tekrar etmeye başladığı görülmüş ve bu nedenle katılımcı sayısı 20 ile sınırlandırılmıştır.[120] Katılımcıların çoğunluğunu evliler oluşturmaktadır. Bireylerin 16'sı evli, 4'ü bekârdır.

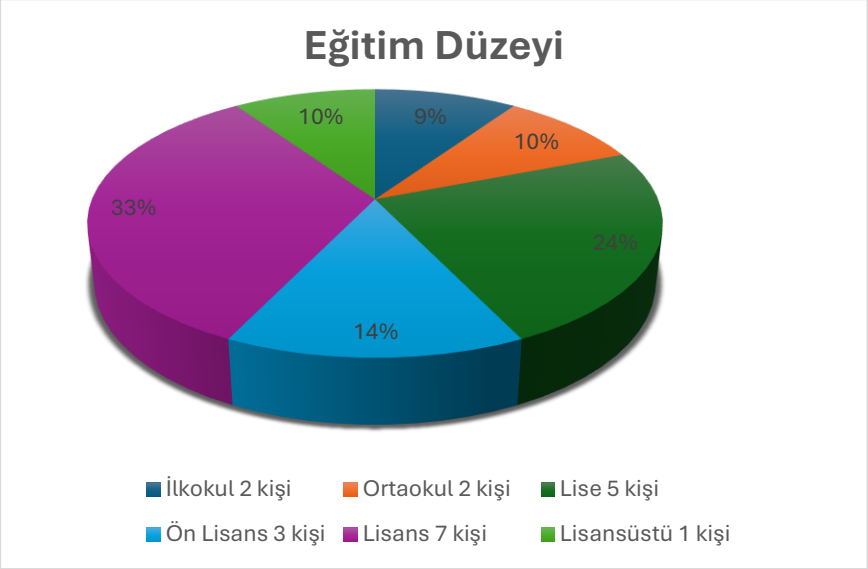
Grafik 2: Katılımcıların Yaş Dağılımı.

Katılımcıların yaşları 20 ile 71 arasında değişmektedir. Grafik incelendiğinde, yaş grupları arasında en çok katılım sağlayan 10 kişi ile 20-29 aralığı olmuştur. Genele bakacak olursak 20-39 yaş aralığı ile genç ve orta yaşlı bireylerin bilgisinden yararlanıldığı gözlenmektedir.

[120] Güçlü, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.

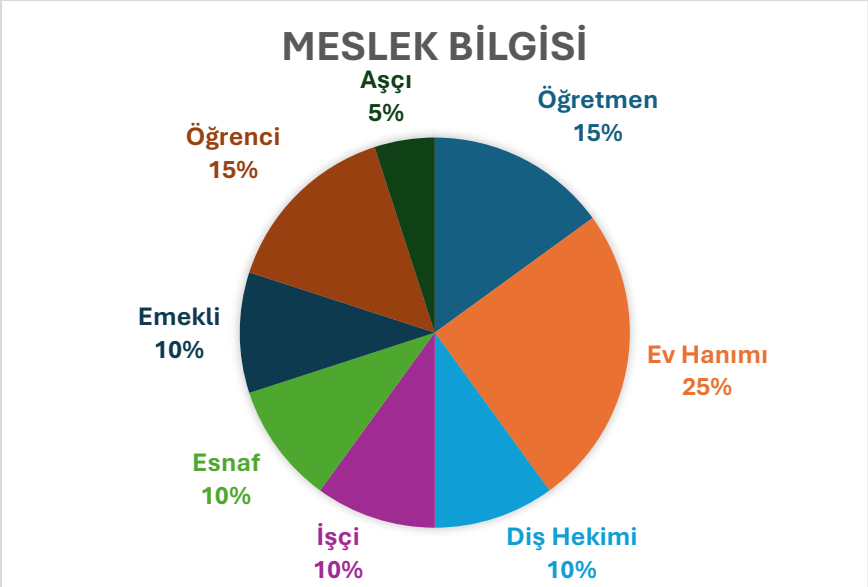
Grafik 3: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri.

Katılımcıların eğitim düzeyinde farklılıklar mevcuttur. Grafik incelendiğinde %33'lük oran ile çoğunluğun lisans mezunu olduğu gözlenmektedir. Katılımcıların 2'si ilkokul, 2'si ortaokul, 5'i lise, 3'ü ön lisans, 7'si lisans, 1'i ise lisansüstü mezunudur. Katılımcıların arasında K1, K4, K5 ve K7 ilahiyat fakültesi mezunudur. Katılımcılardan K13 ve K15 ilahiyat fakültesinde öğrencidir.

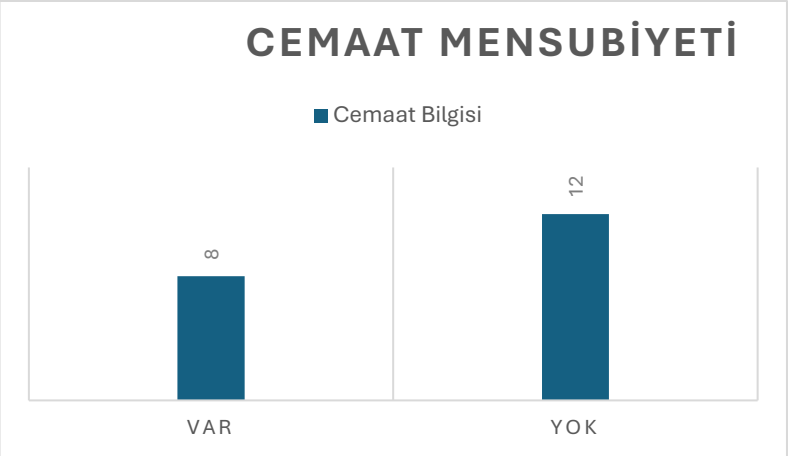
Eğitim düzeyindeki bu farklılık, hadisleri anlama, yorumlama ve değerlendirmede etkileyici unsurdur. Katılımcıların akademik ve dinî bilgi düzeyleri hadislere yaklaşımlarını şekillendirmektedir.

Grafik 4: Katılımcıların Meslek Bilgileri.

Katılımcıların mesleki dağılımlarına bakıldığında 3 öğrenci, 3 öğretmen, 2 emekli, 5 ev hanımı, 2 diş hekimi, 2 işçi, 2 esnaf, 1 aşçı olduğu gözlenmektedir. Mesleki farklılıklar hadislere bakış açısını çeşitlendirmektedir. Mesleki dağılımın yoğunluğu eğitim ve hizmet sektöründendir. Farklı meslek grupları araştırmamızın genellenebilirliğini kolaylaştıracaktır.

Grafik 5: Katılımcıların Cemaat Mensubiyet Bilgisi.

Araştırma kapsamında katılımcılara herhangi bir cemaat yapılanmasına mensup olup olmadıkları tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre, katılımcıların çoğunluğunun cemaatle bir bağı bulunmamaktadır. Sayısal dağılım incelendiğinde, 12 katılımcı herhangi bir cemaate mensubiyetinin bulunmadığını ifade ederken yalnızca 8 katılımcı bir cemaate mensup olduğunu belirtmiştir. Bireylerin dinî tasavvurlarının oluşumunda başvurdukları literatürün ve referans aldıkları kanaat önderlerinin belirleyici rolü göz önüne alındığında, katılımcıların bu profili önem arz etmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Meslek	Cemaat Mensubiyeti
K1	Kadın	26	Evli	Lisansüstü	Çalışan	Öğretmen	Var
K2	Erkek	56	Evli	Lise	Emekli	Öğretmen	Yok
K3	Kadın	45	Evli	İlkokul	Çalışmayan	Ev Hanımı	Var
K4	Kadın	39	Evli	Lisans	Çalışan	Öğretmen	Yok
K5	Kadın	27	Bekâr	Lisans	Çalışmayan	Öğrenci	Yok
K6	Kadın	22	Evli	Lisans	Çalışmayan	Diş Hekimi	Yok
K7	Erkek	71	Evli	Lisans	Emekli	Öğretmen	Yok
K8	Erkek	51	Evli	Ortaokul	Çalışan	Esnaf	Var

Tablo 1-devamı

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Meslek	Cemaat Mensubiyeti
K9	Kadın	27	Evli	Lise	Çalışmayan	Ev Hanımı	Var
K10	Kadın	47	Evli	Lisans	Çalışmayan	Ev Hanımı	Yok
K11	Kadın	35	Evli	Ön Lisans	Çalışmayan	Ev Hanımı	Var
K12	Kadın	52	Evli	İlkokul	Çalışmayan	Ev Hanımı	Var
K13	Kadın	29	Bekâr	Ön Lisans	Çalışmayan	Öğrenci	Yok
K14	Erkek	26	Evli	Lisans	Çalışan	Diş Hekimi	Yok
K15	Erkek	20	Bekâr	Lise	Çalışmayan	Öğrenci	Yok
K16	Erkek	33	Evli	Ön Lisans	Çalışan	Esnaf	Yok
K17	Erkek	25	Bekâr	Lise	Çalışan	Eğitimci	Var
K18	Erkek	26	Evli	Lise	Çalışan	İşçi	Yok
K19	Erkek	26	Evli	Lisans	Çalışan	İşçi	Yok
K20	Erkek	57	Evli	Ortaokul	Emekli	Aşçı	Var

3.2. KATILIMCILARIN HADİS VE SÜNNET BİLGİSİ

Katılımcıların demografik bilgilerini öğrendikten sonra, hadisleri yorumlamalarındaki farklılıkların ve etkenlerin temelini anlayabilmek maksadıyla hadis ve sünnete dair bilgi birikimleri ve bu bilgileri nereden elde ettikleri sorulmuştur. İlk olarak genel itibariyle "Hadis ve sünnet hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?" sorusunu yöneltilmiş olup ardından, "Hadis ve sünneti tanımlayabilir misiniz?", "Hadis tarihi ve usulü ile ilgili kitap okudunuz mu?", "Kütüb-i Sitte, Buhârî, Müslim gibi isimleri/kavramları duydunuz mu?" şeklinde alt sorularla konu detaylandırılmıştır.

Katılımcıların çoğunluğunun hadis ve sünnete dair tanım yapacak yeterli seviyede bilgisinin bulunduğu gözlenmiştir. İlahiyat mezunları (K1, K4, K5 ve K7) ve hadis alanına dair kitap okumuş olanların cevapları ile farklı meslek gruplarında olan, bilgilerini insanlardan duyarak ve araştırarak elde edenlerin cevapları halk arasında yaygın tanımlamalar olması sebebiyle benzerlik göstermektedir.

Katılımcılar arasında K6: "Basit olarak hadis peygamberimizin sözleri iken sünnet davranışlarıdır." şeklinde tanımlarken, K10 da: "Hadis peygamberimizin sözleri, sünnet de fiilleridir." diyerek kavli ve fiili ayrımı yapmıştır. Benzer açıklamalar K2, K3, K7, K8, K11, K12, K13, K14, K18, K20'nin cevaplarında da görülmektedir. Hadisin Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sözleri, sünnetin ise davranışları olduğunu

söyleyerek basit ve temel tanımlamalarda bulunmuşlardır. Bu durum, katılımcıların bilgi düzeylerinin daha temel seviyede olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu hadisi, ‘‘Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirleri’’ şeklinde tanımlarken, sünneti ise ‘‘Hz. Peygamber’in davranışları’’ olarak ifade etmektedir. Özellikle K4, K5, K15, K16, K17, terimlerin daha kapsamlı anlamlarını, özellikle takrir boyutunu da içeren tanımları kullanmaları dikkat çekmektedir. İlahiyat mezunu olan K1 ve K4 ile K15, K16 ve K17 gibi katılımcılar, bu tanımlamalara daha akademik ve fıkhi boyutlar eklemiştir. Örneğin, K17 sünneti tanımlarken takrir boyutu için, “Efendimizin yaptığı ve başkası yaptığında onu hoş gördüğü şeylerdir” ifadesini kullanırken, akademik/ileri düzeyde edinilmiş bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara yöneltilen ‘‘Hadis tarihi ve usulü ile ilgili kitap okudunuz mu?’’ sorusuna verilen cevaplar ise çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların çoğunluğu bu soruya olumlu yanıt verirken K3, K6, K8, K9, K12, K14, K18 ve K19 gibi katılımcılar bu alandaki okumalarının sınırlı olduğunu veya hiç okuma yapmadıklarını ifade etmişlerdir.

İmam hatip lisesi mezunu K2, ilahiyat mezunu olan K5 ve K7 bireysel araştırmalar yoluyla bilgi edinen K13 ve K20 gibi katılımcıların ise evlerinde hadis kitapları bulunduğunu ve ara sıra okuduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda, K17’nin “Hadis tarihi ile alakalı Buhârî, *Kütüb-i Sitte* gibi kaynaklardan zaman zaman araştırmalar yapıyorum.” ifadesiyle bu eserlerden yararlandığı tespit edilmiştir. Okunan eserlere bakıldığında ise, K5, *Riyâzü’s-sâlihîn* ve Nesai hariç *Kütüb-i Sitte’*nin diğer eserlerini; K20 ise Buhârî ve Müslim şerhlerine yönelik okumalar yaptığını ifade ederek, güvenilir kaynaklara yöneldiklerini belirtmişlerdir. Ancak belirtilen eserlerin hadis tarihi ve usulü eseri değil, hadis metni eseri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların hadis tarihi ve metni ile ilgili kitapları ayırt edemedikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Katılımcıların tamamına yakınının hadis ve sünnet gibi kavramlara dair bilgisinin olması, eğitim süreçlerinde bu temel bilgileri etkin bir şekilde aldıklarının göstergesidir. Kendi araştırmaları ve okumaları ile bilgi birikimini arttıran K16’nın Buhârî ve Müslim’i “Sahihayn” olarak ifade etmesi ve “Müttefekun Aleyh” kavramını zikretmesi, akademik derinliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların hadisle ilgili temel bilgi seviyeleri tespit edildikten sonra araştırmamızı derinleştirerek hadislerin sıhhati konusundaki bilgi düzeyleri ölçülmek istenmiştir. Bu aşamayla katılımcıların bilgi kaynakları, hadislere bakış açılarında sıhhat bilgisinin önemi ve yaklaşımlarını öğrenmek amaçlanmıştır. Katılımcıların sıhhat bilgisi, mülakatta yer alan uydurma rivayetleri yorumlama sürecine fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda, öncelikle hadis çeşitlerinden olan sahih, zayıf ve uydurma hadislere dair bilgi birikimleri ölçülmüş ve yaklaşımları değerlendirilmiştir.

Katılımcıların büyük bir kısmı (K1, K2, K3, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K19, K20) bu konuda ya sınırlı bilgiye sahip olduklarını ya da hiç araştırmadıklarını ya da kulaktan dolma bilgilere sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların sahih, zayıf ve uydurma hadisleri tanımlama konusunda yaklaşımları farklılık göstermiştir. İmam hatip mezunu olan K15 ve K17'nin yanı sıra bireysel okumalar yapan K16'nın bu hadis çeşitlerini daha net ve ilmi terimlerle açıkladıkları görülmüştür. Örneğin K15 bu tanımı detaylandırarak "Sahih hadislerin bütün râvileri güvenilir ve sağlamdır, sened kopuk değildir, metninde gizli bir kusur yoktur. En güvenilir hadis türüdür." şeklinde hadisin sahih kabul edilebilmesi için gereken sıhhat şartlarını sayarak özetlemiştir. Bu tanımlama K15'in hadis ilmine dair bilgi birikiminin akademik boyutlarda olduğunu göstermektedir. İmam hatip lisesi ve ilahiyat mezunu katılımcıların değerlendirmeleri, hadis alanına dair temel kavramları usulüne uygun kullanıp akademik tanım yapmaları ile farkındalık göstermektedir.

Diğer yandan, K4 ve K7 gibi katılımcılar, doğrudan tanım yapmak yerine hadislerin içeriği ve İslam'ın temel prensipleriyle ilişkisi üzerinden, hadislerin Kur'ân ve sünnete uygunluğunu esas alan bir değerlendirme yapmışlardır. K4, sahih hadislerin kabulü için Kur'ân ve sünnete uygunluğun temel bir ölçüt olduğunu belirtirken, K7 de benzer yaklaşımla Kur'ân ve sünnete aykırı olan rivayetlerin zayıf veya uydurma olduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşım, katılımcıların hadisleri değerlendirirken Kur'ân'ın genel ilkelerine ve ayetlerine uyum kriterine verdikleri önemi göstermektedir. Nitekim M. Görmez, eserinde, sünnetin Kur'ân'la bütüncül bir şekilde anlaşılması gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

> "Hadiste ifade edilen öncelikle İslam'ın temel bilgi kaynağı olan Kur'ân'ın sarih/açık bir ayetiyle veya geneliyle karşılaştırılır ve hadis Kur'ân'ın bütünlüğü açısından ele alınır. İlahî vahyi insanlara ulaştırmak için elçi seçilen Hz. Peygamber, hiç kuşkusuz Kur'ân'ı

en doğru biçimde anlamış ve uygulamıştır. Bu nedenle Kur'ân ile hadisler arasında bir çelişki ve aykırılıktan söz edilemez."[121]

Hadislerin sıhhatini tespit ederken Kur'ân'a arz etme faaliyeti sahabe dönemine dayanmakta olup günümüzde de uzmanlık gerektiren bir süreçtir. Katılımcılardan K4 ve K7'nin bu yöntemi bir kriter olarak benimsemesi bilinçli bir yaklaşım olsa da bunu tek başına ve akademik bir eğitim almadan hatasız yürütebilmek kolay değildir. Kişinin yeterli bilgi birikimine sahip olup olmaması, hadiste çelişki sandığı durumun uzmanlar tarafından giderilmesi gibi durumlar göz önüne alındığında bu değerlendirmelerin mutlaka uzmanlar tarafından ve bilimsel olarak yürütülmesi gerektiği ön plana çıkmaktadır.

Katılımcıların hadislerin sıhhati konusundaki yaklaşımları, bireysel değerlendirmenin zorluğuna işaret etmektedir. K1, bir rivayetin uydurma olup olmadığını doğrudan tespit edemediğini belirtirken, K10 ise rivayetin kaynağını kontrol etme eğilimini dile getirmiştir. Bu durum, hadislerin değerlendirilmesinde uzmanlık bilgisine ve kaynaklara olan ihtiyacı göstermektedir.

Hadis bilgisine ulaşma çabaları, teknolojik araçların kullanımını da kapsamaktadır. İlahiyat mezunu olan K5'in "Cevâmiu'l-Kelim[122] uygulamasını kullanmaya başladım, bu uygulamayı kullandığımdan beri geliştiğimi düşünüyorum" şeklindeki ifadesi, katılımcıların bilgi düzeylerini arttırmak amacıyla dijital kaynaklara ve elektronik hadis veri tabanlarına yönelme çabalarını göstermesi açısından önemlidir.

İmam Hatip lisesi mezunu olan veya kişisel araştırmalar yaparak bilgi sahibi olmuş olan katılımcılardan K15, K16 ve K17, bu konudaki en kapsamlı ve ilmi bilgiyi sunan katılımcılardır. Açıklamalarında hadislerin sıhhat derecelerine dair usul kaidelerine hâkim oldukları ve güncel tartışmalara da değinebildikleri görülmektedir. K13 ise "Hepsi hakkında bilgi sahibiyim" diyerek iddialı bir tavır sergilemiştir.

Katılımcı K4, uydurma hadislerin sosyal medya aracılığıyla çoğaldığını düşündüğünü ifade ederek modern çağın getirdiği bilgi kirliliği problemine dikkat çekmiştir. Öte yandan K1 hadis sıhhati konusunda doğrudan bir yargıya varamadığını

[121] Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 150.

[122] Sanal Medrese, "Cevamiu'l-Kelim Hadis Arama Programı", *Youtube* (25 Nisan 2014). Muhammed Enes Topgül, "Cevâmiu'l-Kelim" ve 'Câmiu Hâdimi'l-Haremeyn' Adlı Dijital Hadis Veri Tabanları Üzerine Notlar" 49 (2023), 167-176.

ifade ederken; K19'un aile içinde ilmine danıştığı bir kişinin olduğundan bahsetmesi bu konuda bir uzmana veya güvenilir kaynaklara başvurma ihtiyacını göstermektedir. K8'in "Hocalarımız 'şu sahihtir' dediğinde başımızın üstüne koyarız." ifadesi ile bilginin doğruluğunda kişisel araştırmalar yerine mensubu olunan cemaatin ileri gelenlerine duydukları güveni yansıtmaktadır. Dolayısıyla katılımcılar hadisin sıhhat bilgisine ulaşma konusunda bir güven ve bilgi sorunu yaşamaktadır. Sosyal medyada yayılan uydurma içerikler ise halkın kaygılı bir şekilde yaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Katılımcıların başvurduğu yöntem gibi, güvenilir yoldan hadis sıhhatini tespit edebilmek ancak uzmanlar sayesinde mümkün olmaktadır.

K17'nin ise "günümüzde sahih olan hadisi şeriflerin uydurma olduğu iddiası mevcut, hatta bunların %99'unun sahih olmadığı iddiası var" şeklindeki yorumu, hadisler üzerine yürütülen güncel tartışmalara ve eleştirel yaklaşımlara dair bir farkındalığı yansıtmaktadır.

Katılımcılar arasında sahih, zayıf ve uydurma hadisler hakkındaki bilgi düzeyinde belirgin bir farklılaşma gözlemlenmektedir. İlahiyat eğitimi almış veya kişisel olarak bu alanda araştırmalar yapmış bireyler (K15, K16, K17), hadis usulü prensiplerine daha hâkim olup kavramları akademik bir dille açıklayabilmektedirler. Diğer katılımcılar ise genel bir farkındalık düzeyinde kalmakta, hadislerin sıhhatini değerlendirmede Kur'ân ve sünnetle çelişmeme gibi genel ölçütleri kullanmakta veya bu konuda bir uzmana ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durum, hadis ilminin derinliğinin ve uzmanlık gerektiren bir alan oluşunun anlaşılması açısından önemlidir. Toplum genelinde hadislerin sıhhat derecelerine dair bilgi eksikliği, hadislerin yanlış anlaşılmasına veya istismarına zemin hazırlayabileceği için bu konudaki eğitimin önemi vurgulanabilir.

Katılımcıların hadislerin sıhhatine dair bilgi birikimleri tespit edildikten sonra hadis ve sünnetle ilgili bilgilerini temin ettikleri yerler ve kaynaklar değerlendirilmiştir. Bununla katılımcıların hadisleri aldıkları kaynağın güvenilirliğini ve çeşitliliğini öğrenme amacı güdülmüştür. Bu amaç, bilginin oluşum sürecini anlamımıza fayda sağlayacaktır. Katılımcıların cevapları, bilgi edinme yöntemlerindeki çeşitliliği ve bu yöntemlere yönelik yaklaşımlarını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların önemli bir kısmı (K2, K3, K4, K5, K7, K13, K15, K16, K17) hadislerin sıhhat bilgisine yazılı kaynaklardan ulaştığını, özellikle de temel hadis kaynakları olan *Kütüb-i Sitte*'den edindiğini belirtmiştir.

Katılımcılardan K2, K7, K13: "Kesinlikle kitaplardan," "Kütüphanemdeki kitaplardan, "%60-%70 kitap" ifadeleri, yazılı kaynaklara olan güçlü bir bağlılığı işaret etmektedir. İlahiyat mezunu olan K5, imam hatip lisesi mezunu olan K17 *Kütüb-i Sitte*'yi esas aldığını söyleyerek klasik hadis külliyatına yönelimlerini ve Hz. Peygamber'in hadislerine birinci elden ulaşma çabalarını ifade etmiştir. K16: "İlgili alana dair giriş düzeyinde eserler okumaya gayret ederim. İlahiyat fakültelerine okutulmakta olan farklı yayınları takip ederim" diyerek, okumalarının sistematik ve akademik olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan K4: "Okuduğum dinî kitapların içerisinde mevcut ya da hususi araştırdığım konularda hadislere bakarım" diyerek kitaplardan yararlandığını; ancak bunun ihtiyaç odaklı olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcıların çoğunluğu bilgiye ulaşmada yazılı kaynakların önemine dikkat çekerken, bir grup katılımcı ise (K1, K5, K19) internet ve dijital araçları aktif olarak kullandığını ifade etmiştir.

Günümüzde internet ve araçları, kitaplara ulaşımdan daha pratik olması, yer ve zaman fark etmeksizin kolaylık sağlaması sebebiyle katılımcıların araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. Katılımcılardan İlahiyat fakültesi mezunu olan K1: "Sunnah.com adlı bir internet sitesi var. Hadisin gerçek, sahih olup olmadığına buradan bakarak ulaşabiliyorum" diyerek dijital bir kaynağı işaret etmiştir. Sunnah.com, *Kütüb-i Tis'*a ve diğer bazı hadis eserlerini bir araya getiren bir web sitesidir. Hadis külliyatını içermekle birlikte hadislerin sıhhatine dair bilgi vermemektedir. Katılımcının hadislerin sıhhatini bu sayfadan araştırıyor olması, kaynağı işlevsel olarak tartışmaya açmakta katılımcılar tarafından temel hadis kaynaklarının sıhhat kriteri olarak değerlendirildiğini göstermektedir. K5 bu soruya "Kesinlikle Cevâmiu'l-Kelim uygulaması" ifadesiyle mobil uygulamalar kullanarak araştırmalar yaptığını dile getirmiştir. Dijital bir hadis programı olan Cevâmiu'l Kelim'in içerisinde hadislere, râvilere ve rivayet zincirlerine dair bilgiler bulunmaktadır. K5'in bu uygulamayı kullanıyor olması onun ilahiyat alanında bilgi sahibi olduğunu vurgular niteliktedir. Bunun yanı sıra K19 ise "Bilgilerimi genelde internet üzerinden veya eşime danışarak edinirim, eşim de bilmiyorsa kitaplar aracılığı

ile ulaşıp bana söylüyor" ifadesiyle bilgiye ulaşmada interneti esas aldığı bununla birlikte kitaplardan da yararlandığına da dikkat çekmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu (K3, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K18, K20) bilgiyi doğrudan hocalardan, derslerden veya cemaat ortamlarından edindiğini belirtmiştir. K9: "Başta hocalarımızın (Mehmed Zahid Kotku, Mahmud Esad Coşan) eserleri ve sesli sohbetleridir. Ayrıca AKRA FM gibi yayınlar ve camiamızın onayladığı güvenilir ilmihal kitaplarından öğreniyorum." ve K3: "Genelde cemaatteki sohbetlerden ve hocalardan öğreniyorum. Bazen sosyal medyada Facebook'ta güvendiğim sayfaları takip ediyorum. Televizyonda dini programları da izliyorum." diyerek bilginin kaynağı olarak güvendiği hocalara ve sosyal medya hesaplarına dikkat çekerken benzer şeklinde K15: "Çevremde güvendiğim, ilmine hürmet ettiğim hocalarımdan alıyorum. Onların yönlendirdiği sağlam kaynaklara başvuruyorum" ve K8, "Bizim asıl kaynağımız camiamızın büyüklerinin sohbetleridir. Mahmud Efendi Hazretlerimizin (k.s.) eserleri, İsmailağa hocalarının kürsü sohbetleri ve Risale-i Kudsiyye gibi başucu kitaplarımızdır. Sosyal medyada sadece güvendiğimiz hocalarımızı dinleriz." diyerek bilgi edinmesini güvenilir hocalara ve yine onlardan tavsiye alarak ulaştığı kitaplara bağlamıştır. Özellikle K8'in ifadelerinde belirginleşen isim ve eserler, bireysel çabadan ziyade belirli bir çerçevede sınırlandırıldığını göstermektedir. K6 da "Haftada bir gitmeye çalıştığım tefsir derslerimden" diyerek bir uzmandan yararlandığını belirtmiştir.

Bazı katılımcılar (K4, K6, K10, K11, K14, K15, K18) sosyal medyayı her ne kadar bir bilgi kaynağı olarak görse de bu kaynağa genellikle temkinli yaklaştıklarını beyan etmişlerdir.

Katılımcılardan K4: "Sosyal medyadan gördüğüm hadisler var ama çok sayı ifade edenleri pek dikkate almam ya da şöyle yaparsan şu olur şu kadar şunu söylersen bu olur gibi meşhur olmak için kullanılan veriler olduğunu düşünürüm, kaale almam onları." diyerek sosyal medyada denk geldiği hadis paylaşımlarına karşı eleştirel bir görüşte bulunmuş, hadislerde yer alan sayısal verilerin çokluğunun ve falanca amele falanca sevap tarzındaki rivayetlerin menfaat doğrultusundan söylenmiş olabileceğine dikkat çekmiştir. Diğer yandan sosyal medyada seçici davrandığını ifade eden K15: "Sosyal medyada da dikkatliyim; sadece ilmî ehliyetine güvendiğim, Ehl-i Sünnet çizgisinde olan birkaç hocayı takip ediyorum. Onun haricinde kafama göre bilgi

almamaya, özellikle de din konusunda rastgele kaynaklara itibar etmemeye dikkat ediyorum" ifadesiyle güvenilir kaynakları esas aldığını belirtmiştir.

Katılımcılardan K6, K10, K11, K14 ve K18 sosyal medyayı bir kaynak olarak gördüklerini belirtmekle yetinmişlerdir. K14 ailesinden bilgi edindiğini belirtirken, K18 arkadaş ortamını zikretmiş ve K19 ise takıldığı noktalarda eşine danıştığını ifade etmiştir. Bu durum, bilgiye kişisel çevrelerden de ulaşıldığını göstermektedir.

Netice itibariyle, katılımcıların hadis ve sünnete dair bilgi düzeylerinde farklılıklar mevcuttur. Ancak çoğunluk tanım ve yorum yapabilecek temel seviyede bilgi birikimine sahiptir. Bilgiye ulaşmada tercih edilen kaynaklar çeşitlilik göstermektedir. Yazılı ve dijital kaynaklar ön plana çıkarken uzman bilgisine başvuranlar sınırlı sayıdadır. Bununla birlikte katılımcıların çoğu kaynak güvenilirliğine önem vermektedir. Örneğin cemaat aidiyeti olan katılımcıların güvenilir kaynak olarak cemaatlerinin hocaları olan Mahmud Ustaosmanoğlu, Mehmed Zahid Kotku, Mahmud Esad Coşan gibi isimlerin eserleri, kürsü sohbetleri ve Risale-i Kudsiyye'yi zikretmiştir.

3.3. HADİS VE SÜNNETİN KAYNAĞI VE GÜNLÜK YAŞAMDAKİ YERİ

Araştırmamızın bu aşamasına kadar katılımcıların temel hadis bilgileri ile hadisin sıhhatine ilişkin kaynaklara dair bilgi birikimleri değerlendirilmiştir. Burada katılımcılara "Hadis ve sünnetin dindeki ve günlük hayattaki önemini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla katılımcıların hadisleri neden önemsedikleri ve bunları günlük hayata geçirebilmekteki teşvik edici unsur anlaşılmak istenmiştir. Ayrıca katılımcıların Hz. Peygamber'e verdikleri değer ile O'nun (s.a.s.) sünnetini pratiğe dökebilmeyi ne ölçüde sağlayabildikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (K1, K4, K5, K6, K7, K15, K16, K17, K18, K20), hadis ve sünneti günlük hayatta pratiğe dökebilme ile Kur'ân'ın açıklayıcısı olma niteliğine dikkat çekmektedir. K16: "Bu iki kavram, Hz. Resulullah'ın uygulamalarını barındırdığından, özellikle kuvvetle aktarılan rivayetler, bir Müslüman'ın gündelik hayatında etkili olmalıdır." ifadesiyle sıhhat bakımından güçlü kabul edilen hadislerin önemine vurgu yapmaktadır. K4, Hz. Muhammed (s.a.s.) için

“yaşayan Kur’ân” örneğiyle sünnetin Kur’ân’ın açıklayıcısı olduğuna dikkat çekmektedir. Benzer ifadeler K1 ve K3’ün açıklamalarında da mevcuttur. Bununla birlikte K15 sünneti “pratikte yaşayabilmemiz için vazgeçilmez bir rehber” olarak tanımlamakta ve “Kur’ân-ı Kerîm bize genel ilkeleri verir, ama bu ilkelerin nasıl uygulanacağını, nasıl yaşanacağını Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünnetinden öğreniyoruz.” diyerek Kur’ân’daki bilgilerin sünnet aracılığıyla pratik alana aktarıldığını belirtmektedir. Ayrıca, “günlük hayatta sünnet, sadece misvak kullanmak ya da sağ elle yemek yemek gibi ibadet dışı davranışlarla sınırlı değil. Aynı zamanda merhamet, dürüstlük, sabır, adalet gibi ahlaki değerleri içselleştirmek de sünnete uymaktır.” ifadesiyle sünnetin ahlaki boyuttaki önemine de değinmektedir. K15’in değindiği bu tespitler vahyin hayata aktarılmasında sünnetin gücüne işaret etmektedir.

Katılımcıların bir kısmı Kur’ân ve sünnetin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu ifade etmektedir. K15, “Kur’ân-ı Kerîm bize genel ilkeleri verir, ama bu ilkelerin nasıl uygulanacağını, nasıl yaşanacağını Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünnetinden öğreniyoruz.” ifadesi, K3’ün, “Kur’ân’ı daha iyi anlamak ve yaşamak için sünnetin gerekli olduğu” şeklinde vurgusu, bu iki temel kaynağın bir bütün olduğunu pekiştirmekte, aynı zamanda günümüzde mevcut olan bazı “Kur’ân Müslümanlığı” söylemlerine reddiye niteliği taşımaktadır. K17 ise namaz ibadeti örneği üzerinden Kur’ân’daki bazı mücmel emirlerin ancak sünnet ile detaylandırıldığını vurgulamaktadır.

Katılımcılar, hadis ve sünnetin özellikle günlük yaşam pratikleri açısından vazgeçilmez bir rehber niteliği taşıdığını da belirtmektedir. K6 günlük hayatta kendisine “peygamberim olsa ne yapardı?” sorusunu yönelttiğini ve hal ve hareketlerin bu doğrultuda olmasının gereğine değinmektedir. Eylemlerini bu soruyla şekillendirmesi, sünnetin vicdani pusula işlevi gördüğünü göstermektedir. K9 ise: “Sünnet bizim için bir hayat tarzıdır. Sofraya oturuşumuzdan çocuk terbiyesine kadar her şeyde sünneti ararız. Sünnetten koparsak modern dünyanın karmaşasında kayboluruz; o bizim pusulamızdır.” diyerek hayatın her alanında Hz. Peygamber’i referans aldığını belirtmektedir.

Bazı katılımcılar ise (K5, K12, K17, K19, K20), hadis ve sünnetin bireysel ve toplumsal etkilerine odaklanmaktadır. K5, sahih hadislerin “daha güçlü bir Müslüman kişiliği oluşturmamıza sebep olduğunu” ifade ederken, K20, “uygulasak hakiki Müslüman oluruz ama uygulayamıyoruz” şeklindeki özeleştirisiyle modern

Müslümanın pratik yaşamdaki eksikliklerini ve "bilme" ile "yapma" arasındaki boşluğa dikkat çekmektedir. K17'nin "sünnete bağlı kaldığımız sürece hayatın kalitesinin artacağı" yönündeki açıklaması ve benzer şekilde K8'in "Sakalımızdan şalvarımıza, ticaretimizde tartıyı doğru tutmamızdan eve sağ ayakla girmemize kadar her şey sünnettir. Sünnet giderse dinin tadı tuzu kalmaz, ortalık karışır." ifadesi sünnetin hem görsel hem ahlâkî boyutunun bireysel yaşama katkısını göstermektedir. K10'un "Peygamberimizin bizim her alanda iyi ve doğru insanlar olmamız için tavsiyelerde bulunduğunu düşünüyorum" ifadesini, sünnetin bireysel ahlâkın bir rolü olduğuna işaret etmektedir. K12 ise sünnetlerin toplum ahlâkına ve yaşam biçimine "olumlu şekilde" katkı sağladığını ifade etmiştir.

Ayrıca K5, "Karşıma çıkan her hadisi kabul etmem" diyerek karşılaştığı rivayetlerin sıhhat derecelerine verdiği önemi belirterek daha önce de ifade edildiği üzere Cevâmiu'l-Kelim gibi dijital kaynaklardan yararlandığını ifade etmektedir. Benzer şekilde K16 ise hayatına tatbik ettiği rivayetlerin Kur'ân ile çelişmemesi hususuna vurgu yapmaktadır.

Genel olarak, katılımcılar tarafından hadis ve sünnet Müslümanların yaşamında vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Sünnetin günlük hayattaki olaylara rehberlik etmesi, Kur'ân'ın açıklayıcısı olması ve bireysel ve toplumsal faydalar sağlaması bu değerlendirmeleri güçlendirmektedir. Katılımcıların ifadeleri, hadis ve sünnetin hem teolojik hem de sosyal boyutta uygulanabilirlik açısından bilgiler içermektedir. Sonuç olarak sünnet, Müslümanlar tarafından dinî yaşamda temel ve belirleyici unsur olma niteliğini sürdürmektedir.

Hadis ve sünnetin günlük yaşamdaki önemine ilişkin bilgi birikimlerinin değerlendirilmesinin ardından katılımcılara, "Dinî konularda ve hadis alanında takip ettiğiniz yazarlar/hocalar kimler?" sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun amacı, katılımcıların söz konusu alanda otorite kabul ettikleri isimlerin ilmî yeterlilik düzeylerini tespit ederek onların bilgi kaynaklarını anlamak ve ayrıca katılımcının düşünce yapılarının hangi görüşlerle uyumlu olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Elde edilen bulgulara göre ilahiyat fakültesinden mezun olan (K1) ile kendi araştırmaları yoluyla bilgi edinen katılımcıların (K11, K17) doğrudan klasik hadis külliyatına ve bu külliyatın müelliflerine yöneldiği görülmüştür. K1 ve K11'in *Kütüb-*

i Sitte yazarlarını dikkate aldıklarını ifade etmeleri, hadis alanında en yüksek güvenilirlik atfedilen temel kaynakları esas aldıklarını göstermektedir.

Katılımcılardan ilahiyat fakültesi mezunu olan (K5) ve bazı katılımcılar (K2, K6, K13, K15) ise günümüz ilahiyat camiasında hadis ve İslami ilimler alanındaki uzmanlaşmış hocaları ve yazarları takip ettiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerinde Nevzat Aşık, M. Yaşar Kandemir, Halis Aydemir, İsmail Lütfi Çakan, Ahmet Yücel, Ali Çelik, Ebubekir Sifil, Mustafa Tatlı, Bekir Kuzudişli ve Halil İbrahim Kutlay gibi isimlerin öne çıktığı görülmektedir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören K13'ün: "Halil İbrahim Kutluay hoca... bizzat hadis derslerine de katıldım yüksek lisans için de görüştüm… İsmail Lütfi Çakan hoca Marmara ilahiyattan… biz hep onun kitaplarını okumuştuk İstanbul'dayken" şeklindeki ifadesi, alanına dair uzman hocalardan doğrudan eğitim aldığını ve bu isimleri ilmi otorite kabul ettiğini göstermektedir.

Katılımcılardan bir kısmı (K4, K7, K10, K14, K16) herhangi bir kişiyi takip etmediğini ifade etmiştir. K4 ve K7, özel olarak takip ettikleri bir hocanın bulunmadığını belirtirken; K10: "Bağımlı olarak takip ettiğim bir hoca yok, ama ilim ehli herkese saygı duyarak dinlerim, doğru söylediğine inanırsam dikkate alırım." ifadesiyle, ilmi otoriteleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

K14'ün "Spesifik birisi yok anlatılanların güzel ve mantıklı olması benim için yeterli" beyanıyla, bilgi değerlendirmesinde mantığı ön plana çıkardığını göstermektedir. K16 ise: "Düzenli olarak herhangi birini takip etmiyorum. Etmeyi de doğru bulmuyorum. Bir öğretmenin sınav kâğıdı okurken öğrenci ismini görmezden gelmesi neyse, bu da o şekilde olmalıdır. Bilgi, onu aktaran zihinden bağımsız algılanmalıdır." ifadesiyle, bilgiyi kişiden bağımsız ele alma ve değerlendirmede objektifliği esas alma yaklaşımını vurgulamaktadır.

K12'nin: "Kaynağım *Risale-i Nur*" ifadesi, Nur Cemaati'nin temel kaynağı *Risale-i Nur* külliyatını birincil bilgi kaynağı olarak benimsediğini göstermektedir. Öte yandan K20'nin, "Cübbeli Ahmet Hoca ve genelde İsmailağa cemaatinin hocaları" ve K8'in, "Camiamızın kıymetli hocalarını, fıkıh heyetini takip ederim." ve K9'un, "Camiamızın büyükleri başta gelir. Ayrıca hanımlara yönelik fıkıh ve hadis dersleri veren, ehli sünnet itikadına sadık hanım hocalarımızı ve ilim meclislerini takip

ediyorum.” şeklindeki ifadeleri katılımcıların belirli bir cemaatin hocalarının dışına çıkmadığını, sınırlı bir bilgi çevresinde kaldığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde cemaat mensubiyetini dile getiren K3: “Genelde cemaat hocalarını takip ediyorum. Televizyonda da bazı tanınmış hocaları da dinliyorum. Nihat Hatipoğlu, Mustafa Karataş, Cübbeli Ahmet, Ömer Döngeloğlu, Necmettin Nursaçan gibi.” diyerek çoğunlukla mensubu olduğu cemaatin hocalarını dinlediğini; ancak bu hocalar dışında da bilgisine güvendiği birkaç ismi zikretmektedir.

Katılımcıların takip ettiği hocalara ilişkin verilen cevaplar dört temel yönelime işaret etmektedir: Birincisi, hadis bilgilerini mümkün olduğunca ilk kaynaklardan elde etmeye özen gösteren katılımcılar, klasik hadis külliyatına ve bu külliyatın müelliflerine başvurmaktadır. İkinci olarak, günümüz ilahiyat camiasının görüşlerini benimseyen katılımcılar ise hem sosyal medya hem de yazılı eserler üzerinden alanın uzmanı kabul edilen çağdaş ilahiyatçıları takip etmektedir. Üçüncüsü, herhangi bir hocaya bağlı kalmaksızın farklı uzmanların görüşlerini dinleyen, bu görüşlere eleştirel bir süzgeçten geçirerek değerlendiren katılımcılar bulunmaktadır. Dördüncüsü ise mensubu olduğu cemaatin hocalarının ilmi bilgisine güvenini dile getiren katılımcılardır. Bu çeşitlilik, katılımcıların eğitim düzeyi, bilgiye erişim imkânları ve dinî bilgiye yönelim biçimlerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Katılımcıların takip ettikleri hocalara ilişkin bilgiler elde edildikten sonra, kendilerine “Herhangi bir platformda karşınıza çıkan hadislerin sıhhatini merak eder, araştırır mısınız yoksa araştırmadan kabul mü edersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla amaçlanan, katılımcıların hadislere ve genel olarak bilgi kaynaklarına duydukları güven düzeyini ortaya koymak ve çalışmanın önemli boyutlarından biri olan hadis yorumlama süreçlerine katkı sağlayacak veriler elde etmektir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (K1, K2, K4, K5, K7, K9, K12, K13, K15, K16, K17, K18, K19, K20) “araştırırım”, “hocalardan veya kitaplardan araştırırım”, “araştırmadan kabul etmem” gibi benzer ifadeler kullanarak hadislerin doğruluğunu sorguladıklarını belirtmiştir.

K1: “Karşıma çıkan bir hadisin sahih olup olmadığını az önce söylemiş olduğum sunnah.com adresine bakarak o hadisin *Kütüb-i Sitte* yazarlarından, imamlarından biri olup olmadığına bakarım. Eğer onlardan biri ise o hadisi kabul ederim.” şeklindeki ifadesiyle klasik hadis müelliflerine duyduğu güveni

vurgulamaktadır. Sunnah.com sitesi hadislerin sıhhat derecelerine ilişkin bilgiler içermemekle birlikte, katılımcı müelliflerin otoritesi sebebiyle bu platformu güvenilir bir kaynak olarak gördüğünü ifade etmektedir.

K2 ise: "Araştırabiliriz ama onun sahihliği hakkında ben âlim olmadığım için âlimlerin görüşlerine başvururum." diyerek hadislerin değerlendirilmesinde uzman görüşünün önemine dikkat çekmiştir. Benzer bir yaklaşım K20'nin açıklamalarında da görülmektedir; K20 hadisleri hocalara danışarak veya kitaplardan teyit ederek araştırdığını belirtmiştir. Bu durum, katılımcıların önemli bir kısmında ilmi otoriteye duyulan güvenin belirleyici olduğunu göstermektedir.

K4'ün "mantığıma yatmayan bir şey varsa o hadisi araştırırım" ve "Kur'ân'a aykırı bir ifade varsa asla kabul etmem" şeklindeki ifadeleri; K6'nın "aklıma ve kalbime yatarsa kabul ederim. Yatmadığında da sahih olmadığını düşünürüm" beyanı ve K10'un "Öncelikle akla ve mantığa bağlılığına bakarım" demesi, hadisleri kendi bilgi birikimleri ve mantıksal çerçeveleri doğrultusunda bireysel bir muhakeme sürecine tabi tuttuklarını göstermektedir.

K11, "Kimden çıktığına ve duyulduğuna dikkat ederim" diyerek rivayeti aktaran hocaya olan güvene vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde K3: "Bazen araştırıyorum ama çoğu zaman güvendiğim birinden duyduysam kabul ediyorum." ve K8: "Güvendiğimiz, itimat ettiğimiz, silsilesi belli olan hocamız kürsüde söylediyse "sadakna" (doğrudur) deriz, araştırmaya gerek duymayız. Onlar bizim yerimize araştırmıştır zaten." diyerek hadis metninden ziyade rivayeti duyduğu kişiye olan güvenine dikkat çekmektedir. Özellikle K8'in zikrettiği "sadakna" ifadesi bir teslimiyet göstergesidir.

Bireysel araştırmaları ile bilgi sahibi olan K16 ise "Bir hadisin sıhhatini araştırmada en önemli husus, râvi zincirini takip etmek, zincirde inkıta olup olmadığını incelemek ve bir önceki soruya verdiğim cevaba istisna olarak 'rivayet edenin' kim olduğunu, kişiliğini araştırmaktır. Nitekim bu meseleye dair hadis ilmi içerisinde bir 'Rical ilmi' vardır" diyerek isnad sistemiyle ilgili kapsamlı ve teknik bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu yaklaşım, hadislerin sıhhatinin yalnızca metin üzerinden değil, rivayet zinciri ve râvilerin güvenilirliği üzerinden de değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. K7'nin "Kur'ân'a hadise edille-i şeriyyeye

uygun olup olmamasına bakarım" ifadesi, hadislerin sıhhatini tespit ederken Kur'ân, sünnet, icma ve kıyas gibi temel fıkhî delillere başvurduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bazı katılımcılar hadislerin sıhhatine bireysel muhakeme yoluyla karar verebileceklerini ifade ederken, katılımcıların büyük çoğunluğu hadislerin sıhhatini hocalara veya yazılı kaynaklara başvurarak araştırdıklarını belirtmiştir. Bu durum, uzmanlık gerektiren konularda bireysel değerlendirmelerin yanıltıcı olabileceğinin farkında olunduğunu ve doğru bilgiye ulaşmada ilmî otoritenin öneminin benimsendiğini göstermektedir.

Katılımcıların hadislerin sıhhatini araştırıp araştırmama konusundaki yaklaşımları değerlendirildikten sonra kendilerine "Mevzu hadis tabirini daha önce duydunuz mu? Tanımını yapabilir misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun amacı, katılımcıların mevzu hadise ilişkin bilgi birikimlerini ortaya koymaktır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K16, K17, K18, K19, K20) bu terimi daha önce duyduklarını "evet duydum" veya "daha önce duydum" şeklinde ifade etmiş, mevzû hadisin tanımını ise kısaca "uydurulmuş hadis" veya "doğru olmayan hadis" şeklinde belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde mevzû hadis kavramına dair tanımlar şu şekildedir; K1: "mevzu hadis peygamber efendimize söylemediği halde o söylemiş gibi ona isnat edilen sözlere verilen isimdir.", K4: "Peygamberimize ait olmayan sözlerin onunmuş gibi yansıtılmasıdır.", K16: "Resulullah'a ait olmadığı halde ona nispet edilen rivayetleri ifade eden kavramdır." Buna karşılık bir grup katılımcı (K6, K12, K14) ise bu kavramı daha önce duymadıklarını belirtmiştir.

İlahiyat fakültesinde öğrenci olan K15'in ifadesi, mevzu hadisin tanımı, uydurulma sebepleri ve hadis âlimlerinin yaklaşımlarını da ele alan en kapsamlı değerlendirmeyi sunmaktadır: "Mevzu hadis senedi (râviler zinciri) ya tamamen uydurmadır ya da gerçek olsa bile yalan eklenmiştir. Manası Kur'ân'a ve sahih sünnete açıkça aykırı olabilir. Genellikle bir akımı desteklemek, insanları etkilemek, menfaat sağlamak gibi amaçlarla uydurulmuştur Hadis âlimleri bu tür rivayetleri şiddetle reddetmiştir."

Mevzu (uydurulmuş) hadis, Hz. Peygamber'e ait olmayan sözlerin ona aitmiş gibi isnad edildiği rivayetler olarak tanımlanmaktadır. Katılımcıların büyük

çoğunluğunun "mevzu hadis" kavramına dair bilgi sahibi olmasından hareketle, bu terimin halk arasında yaygın olarak bilindiğini söyleyebiliriz.

Son olarak, katılımcıların çoğunluğunun mevzû hadis kavramını daha önce duyduğu ve doğru bir şekilde tanımladığı görülmektedir. Özellikle lisans öğrencisi olan K15'in ifadesi, diğer katılımcılara göre daha kapsamlı bir bilgi düzeyini yansıtmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.): "Kim benim yerime yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın."[123] buyurarak hadis rivayetinin doğruluğunun önemine dikkat çekmiştir. Bu hadis, bireylerin bir rivayeti hadis olarak aktarmadan önce doğruluğunu araştırmalarının gerekliliğini ortaya koymakta; böylece bu tehlikeli duruma düşmelerinin önüne geçilmesinin önemini vurgulamaktadır.

3.4. AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR RİVAYETLER HAKKINDA KATILIMCILARIN YAKLAŞIMLARI

Katılımcıların bilgi birikimlerine erişildikten sonra "Sizce amellerin faziletine dair hadis uydurulmuş olabilir mi?" ve "Bu hadislerle amel eder misiniz?" ile "Etmekte bir sakınca var mıdır?" alt soruları yöneltilmiştir. Bu soruyla amaçlanan, katılımcıların fazilet hadislerine dair görüşlerini ve bu rivayetlerin uydurma olma ihtimali karşısında amel etme konusundaki yaklaşımlarını tespit etmektir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (K1, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20) amellerin faziletine dair hadislerin uydurulmuş olma ihtimalini kabul etmektedir. Bazı katılımcılar bu durumu kısa ifadelerle dile getirerek "olabilir, amel etmem" şeklinde özetlemektedir.

K6: "Amellerin fazileti dediğimiz hadis şurada, şu gün kılınan namaz şu kadar sevaptır tarzında bir hadis ise ben uydurulmuş olduğunu düşünüyorum" sözleriyle özellikle abartılı sevap miktarı içeren rivayetleri güvenilir bulmadığını belirtmektedir.[124] Benzer şekilde K10 ise "Bedava Müslümanlık öneren bir dinîmiz yok, ama bu şekilde bana göre uydurma hadisler var" ifadesiyle, aşırı sevap vaat eden rivayetlerin inandırıcılıktan uzak olduğunu vurgulamaktadır. K5 ise özellikle mübarek

[123] Buhârî, *İlim,* 38. Müslim, *Zühd,* 72. Ebû Dâvûd, *İlim*, 4.

[124] İslam'a hizmet etme arzusuyla hadisler uydurulmuştur. Tergib için uydurulan haberlerin çoğu namaz ve oruç hakkındadır. Bu konuda hadis uyduranlardan biri de Meysere b. Abdirrabbih'dir. Ona "Kim şu sureyi okursa bu kadar sevap kazanır.", şeklindeki hadisleri nereden aldığı sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Halkı Kur'ân okumaya teşvik etmek için ben uydurdum." İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 1/392.; Kandemir, *Mevzu Hadisler,* 48.

günlere dair oruçla ilgili çok sayıda rivayetin bulunmasını gerekçe göstererek bunların önemli bir kısmını uydurma olarak değerlendirmektedir.

K3: "İbadete teşvik için uydurulmuş olabilir." diyerek fazilet hadislerinin çoğu zaman teşvik edici işlev gördüğüne işaret etmektedir. Öte yandan K8: "Uydurulmuş olabilir, o yüzden her kitabı alıp okumamak lazım. Ama eğer büyük alimlerin kitaplarında geçiyorsa ve sevabı çoksa "Allah'ın hazinesi bol" der, amel ederiz. Zararı olmaz, aksine ibadet aşkımızı artırır." diyerek, benzer şekilde K9: "İbadetleri sevdirmek için uydurulmuş sözler olabilir, bu yüzden dikkatli olmak lazım. Ama muteber hadis kitaplarında (*Riyazü's-Salihin* gibi) geçen ve fazilet anlatan hadislerle amel etmekte bir sakınca görmüyorum; tam tersi şevkimizi artırıyor." ifadesiyle ibadet etmede hevesini arttırma noktasına dikkat çekmektedir. Ancak K8 kaynak seçiminde seçici davrandığını dile getirse de güvenilir alimlerin eserlerinde yer alan rivayetleri uydurma olsa dahi ibadete yönlendirmesi gerekçesiyle kabul etmektedir. Dolayısıyla katılımcı için rivayetin sıhhatinden ziyade manevi olarak yaşadığı duygusallık ön plana çıkmaktadır.

Katılımcılar arasında K7 fazilet hadislerinin güvenilirliğini değerlendirirken Kur'ân'a, sahih sünnete ve temel dinî ilkelere uygunluk kriterini esas aldığını ve rivayetleri "edille-i şer'iyye'ye uygunluk" açısından değerlendirdiğini belirtmektedir. Nitekim amellerin fazileti ile ilgili rivayetlerin arasında sahih, zayıf ve mevzû hadisler bulunmaktadır; ancak büyük çoğunluğu Kur'ân ve sünnete ters düşmekte; İslam'ın genel adalet prensibini gölgelemektedir.

Bir grup katılımcı (K11, K13, K14) ise fazilet hadislerinin uydurma olabileceğini kabul etmekle birlikte bu rivayetlerle amel etmede sakınca görmemektedir. K11, bu tutumumun gerekçesini "çünkü burada helal veya haramla ilgili hüküm yok." sözleriyle açıklamaktadır.

K13: "Olabilir, burada amel konusunda güzellik gözetilmiştir, yani yapılırsa amel konusunda bir kayıp olmayacağı için… Amel eder miyim nefsimle alakalı bir durum, gerçekten bendeki bu güzel hasletler devam edecekse, oluyorsa, nefsime zor gelmiyorsa yaparım ama bunu hadis diye insanlara dayatmam." diyerek sahihliği kesin olmasa bile bu tür amellerin kişiye zarar vermeyeceğini; ancak bunları "hadis" diyerek başkalarına dayatmayacağını özellikle vurgulamaktadır. K14 ise mübarek günlere

ilişkin ibadetlerin diğer günlerden ayırıcılığının olduğuna inanarak bu günlerde fazilet olabileceğini kabul etmektedir.

Sonuç olarak, katılımcıların büyük çoğunluğu amellerin faziletine dair hadislerin uydurulmuş olabileceğini kabul etmekte ve bu nedenle bu tür rivayetlere karşı temkinli bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yaklaşımın sebepleri arasında Hz. Peygamber'e yalan isnad etme endişesi, az amele aşırı sevap vaat eden rivayetlere duyulan güvensizlik, bazı dinî grupların cennet vaadiyle insanları ibadete yönlendirme çabaları ve rivayetlerin sahih kaynaklarla uyumunun sorgulanması bulunmaktadır. Bununla birlikte, bir grup katılımcı ise sahihliği kesin olmasa da bu tür rivayetlerle amel edebileceğini, özellikle mübarek günlerin diğer günlerden farklı bir fazilete sahip olabileceğine inandıklarını ifade etmektedir. Ancak bu yaklaşım ibadetleri belirli zaman dilimlerine ve günlere hapsetme riski taşımaktadır. Bu durum bireyde manevi anlamda istek sağlasa da bütüncül yaklaşıldığında günlük ibadetlere gösterilen özenin zayıflaması ve dinî hayatın özel günlere indirgenip kültür halini alması bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5. AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR RİVAYETLERİN DİNÎ YAŞANTIYA ETKİSİ

Fazilet hadislerinin bireylerin günlük yaşam pratikleri üzerindeki etkisini tespit edebilmek amacıyla katılımcılara "Amellerin faziletine dair duyduğunuz hadislerin sizin dinî yaşantınızda ne gibi etkileri oluyor? Böyle bir hadiste bahsedilen zikir, namaz, oruç gibi ibadetleri yapmaya gayret eder misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla, fazilet hadislerinin davranışlara yön verme ve ibadet isteğini artırma noktasındaki etkisinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Katılımcıların ifadeleri çeşitlilik göstermektedir.

Bazı katılımcılar (K1, K4, K11, K12, K15, K17), hadislerle amel etmek için sahihlik koşulu aradığını ifade etmektedir. K4: "Evet duyduğum uzun farklı oruç ve namazlar var, araştırırım doğruluğundan emin olup kılarım. Güneş tutulması namazını araştırıp okuyup kıldığım gibi. Ama öyle şeyler öyle sayılarla yapılan tavsiyeler var ki çoğunu dikkate almam çok ayrıntı ve insanları zorlamayla İslamiyet'e zarar verdiğini düşünürüm kulaktan duyma şeylerle hareket etmem, neymiş diye araştırırım." diyerek, ibadetlerin sebep ve faziletlerini araştırarak doğruluğundan emin olduğunda yerine

getirdiğini belirtmektedir. Aynı zamanda sayısal rivayetlerin insanları zorladığını ve İslam dinîne zarar verdiğini dile getirmektedir.

Amellerin faziletine dair hadislerin önemli bir kısmında az amele çok sevap vaat eden ifadeler yer almaktadır. Bu durum katılımcıların da dikkatinden kaçmamıştır. Bu hususta K15: "Elbette ederim. Amellerin faziletine dair sahih veya güvenilir hadisler duyduğumda, bu beni o amele yönelmeye teşvik ediyor. Mesela bir namazın, zikrin, duanın faziletini öğrenince, onu yapma isteğim artıyor. Dinî yaşantıma bir şevk ve motivasyon katıyor." sözleriyle, K9: "Mesela bir tesbihin sevabını duyunca, ev işi yaparken bile dilimden düşürmemeye çalışıyorum. Bu hadisler sayesinde hayatımız zikirle bereketleniyor." diyerek bu tür rivayetlerin teşvik edici etkisini vurgulamaktadır. Benzer şekilde K17, sahih olduğunu düşündüğü fazilet hadislerinde geçen ibadetleri yerine getirdiğini ve rivayetlerin kulun Allah'a yakınlaşmasına vesile olduğunu belirtmektedir.

Buna karşılık bazı katılımcılar (K2, K5, K6, K18, K19), fazilet hadislerine mesafeli durduklarını ya da bu rivayetlerin günlük yaşamlarında bir etkisinin bulunmadığını belirtmiştir. K6: "Maalesef bir etkisi olmuyor. Çünkü bunlara inanmak az muhafazakâr insanların işi gibi geliyor. Devamlı ibadetlerini güzelce yapan yapmaya çalışan biri bunlara itibar etmez diye düşünüyorum. Bu da harekete geçmemi engelliyor. En büyük engel inanmamam zaten, inansam elbette bir etkisi olur. Çoğu zaman etmiyorum, %99 diyebiliriz. %1'lik kısmı da oruç için ayırdım, oruç ile ilgili hadisler daha etkileyici/inandırıcı benim açımdan." ifadesiyle bu tür hadislerin kendi teşvik ediciliği üzerindeki zayıf etkisini açıklamaktadır.

K16: "Herhangi bir rivayet beni herhangi bir ibadete özellikle çekmez. Bunu bir alışveriş gibi görme riski, samimiyetimi zedeleyebilir. Dolayısıyla ibadetlerin özgürce, iç güdümlü olarak ve karşılığında ne olacağını hesap etmeden yapılmasını tercih ederim." diyerek karşılık beklentisiyle ibadet etmeyi uygun bulmadığını dile getirmektedir.

Halk arasında fazilet hadislerinin yaygın kabul görmesi nedeniyle inanılanın aksine bir yaklaşımın eleştiriye sebebiyet verdiğine dair ifade K13 tarafından dile getirilmiştir. K13: "Şu gecede şu kandilde şöyle bir namaz vardır denildiğinde pek sıcak bakmıyorum eskisi kadar, yapan kişilere de neden yaptı diye sorgulamıyorum; çünkü toplumda bu farz bir ibadetmiş ve siz bunu inkâr ettiğinizde farklı tutumla

karşılaşır gibisiniz. Özellikle yaşlılar tarafından, saygı duyuyorum, ama genelde bu namazlar yerine ben kaza namazı ya da daha çok bilinen, bizzat ilmihal kitaplarında geçen hacet namazıdır, tövbe namazıdır, bizzat hadis kaynaklarında geçenleri kılmaya çalışıyorum ama ne kıldığımı da söylemiyorum." sözleriyle, toplumda olumsuz tepkilerin odağında olmak istemediğini ve ibadetlerini kaynaklardan doğrulayarak yerine getirerek temkinli davrandığını vurgulamaktadır. K13'ün bu ifadesi, çalışmamızın sosyolojik yönü/tarafı açısından önem arz etmektedir. Katılımcının kıldığı namazı gizleme ihtiyacı hissetmesi, özel günlere atfedilen bazı ibadetler yapılmadığında tepkiyle karşılaşacağını bilmesi, toplumdaki dinî baskının fazilet hadisleri etrafında şekillendiğinin somut bir örneği niteliğindedir. Halk arasında bir kültüre dönüşen bu tür ibadetler zamanla bireyin ilmî bilgi düzeyini gölgelemekte ve ibadetleri dinî bir tercih değil mahalle baskısı diye tabir edilebilecek sosyal bir baskı haline getirebilmektedir.

Katılımcılardan K3, "Bu tür hadisler beni motive ediyor. Sevap kazanma düşüncesiyle daha çok ibadet etmeye çalışıyorum. Zikir, namaz oruç gibi ibadetlere daha fazla yöneliyorum." ifadesiyle sevap kazanma vaadinin ibadete meyletmesini kolaylaştırdığına ve arttırdığına dikkat çekmektedir. K20 ise sahihlik ayrımı yapmaksızın "hep uygularız, tatbik etmeye çalışırız" diyerek fazilet hadislerinin tümünü günlük yaşamda uygulamaya geçirdiğini ifade etmektedir. Öte yandan K8, "Çok etkisi oluyor. "Şu zikri yaparsan şu kadar sevap var" denince insan yorgun olsa da o tesbihi eline alıyor. İbadeti sevimli kılıyor, bizi camiye, cemaate, zikrullaha bağlıyor." diyerek insanın bedensel olarak gücü olmasa bile ibadet isteğini arttırdığına vurgu yapmaktadır.

Genel olarak katılımcıların ifadeleri, fazilet hadislerinin günlük hayattaki pratiklere yansıması konusunda önemli bir çeşitlilik bulunduğunu göstermektedir. Büyük bir çoğunluk hadislerle amel etmeden önce araştırma yapmayı ve rivayetlerin doğruluğundan emin olmayı gerekli görmekte; bunun sonucunda sahih kabul ettikleri rivayetlerin ibadetlere yönelik teşvik ediciliği arttırdığını belirtmektedir. Bu durum, rivayetin sıhhatinin ibadete dönüşmesinde belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, bazı katılımcılar fazilet hadislerinin kendileri üzerinde bir etkisinin olmadığını ve bu tür rivayetlere göre amel etmeyi uygun görmediklerini ifade etmiştir. Bu katılımcıların gerekçeleri ahlâkî kaygılar, karşılık beklentisiyle ibadet

etmeye mesafeli duruş ve toplumdaki yaygın kabullere aykırı davranmanın doğurabileceği sosyal baskı yer almaktadır. Dolayısıyla fazilet hadislerinin amele dökülmesi, yalnızca rivayetlerin içeriği ile ilgili değil, aynı zamanda katılımcıların dinî tutumları, kişisel yaklaşımları ve içinde bulundukları sosyal şartlarla doğrudan ilişkilidir.

Katılımcıların amellerin faziletine dair rivayetlere bakış açılarını incelendikten sonra nafile ibadetlerin günlük yaşamlarındaki karşılığını tespit etmek amacıyla katılımcılara "Günlük hayatınızda yerine getirmeye çalıştığınız nafile ibadetleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla, farz ibadetler dışındaki uygulamaların çeşitliliği ve bireylerin nafile ibadetlere ilişkin tutumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların yanıtlarının oldukça çeşitlilik gösterdiği görülmektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı (K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K15, K18, K19, K20), çeşitli nafile ibadetleri düzenli olarak yerine getirdiklerinden bahsetmektedir. K19: "Her gün bol bol salavat getiririm istiğfar çekerim, zikir çekerim, onun haricinde çok sık yapmasam da tesbih namazı kılarım, teheccüt kılarım… Namazların sünnetlerini de elimden geldiğince kılmaya çalışıyorum." diyerek düzenli olarak salavat getirip istiğfarda bulunduğunu ve özellikle zikir temelli ibadetlere ağırlık verdiğini dile getirmektedir.

K8: "Kuşluk namazını kılmaya çalışırım. Akşamla yatsı arası evvabini kaçırmamaya bakarım. Her gün virdimiz (zikrimiz) vardır, onu çekmeden uyumamaya gayret ederim." sözleriyle, K9 ise kuşluk namazı, Pazartesi ve Perşembe oruçlarını zikrederek nafile ibadetlerde düzenli bir rutinin olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan K7: "Vakit namazlarında sünnetler, Ramazan'daki teravih bunun dışında meşhur olan ve hadisle desteklenen evvabin, işrak, teheccüd namazlarıdır, bunun dışındakilerle çok ilgilenmem." sözleriyle uyguladığı nafile ibadetlerin hadis kaynaklarına dayanmasına dikkat ettiğini vurgulamaktadır. K5 ve K6 da özellikle Ramazan ayında teheccüd ve teravih namazlarına yöneldiklerini belirterek benzer tutum sergilemektedir.

Katılımcıların bir kısmı (K8, K13, K16, K17), nafile ibadetlerin gizli tutulması gerektiği yönündeki hassasiyetlerini dile getirmiştir. K17: "Nafile ibadetler kişiyi Hz. Allah'a yaklaştıran ibadetlerdir, gizli olmaları makbuldür." diyerek riya endişesine

dikkat çekmektedir. Bu katılımcıların ifadeleri, İslam geleneğinde önemli bir yeri olan ibadetlerde gösterişten kaçınma ilkesine bağlılıklarını göstermektedir.

K13 ise gizliliğe yönelik hassasiyetinin yanı sıra modern yaşamın nafile ibadetlere etkisine dikkat çekerek: "Şu anda sosyal hayatta biraz daha küçücük taviz bir tık nafilelerin hayattan çıktığını görüyorsun, aslında bu sünnet namazlarına bile yansıyor, taviz tavizi doğuruyor." ifadesiyle sosyal ve psikolojik baskıların ibadet rutinine etkisine dikkat çekmektedir.

Katılımcıların bir kısmı ise (K1, K10, K14) nafile ibadetler konusunda yetersiz olduklarını, yeterince vakit ayıramadıklarını ve genellikle farz ibadetlere odaklandıklarını dile getirmektedir. K1'in: "Farz ibadetleri yerine getirebiliyorum. Onun dışında pek fazla nafile ibadet yapamıyorum." ifadesi günlük yaşamın yoğunluğu veya kişisel önceliklerin bu duruma etki ettiğini göstermektedir.

Bunun yanında bazı katılımcılar (K1, K6) düzenli bir nafile pratiği olmasa da belirli durumlarda -örneğin ay ve güneş tutulmalarında kılınan husûf ve kusûf namazları veya fırsat bulduklarında mescide girişte kılınan tahiyyetü'l-mescid ibadetlerini yerine getirdiklerini belirtmektedir.

Sonuç olarak, katılımcıların nafile ibadetlere ilişkin bilgi ve uygulama düzeyleri çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların geneli teheccüd, duha (kuşluk), işrâk ve evvâbin gibi nafile namazların yanı sıra sadaka, zikir, salavat, istiğfar ve tesbihat gibi ibadetleri bu günlerde yerine getirdiklerini belirterek nafile ibadetlere yönelik bir alışkanlığa sahip olduklarını vurgulamaktadır. Katılımcıların belirttiği bu nafile ibadetler, güvenilir kaynaklarda yer alan sahih rivayetlere dayanmaktadır. Bu ifadeler neticesinde toplumda nafile ibadet algısı yalnızca zayıf ve uydurma rivayetlerle şekillenmemekte, bireyler önemli oranda sahih sünnet eksenli bir ibadet hayatı sürmektedir. Katılımcıların bu tutumu, dinî yaşantılarını güvenilir bir zemine dayandırması bakımından oldukça değerlidir.

Bununla birlikte bir kısım katılımcı günlük yaşamın yoğunluğu nedeniyle nafile ibadetlere yeterince vakit ayıramadığını ifade ederken, bir kısım katılımcı ise riyayı göz önünde bulundurarak nafile ibadetlerini gizli tutmayı tercih etmiştir. Katılımcıların ifadeleri, nafile ibadetleri uygulamanın yalnızca takva ve dinî bilgi ile değil, aynı zamanda yaşam koşulları ve kişisel dindarlık anlayışıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların günlük yerine getirdikleri nafile ibadetlere dair bilgi edinildikten sonra mübarek gün ve gecelerde (Kandil, Kadir Gecesi ve Ramazan vb.) yaptıkları ibadetleri öğrenmek amacıyla "Mübarek gün ve gecelerde (kandiller, Kadir gecesi, Ramazan vb.) yaptığınız ibadetler hakkında bilgi verir misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, katılımcıların bu özel günleri nasıl içselleştirdiklerini, batıl ve aşırıya düşme düzeylerini ve bu günlere atfedilen ritüellere ilişkin uygulama bilgilerini tespit etmeye yöneliktir.

Katılımcıların yarısı (K1, K3, K4, K5, K8, K9, K10, K12, K14, K15), mübarek gün ve gecelerde Kur'ân-ı Kerîm okuma, dua ve zikir gibi temel ibadetleri benimsemektedir. K15: "Genelde Kur'ân okuyorum, dua ediyorum, tesbih ve zikirle meşgul oluyorum. Ramazan ayında teravih namazı kılmaya özen gösteriyorum. Kadir gecesinde ise daha çok Kur'ân okumaya, bol bol dua etmeye ve Allah'a yönelmeye çalışıyorum. Çünkü bu gece bin aydan daha hayırlı ve Allah'a yakınlaşmak için büyük bir fırsat." şeklinde gerekçeli bir ifade sunarak yaptığı ibadetleri açıklamaktadır. K3: "Bu günlerde daha fazla ibadet etmeye çalışıyorum. Namaz kılarım, Kur'ân okurum, dua ederim. Ramazan'da da daha dikkatli olurum. 12 rekâtlık, 100 rekâtlık namazlar gibi namazları kılmaya çalışırım. O günlere özel zikirleri yapmaya çalışırım." ifadesiyle halk arasında kabul gören 12 ve 100 rekâtlık namazlara işaret ederek mübarek günlerin diğer günlerden ayırıcı olduğunu vurgulamaktadır.

Bazı katılımcılar (K4, K10, K11, K12) mübarek günleri kaza namazı kılarak geçmiş borçlarını telafi etme fırsatı olarak değerlendirdiklerini ifade etmektedir. K7: "Mübarek gecelerle ilgili meşhur ve yine İslam'ın dışına çıkmayacak davranışlar içinde olan günleri elbette uygularım, abartıya eğimli şekilde davranılmaması taraftarıyım. Kur'ân'a ters olanları uygulamaktan imtina ederim. Mümkün oldukça evvabin, teheccüt yine işrak namazı, müekked olanları mutlaka yerine getirmeye çalışırım." diyerek evvabin, işrak ve teheccüt gibi müekked nafile namazlara öncelik verdiğini; ayrıca mübarek günlerde abartıya kaçılmaması ve Kur'ân'a aykırı olan uygulamalardan kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadır. K11 ise tesbih ve hacet namazını zikrederek şükür mahiyetindeki nafile ibadetlere yöneldiğini ifade etmektedir.

K6: "Namazlarımı cemaatle kılmaya çalışıyorum. Özellikle akşam namazlarını. Ramazan'da düzenli meal okumaya çalışıyorum. Mümkün olduğunda dinî bilgilerimi güçlendirmeye niyetleniyorum." şeklindeki ifadesiyle mübarek

günlerde cemaatle namaz kılmaya ve Ramazan ayında düzenli meal okumaya özen gösterdiğini belirterek ibadetlerin bireysel ve sosyal boyutuna dikkat çekmektedir.

Bazı katılımcılar (K7, K13) rivayetlerin Kur'ân ve sahih sünnetle uyumuna önem verdiklerini açıkça ifade etmiştir. K13 özellikle "sahihliği yoksa yapmam" diyerek delil arayışının pratik tercihler üzerindeki belirleyici rolünü göstermiştir. Diğer bir grup (K2, K5, K20) ise bu günlere özgü ayrı nafile uygulamalarla uğraşmadıklarını, günlük rutinlerine devam ettiklerini veya yalnızca farzları yerine getirdiklerini belirtmiştir.

Sonuç olarak, katılımcıların çoğunluğu mübarek gün ve gecelerde Kur'ân okuma, zikir, dua ve nafile namaz gibi ibadetleri uyguladıklarını belirtmektedir. Bununla birlikte katılımcılar arasında pratiklerin niteliği ve yoğunluğu bakımından çeşitlilik mevcuttur; bazı bireyler bu zamanları nafile ibadetler için fırsat olarak değerlendirmekte, bazıları ise sahihlik ve ölçülülük kaygısıyla daha temkinli bir yaklaşım sergilemektedir. Katılımcıların ifadeleri, mübarek günlere ilişkin uygulamaların hem bireysel inanç düzeyi hem de delil arayışı ve sosyal çevre etkisiyle şekillendiğini göstermektedir.

3.6. AMELLERİN FAZİLETİNE DAİR HADİS BİLGİ DÜZEYİ

Katılımcılara yöneltilen "Amellerin faziletine dair örnek verebileceğiniz hadis var mı?" sorusuyla, bireylerin İslami pratiklerde başvurdukları nass düzeyindeki bilgiye ne kadar hâkim olduklarını tespit etme amacı güdülmüştür. Verilen cevaplar katılımcıların hadis bilgilerini hatırlama, bilgi kaynaklarına güven düzeyi ve nafile ibadetlere yönelik eğilimleri bakımından farklılık göstermektedir.

Katılımcıların bir kısmı (K1, K4, K11, K12) "Amellerin en faziletlisi, az da olsa devamlı olandır"[125] rivayetini zikretmektedir. Katılımcıların bu hadisi söylemeleri ibadetlerdeki disiplin ve istikrara verdikleri önemi göstermektedir. Bu rivayet insanı tutarlı davranmaya ve alışkanlık oluşturmaya yönelik olumlu etkilemektedir. Ayrıca halk arasında yaygın olarak bilindiği görülmektedir. K9: "'Kim sabah-akşam yedişer defa 'Hasbiyallahu la ilahe illa hu...'[126] duasını okursa, dünya ve ahiret işlerine Allah

[125] Buhârî, "Rikâk", 79.
[126] Ebû Dâvûd, "Edep", 101.

kafi gelir.' hadisini çok severim ve her gün okurum." diyerek bu rivayeti günlük hayatının bir parçası haline getirdiğini ifade etmektedir.

K3 ve K10, "Namazı vaktinde eda etmek ve ebeveyne iyilik etmek"[127] şeklindeki meşhur hadise atıfta bulunmaktadır. Bu, katılımcının nafileler ve sevap beklentisi yerine, farzlar ve ebeveyne iyilik gibi temel fıkhî ve ahlâkî yükümlülükleri öncelikli faziletler olarak kabul ettiğini göstermektedir.

K19'un zikrettiği "Ameller niyetlere göredir."[128] hadisi, hadis literatürünün temel metinlerden olup bireyin ibadetlerin dışsal görünüşünden ziyade manevi özüne ve ihlas kavramına odaklandığını göstermektedir. K15'in "Sadaka belayı defeder."[129] rivayetine atıf yapması ise, ibadetin sosyal dayanışma ve manevi koruyuculuk boyutuna vurgu yaptığını göstermektedir. K8 ise: "'Bir saat ilim meclisinde bulunmak, bin rekât nafile namazdan hayırlıdır'[130] der hocalarımız. Bu yüzden sohbetlere gitmeye can atarız." şeklinde örnek verdiği rivayetin ilmi sohbetlere karşı teşvik edici özelliğini dile getirmektedir. Zikredilen bu rivayet temel hadis kaynaklarında yer almamakla birlikte İbnü'l-Cevzî'nin eserinde[131] uydurma kabul edilmektedir. İlmi, ibadetten üstün gören sahih rivayetler de mevcuttur. Örneğin: *Kim ilim için yola çıkarsa Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Melekler, hoşnutluklarından dolayı ilim talebesine kanatlarını serer. Sudaki balıklara varıncaya kadar yer ve gök ehli âlim kişinin bağışlanması için Allah"a yakarır. Âlimin, âbide (ibadet edene) üstünlüğü, (parlaklık, görünürlük ve güzellik bakımından) ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Kuşkusuz âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak ne altın ne de gümüş bırakmışlardır; onların bıraktıkları yegâne miras ilimdir. Dolayısıyla kim onu alırsa büyük bir pay almış olur."*[132]

K16, "cemaatle namaza yetişmeye gayret edenin, attığı her adım için sevap kazanacağı[133] ya da cemaatle namaz kılmanın 27 kat da sevap olduğu[134] yönündeki rivayetleri örnek verebilirim." diyerek cemaatle namazın sevabı arttıran rivayeti örnek vererek bu ibadetin toplumsal yönüne vurgu yapmaktadır. K17 ise, "Amellerin

[127] Buhârî, "Salât", 21.
[128] Buhârî, "Bed'ul Vahy", 1.
[129] Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfua fi'l-ahbâri'l-mevdûa*, 162; Ebü'l-Hasan Nûreddin Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevâid* (Beyrut, 2009), 3/63.
[130] İmam Gazâlî, *İhya-i Ulûm'id-Din* (İstanbul: Merve Yayıncılık, 1993), 1/73.
[131] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 1/223.
[132] Tirmizî, İlim, 19.
[133] Buhârî, "Ezan", 9.
[134] Buhârî, "Ezan", 9.

faziletine dair birçok hadis var, bir tanesi şöyle, Cennette bir nehir vardır ona Recep denilir onun suyu sütten daha beyaz baldan daha tatlıdır. Her kim Recep'te bir gün oruç tutarsa Allahu Teala o kimseye bu nehirden içirir."[135] ifadesiyle Recep ayında tutulan oruca dikkat çekmektedir. Ayrıca K17'de zikredilen "Recep nehri" rivayeti halk arasında yaygın olmakla birlikte ilmî literatürde mevzu kabul edilmekte olup, uydurma hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bu durum, katılımcılar arasında sahihlik değerlendirmesi açısından farklı düzeylerde bilgi kullanımına işaret etmektedir.

K3: "Kur'ân'daki her harfe sevap verildiğine dair hadisleri biliyorum. Bu yüzden Kur'ân okumaya önem veriyorum. Bir de salavatla ilgili hadisler çok duyuyorum, bol bol salavat getirmeye çalışıyorum." ifadesiyle fazilet hadislerine verdiği değere dikkat çekmektedir. Öte yandan K13 ve K20 doğrudan hadis metni vermek yerine, "100 rekâtlı namaz" gibi fazilet rivayetlerine dair anlatılardan örnek vermektedir. Bu rivayetler sosyal medyada, özellikle WhatsApp gruplarında çokça paylaşılmakta ve dikkat çekmektedir. Sosyal medyada popülaritesi olan bir kısım sosyal medya vaizleri de bu rivayetlerine sohbetlerinde yer vererek halk arasında yaygınlaştırmaktadır.[136] İbn'ül Cevzî'nin *el-Mevzûât*[137] adlı eserinde uydurma olarak kabul edilen bu rivayetler hem buna inanan vaizler tarafından hem de yayılmasına sebebiyet veren insanlar tarafından geniş kitlelere ulaşmaktadır.

Buna karşılık, katılımcıların bir kısmı (K2, K6, K7, K14, K18) "aklıma gelmedi", "bildiğim yok" veya "şu an hafızamda yok" şeklinde yanıt vererek herhangi bir hadisi zikretmemektedir.

Genel olarak katılımcıların cevapları nafile ibadetlerdeki eylem gerekçelerini, hadis bilgi düzeylerini ve sahihlik kriterine yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. İfadelerde yer alan "Amellerin az da olsa devamlılığı" ve "Namazı vaktinde kılmak/Anne babaya iyilik" temalı hadislerin yaygın olarak zikredilmesi, katılımcıların çoğunluğunun temel ahlâkî ilkelere ve fıkhî önceliklere odaklandığını göstermektedir. Bununla birlikte bazı katılımcıların tartışmalı fazilet rivayetlerine

[135] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/206.
[136] Lalegül Medya, "Beraat Gecesi Kılınacak 100 Rekatlık Namaz Salatül Hayr", *YouTube*, Erişim: 02.05.2026; @furkan.guleryuzz, "Beraat Gecesi 100 Rekatlık Namaz", *YouTube*, Erişim: 02.05.2026; Ahmet Aydoğan, "100 Rekatlık Berat Kandili Namazı Nasıl Kılınır? Uygulamalı", *YouTube*, Erişim: 02.05.2026
[137] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/127.

yönelmesi ve önemli bir kısmının hadis metnini hatırlayamaması, hadis bilgisi ve sıhhat değerlendirmesi açısından farklılıklar olduğuna işaret etmektedir.

3.7. FAZİLET HADİSLERİNİN ETKİSİNE DAİR GÖRÜŞLER

Katılımcılara, dinî motivasyon kaynaklarını ve ibadetlerine yön veren dinî söylemleri nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek amacıyla "Namaz, oruç, zekât ve sadaka gibi konulardaki fazilet hadislerinin, insanların ibadetlere yönelmesinde nasıl bir etkisi olabilir? Bu etki olumlu mu, olumsuz mu olur?" sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (K1, K2, K3, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15, K17, K18, K20), fazilet hadislerinin bireyleri ibadete teşvik etme noktasında olumlu etki oluşturduğu konusunda hemfikirdir. K1; "Namaz ve oruç zekât sadaka, ister istemez nefse ağır gelen ibadetler ve bunların faziletine yönelik hadisler insanı bu yönde teşvik edebiliyor bence, en azından hani yaptığının net bir karşılığın olduğunu, maddi değil de yapmış olduğu ibadetin net olarak bir karşılığının olduğunu görmek veya olacağını bilmek insanı, belki bu ibadeti yapma konusunda daha çok teşvik edebilir. Örneğin namaz kılıyoruz, evet cevap olduğunu biliyoruz ama ne kadar sebep olduğunu bilmiyoruz mesela ya da oruç tutuyoruz ama bize tutmuş olduğunuz her güne ait ne kadar sevap olduğunu bilmek ne kazandığımızı bilmek bence bu konuda insanı teşvik edebilir." şeklinde ibadetin net bir karşılığının olduğunu bilmenin o ibadetin yaşantıya aktarılmasına fayda sağladığını dile getirirken, benzer şekilde K15; "Benim şahsi kanaatime göre, namaz, oruç, zekât ve sadaka gibi ibadetlerin faziletiyle ilgili hadisler, insanı ibadete teşvik etme noktasında çok etkili oluyor. Çünkü insan sevabını, sonucunu bildiği bir amele daha istekli yöneliyor. Mesela "bir gün oruç tutmanın cehennemden yetmiş yıl uzaklaştırması"[138] gibi bir müjde, kişiye hem bir umut veriyor hem de bir gayret kazandırıyor." diyerek, K17; "insanlar bu ibadetlerin faziletini Allah katındaki değerini anladıkça bu ibadetlere yöneleceklerdir." ifadesiyle aynı bakış açısından değerlendirme yapmaktadır. Ancak K15 bu değerlendirmesinde sahih bir rivayet üzerinden örneklendirmede bulunmaktadır. Bu durum katılımcının bilginin kaynağına verdiği önemi göstermektedir. Zira K15, teşvik edici rivayeti savunurken bunu güvenilir kaynaklara dayandırmaktadır.

[138] Buhârî, "Cihâd", 36; Müslim, "Sıyâm", 167-168. Ayrıca bk. Tirmizî, "Fezâilü'l-cihâd", 3; Nesâî, "Sıyâm", 44, 45; İbn Mâce, "Sıyâm", 34, "Fiten", 13.

Katılımcıların ifadeleri bu tarz hadislerin bireyde teşvik edici bir işlev gördüğünü vurgular niteliktedir. Bu ifadeler, fazilet hadislerinin psikolojik teşvik olarak algılandığını ve manevi kazanç olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Buna karşılık bazı katılımcıların fazilet hadislerinin olumsuz etkilerini eleştirel yöntemle dile getirmektedir. K16, fazilet hadislerinin avam düzeyinde ibadete yöneltme potansiyelini kabul etmekle birlikte, bunun "ahlâkî eylemlere olan ihtiyacı azaltabileceği" yönünde uyarıda bulunmaktadır. Burada eleştiri, belirli bir ibadetle büyük sevap beklentisine giren bireyin ahlâkî davranışlarını ikinci plana atma riskine işaret etmektedir.

K4 ise: "Farziyeti unutturacak kadar çok nafileler belli gün ve gecelere katılınca sanki farzmış gibi algılanması olumsuz etkiliyor. Ya da çok uzun nasıl yapacağım nasıl kılacağım diye insanların zoruna gitmesi aslı unutturması da olumsuz." diyerek özellikle uydurma rivayetlerde yer alan abartılı formlara sahip nafile ibadetlerin farz gibi anlaşılmaları ve farzı unutturma ihtimaline karşın olumsuz yönüne dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki ifadesinden sonra K4 şöyle devam etmektedir; "Farziyeti unutturacak kadar çok nafileler belli gün ve gecelere katılınca sanki farzmış gibi algılanması olumsuz etkiliyor. Ya da çok uzun nasıl yapıcam nasıl kılıcam diye insanların zoruna gitmesi aslı unutturması da olumsuz. Bir gün eşim bir namaz varmış iki gün yapılacak dedi uzun uzun okudu, kıldı, okuduğu kitapta tarifi vardı, ben de araştırdım sahih kaynak bulamadım, 'sen bilirsin, yap' dedim. Sonuçta ne olursa olsun o kalbi duygusuyla ibadet etti Allah kabul etsin dedim geçtim ona da açıklama yapmadım çok istekliydi." şeklindeki ifadesi eşinin sahihliği kesin olmayan bir kaynak üzerinden iki gün boyunca belirli bir namaz kıldığı örneği, fazilet hadislerinin yanlış yorumlanmasının pratikte aşırılığa/yorgunluğa/usanmaya/istek kaybına yol açabileceğinin somut örneği olmaktadır.

Bazı katılımcılar, (K18 ve K19) fazilet hadislerinin motive edici etkisine ve kaynağına değinmektedir. K18; "Hadisin doğruluğu kanıtlanırsa çok büyük teşvik olabilir bu da olumlu etki eder." diyerek fazilet hadislerinin olumlu etki yaratabilmesinin temel koşulu olarak "doğruluğunun kanıtlanması" olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan K19; "Etkisi olumlu olabilir ama fazilet olarak geçen hadislerin içinde sahih olmayanlar olabilir, insanlar doğruluğunu araştırmadan

bilmeden de olsa nafile ibadet etmiş olabilir. Aslında olumsuz bir şey değil ama doğruluğunu bilerek yapmak daha güzel bir şey." ifadesiyle özellikle sahih olmayan rivayetlerin bireyleri yanlış nafile uygulamalara yönlendirebileceği; ancak bunun bir zararının olmadığını belirtmektedir.

Nihayetinde, katılımcıların çoğu fazilet hadislerinin insanları ibadete teşvik etmesi ve amel etme arzularını arttırması sebebiyle olumlu olduğunu düşünmektedir. Bu ifadeler gösteriyor ki; toplumun fazilet rivayetlerini benimsemesindeki asıl etken, rivayetin sıhhatini sorgulamaktan ziyade, sunulan büyük mükafatların ibadet etme isteğini harekete geçirmesidir. Özellikle zihinde yer alan amelin net olarak karşılığını bilme arzusu insan psikolojisini bu tür rivayetlere yöneltmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcılar nafile ibadetlerin farzı unutturabileceğini ve doğruluk, adalet vb. ahlâkî tutumlarını ikinci plana atarak olumsuz etkileyeceğini ifade etmektedir. Katılımcıların değerlendirmeleri, fazilet hadislerine yönelik sosyal, psikolojik ve ilmî çerçevede çok boyutlu bir yaklaşım benimsediklerini göstermektedir.

3.8. TEMEL KAYNAKLARLA ÇELİŞEN RİVAYETLERE YAKLAŞIM

İslam düşünce geleneğinde Kur'ân ve sünnet birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Zira İslam dinînin anlaşılabilmesi, sünnetin eksiksiz ve doğru bir biçimde öğrenilmesi ile mümkündür. Kur'ân'ın ilk müfessiri ve uygulayıcısı Hz. Muhammed'dir (s.a.s.). O, İslam'ı en güzel şekilde yaşamış ve tüm Müslümanlar için üsve-i hasene olmuştur.

Ancak bu güzel bağ, zaman içinde gerek şahsi menfaatler ve Müslümanlara zarar vermek gerek İslam'ı yayma ve ibadetlere teşvik etme gayesiyle ortaya çıkan bazı mevzû haberlerle zedelenmiştir. Özellikle amellerin faziletine dair ortaya atılan bu rivayetler Kur'ân'ın adalet ve sorumluluk ilkeleriyle çelişen bir din algısının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Sünneti korumaya yönelik bu olumsuzlukların giderilmesi ise ancak işin ehli olan uzmanlar tarafından akademik titizlik ile ayıklanmasıyla mümkündür.

Katılımcıların dinî bilgi kaynaklarındaki öncelikleri ve hadislerin sıhhati konusundaki yaklaşımlarını tespit etmek amacıyla "Amellere dair fazilet hadisleri ile diğer sahih hadisler arasında bir çelişki varmış gibi görünüyorsa, bu durumda nasıl bir

yaklaşım sergilenmelidir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların ifadeleri bireysel tutumlarına göre çeşitlilik göstermektedir.

Katılımcıların bir kısmı (K1, K4, K9) iki rivayet arasında zahiri olarak bir çelişki ortaya çıktığında sahih hadislerin esas alınması gerektiğini savunmaktadır. K9, sahih hadislere en güvenilir kaynaktan, yani Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde yer alan rivayetlerden bakılması gerektiğini belirterek kaynak seçimine vurgu yapmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı (K11, K12, K14, K18, K19) için hadislerin geçerli olabilmesinin şartı, Kur'ân'ın ilke ve hükümleriyle uyumlu olmasıdır. Nitekim M. Görmez, kitabının "Kur'ân-Sünnet Bütünlüğü İçinde Hadisi Anlamak" adlı başlığında konuya değinerek, İlahi vahyi insanlara ulaştırmak için elçi seçilen Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı en doğru biçimde anlayıp uygulamasını vurgulayıp Kur'ân ile hadisler arasında bir çelişki ve aykırılıktan söz edilmeyeceğini ifade etmektedir.[139] Bu duruma örnek olarak, K19: "Kur'ân üzerinde hangisi örtüşüyorsa o baz alınmalı." şeklinde özetlerken, K11 ise "çelişki varsa ayete bakılır" ifadesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in temel referans kaynağı olduğunu belirtmektedir.

Bazı katılımcılar (K3, K5, K8, K9, K15) çelişkili rivayetler söz konusu olduğunda hüküm vermekten kaçınarak uzman görüşüne başvurmayı tercih etmektedir. K15: "Zahiren bir çelişki var gibi görünse de çoğu zaman bizim anlamadığımız bir durumdan kaynaklanabilir" ifadeleriyle, hadislerin sıhhati hakkında kişinin kendi aklıyla hüküm vermekten uzak durulması ve alanında yetkin kişilere danışılması gerektiğini vurgulamaktadır. Benzer ifadeler K3'ün: "Bu durumda âlimlerin açıklamalarına bakmak gerekir. Bizim tek başımıza karar vermemiz zor olur." ve K5'in: "Önce sorgulamalıyız, sorgulamadan geçirdikten sonra hadis kaynaklarında var mı araştırmalıyız ya da bir bilene sormalıyız." ve K8'in: "Bizim aklımız ermez öyle çelişki işlerine. Mutlaka bir hikmeti vardır deriz. Hocalarımıza sorarız, onlar bize doğrusunu izah eder." ifadelerinde gözlenmektedir.

K2 çelişkili hadisleri uygulamanın bidate yol açacağını belirtirken, K13: "net uygulamam" diyerek kesin bir yaklaşım sergilemektedir. K17 ve K20 ise diğer katılımcıların yanı sıra fazilet hadislerinin sahih olduğunu ve çelişkili bir rivayete rastlamadığını ifade etmektedir.

---

[139] Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 150.

K5: “Akla ve mantığa yatmayan şeyler Peygamber sünnetinde yer almaz. Önce aklımızı kullanarak hareket etmeliyiz böyle bir şey var mıdır olabilir mi ihtimal var mı vs. sorgulamalıyız” diyerek; K7 ve K14 ise “akla ve mantığa uymalıdır” ifadeleriyle çelişkili durumlara bireysel akıl yürüterek ulaşmayı vurgulamaktadır. Ancak hadisi Kur’ân ile karşılaştırmak isteyen kişinin bilgi birikimi ve bakış açısı yanlış olabilir. Bu durum dikkate alındığında hadislerin Kur’ân ile karşılaştırılmasının ilmî ehliyet gerektirdiğini belirtmek gerekmektedir. Rivayetleri bireysel bilgi birikimiyle Kur’ân’a arz etmek yanlış kararlara sebebiyet verebilmekte ve risk taşımaktadır. Çünkü kimine göre hadis rivayeti ile Kur’ân ayeti arasında ilk bakışta görünen çelişki, uzmanlar tarafından bilimsel yollarla uzlaştırabilir.[140]

Sonuç olarak, katılımcıların çoğunluğu sahih hadisi önceleyen, Kur’ân ve akıl ile çelişmemesi detayını vurgulayan ve işin ehline başvurmayı öngören ifadeleri öne sürmektedir. Ancak bir kısmı ise fazilet hadislerinin sahih olduğunu ve çelişkili rivayete rastlamadığını dile getirerek konuyu doğrudan reddetmektedir. Böylelikle tüm katılımcıların varsayılan çelişkiyi kabul etmediği anlaşılmaktadır.

Bir rivayetin sıhhati değerlendirilirken dikkate alınan ilk ölçüt Kur’ân’ın temel ilke ve hükümlerine uygunluğudur. Hadisler Kur’ân’ın ayetleriyle ve genel ruhu içerisinde değerlendirilir. Burada her hadisin Kur’ân’da metinsel olarak bir karşılığının aranmasından ziyade, rivayetin Kur’ân’ın açık bir hükmüyle veya değeriyle çatışmamasıdır.

Katılımcıların Kur’ân’ın ruhuna aykırı olan bir rivayete karşı tutumlarını belirlemek amacıyla katılımcılara, “Amellere dair fazilet hadislerinin, Kur’ân’ın temel ilkeleriyle (tevhit, adalet, ahlâk vb.) uyumlu olup olmamasını nasıl değerlendirirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu vasıtayla katılımcıların hadis ile Kur’ân arasında kurdukları denge tespit edilmek istenmiştir.

Katılımcıların bir kısmı (K1, K3, K5, K9, K12, K13, K18, K19), amellere dair fazilet hadislerinin kabulünde Kur’ân’ın temel ilkelerine (tevhid, adalet, ahlâk vb.) aykırı düşmesi halinde reddedilmesi veya temkinli yaklaşılması gerektiğini ifade etmektedir.

K1: “Kur’ân’la uyumlu olmasına bakarım; çünkü zaten Kur’ân-ı Kerîm, bizim temel kaynağımız olduğu için herhangi bir şeyin Kur’ân-ı Kerîm’e uyumlu olmaması

[140] Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, 151.

demek, onu reddetmeye götürür." ifadesiyle Kur'ân-ı Kerîm ile uyumsuzluğun doğrudan ret gerekçesi olduğunu belirtirken, K3 ise: "Kur'ânî ölçülere uymayıp ters düşen hususlarda Kur'ân mikyas alınır" diyerek her türlü ihtilafta Kur'ân'ı ölçü almak gerektiğini vurgulamaktadır. K16: "Kur'ân-ı Kerîm, imanın temel unsurudur. Hicr Suresi'nin 9. ayetinde de Allah, Kur'ân-ı Kerîm'i koruma vaadinde bulunmuştur. Dolayısıyla ben, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'ın kelamı olduğuna inanan biri olarak, ölçümü oraya göre alırım. Hadis rivayetlerine iman, bir iman esası olmadığından tartışmaya açıktır." ifadesiyle Hicr suresi 9. ayete atıfla, Kur'ân kelamının korunmasına dikkat çekerek, hadislerin rivayet niteliği taşıması sebebiyle tartışmaya açık olduğunu, dolayısıyla mutlak ölçütün ilahi kelam olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Katılımcılardan K5: "Kur'ân'a aykırıysa zaten iş bitmiştir." ve K13: "uyumlu değilse değerlendirilmez." şeklindeki yorumlarıyla konuya yaklaşımlarını kısaca özetlemektedir. Benzer ifadeler K11, K12 ve K19'da da mevcuttur. Katılımcılardan K14 ise: "Bu konuda bilgim yok." diyerek bir değerlendirmede bulunmamaktadır.

Katılımcılardan K4 ve K6, Kur'ân ayetleriyle ters düşmemesinin yanı sıra rivayetleri ahlâkî ve adil olması açısından da değerlendirmektedir. K4: "Öncelikle Kur'ân'daki adalete, tevhide ve ahlâk anlayışına ters düşmemeli hadisi şerifler. Eğer ters düşüyorsa zaten biz onları doğru kabul etmeyiz ve dikkatli yaklaşırız. Mesela ölçü ne olmalı, bazen diyor ya hadiste 'şu duayı okuyan bütün günahlarından arınır' o zaman hiçbir şey yapmayalım sadece o duayı okuyalım, hop kurtulduk, hani böyle bir anlayış da çok yanlış. Büyük vaatleri olmaması lazım bu şekilde ya da işte 100 tane tesbih çekersen şöyle olur gibi vaat veren hadislere ben daha temkinli yaklaşıyorum." örneği, "az amele çok sevap va'd eden veya küçük bir günah işleyeni şiddetli cezalarla korkutan sözde hadisler de mana itibariyle bozuk ve ölçüsüz kabul edilir"[141] ilkesiyle bağdaşmaktadır. Ayrıca K4'ün aşırı sevap vaat eden rivayetlerin, bireyi dinî sorumluluktan uzaklaştırma riski taşıdığı ve durumun adaletsizliğe yol açabileceği şeklindeki yorumu da bu duruma örnektir.

Öte yandan dinî düşüncelerini mensubu olduğu cemaat üzerinden şekillendiren bazı katılımcılar (K8, K9, K17, K20), nasslar arasında bir çelişki olmayacağını ifade etmektedir. K17: "Amellere dair fazilet hadisleri sahihtir, ayetlerle çelişmezler, tabi

[141] Kandemir, *Mevzu Hadisler*, 183.

hükmü neshedilen ayetler müstesna." diyerek nesh olgusu dışında fazilet hadislerinin hepsinin sahih olduğunu savunurken, K20: "Kur'ân'da olmayanlar hadislerde var, her şey Kur'ân'da belirtilmemiş. Kaç vakit namaz kılacağımız Kur'ân'da yazmıyor ama hadiste belirtiliyor… Yani ben hadislerin Kur'ân'a ters düşmeyeceğini düşünüyorum." ifadesi ile benzer şekilde K8: "Kur'ân'da da Rabbimiz müjdeler veriyor. Fazilet hadisleri de bu müjdelerin bir parçasıdır bence, ters bir şey görmüyorum." şeklinde Kur'ân'ın kapalı lafızlarının hadislerle beyan edildiğine ve Kur'ân'da da müjdeler bulunduğuna dikkat çekerek, Kur'ân ve hadisin bir bütün olduğunu ve hadislerin Kur'ân ile çelişmediğini ifade etmektedir. Burada mülakatın genel seyrinden katılımcının kastının sahih hadisler olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, katılımcıların hadis-Kur'ân ilişkisine dair yaklaşımlarında iki farklı düşünce yapısı mevcuttur. Katılımcıların büyük çoğunluğu rivayetlerin Kur'ân'ın genel ilkeleriyle uyumunu esas alan 'arz yöntemini' benimseyerek çelişki durumunda rivayeti reddetmek gerektiğini vurgulamaktadır. Buna karşın cemaat mensubiyeti bulunan bir kısım katılımcı ise hadis ile Kur'ân arasında çelişki olmasını imkânsız görmektedir. Bu görüşü savunanlar özellikle sahih hadislerin Kur'ân ile tam bir uyum içinde olduğunu savunmaktadır.

3.9. KATILIMCILARIN ÖRNEK METİN YORUMLAMASI

Araştırmanın bu aşamasında, halk arasında yaygın olan uydurma rivayetlere bakış açılarını tespit edebilmek amacıyla, İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât* adlı eserinden seçilen bazı uydurma rivayetler katılımcıların değerlendirmesine sunulmuştur. Bu değerlendirmeler aracılığıyla katılımcıların rivayetlerin sıhhat konusunda farkındalıkları, rivayetleri nas ve akıl çerçevesinde değerlendirebilme becerileri ve hadisleri günlük hayatta uygulama eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Müslümanlar arasında üç ayların başlangıcı olan Recep ayı, geçmişten günümüze çeşitli nafile ibadetler ile ihya edilmektedir. İslam toplumunda Ramazan'a hazırlık evresi olarak kabul edilen ve Regâib ile Miraç gecesini içinde barındıran bu ay; nafile oruç tutma, bireysel veya grupla zikir halkası kurma ve istiğfar ile değerlendirilmektedir. Ancak halkın bu samimi yönelişi tarihsel süreçte istismara açık bir hale gelmiştir. Recep ayında yerine getirilen ibadetler mübalağalı bir mükafat ile zikredilmiştir. Buradan hareketle katılımcılara yöneltilen ilk rivayet şu şekildedir:

"*Receb ayında bir gün oruç tutan, bir ay oruç tutmuş gibidir. O ayda yedi gün oruç tutan, cehennemin yedi kapısı kapanır. Sekiz gün oruç tutan, cennetin sekiz kapısı açılır. On gün oruç tutan, Allah onun kötülüklerini iyiliklerle değiştirir. On sekiz gün oruç tutan, bir sesçi seslenir: 'Geçmişteki her şey affedildi, işe devam et.*"[142]

K1: "Belki insanlar teşvik edebilir ama oruca herkes aynı niyetle yaklaşmadığından herkesin oruçta çekeceği veya yaşayacağı zorluk derecesi farklı olduğu için herkesin aynı sevabı alması da bence insanlar arasında bir adaletsizlik meydana getirebiliyor, benim için zihnen çelişkileri söyleyebilirim bu hadis için" ifadesiyle rivayetin teşvik edici özelliğinin yanı sıra oruç ibadetinin sevabının ve zorluğunun bireysel olarak değişebileceğine bu sebeple de rivayetin adalet yönünden çelişki barındırdığına dikkat çekip mantıksal bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Bazı katılımcılar (K2, K4, K12, K14) hadisin sıhhati hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını belirterek herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Katılımcılardan bir kısmı (K3, K8, K9, K10, K15, K17, K20), rivayetin ibadete teşvik edici yönünü ön plana çıkartmaktadır. Bir cemaate mensubiyetini belirten K17: "Bu hadisler insanların Cenab-ı hakka olan ibadetlerdeki isteklerini arttırır, sahih kaynaklarda yer aldığı için uygulamakta mahsur yoktur, dolayısıyla bu kaynaklardan okunacak olan tüm hadislerle amel edilebilir." şeklinde, K20: "Bu hadisin kaynağına bakarım doğruysa inanırım ama zaten bu hadiste birkaç âlimin söylediği gibi doğru kaynaktan." ve K3 ise: "Recep ayı Allah'ın ayıdır. Elbette ki Efendimizin de bu konuda teşvikleri vardır. Oruç da üç aylardaki en önemli ibadetlerdendir. Biz de üç aylarda bol bol oruç tutmaya çalışırız. Allah'ım kabul etsin." ifadesiyle rivayetin sahih olduğuna inandığını ve amel edilebileceğini belirtmektedir. K8: "Mübarek üç ayların kıymeti büyüktür. Bu hadisi duyunca insanın oruç tutası geliyor. "Acaba doğru mu?" diye sormak yerine "Ya doğruysa bu sevabı kaçırır mıyım?" diye bakarım. Allah'ın keremi boldur." ve benzer şekilde K9 ise: "Bu hadisteki müjdeler çok büyük olsa da "Allah'ın hazinesinden ne eksilir ki?" diye düşünürüm. Zayıf olsa bile oruca teşvik etmesi açısından güzeldir." diyerek fazilet hadislerinde mükafata ve ibadete odaklandığını, böylelikle uyguladığını belirtmektedir.

Fazilet hadislerinin uydurulma sebeplerinden birisi de ibadete teşvik etmektir. Bu katılımcılar ibadet etmenin zarar vermeyeceğini düşünerek bu rivayetleri

[142] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/207.

araştırmadan bunlarla amel etmekte ve gerek sosyal medya gerek yüz yüze, sahih olmayan söz konusu rivayetleri toplumda yaymakta ve uygulanabilirliğini arttırmaktadır. Her ne kadar iyi niyetli olunsa bile bu durum dinîn aslına zarar vermekte olup hurafelere karışmasına sebebiyet vermektedir. Ancak doğru olan, "Kim bilerek benim adıma yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın."[143] buyuran Hz. Peygamber'e en ufak yalan bir isnadda bulunmamak, ibadetleri ona atfederek yerine getirmemektir. Buna karşılık K6 ve K13, bu tür rivayetlerin ibadetleri bir tür kazanç-kayıp hesabına indirgediğini ve bunun İslam'ın özü olan ihlas ve samimiyeti zayıflattığını savunmaktadır.

K7: "Yapılan bir ibadetle bütün günahların silineceği bir kere kul hakkı denilen bir vaka vardır, kul hakkının nafile ibadetle silinmesi söz konusu değildir. Mantıken de doğru değildir. Borcunu hatasını kendini kaza ederek bir şekilde ödemek zorundadır. Bir gün oruç tutmakla şu kadar günah affedilir sözleri sakıncalıdır." ifadesiyle rivayetin kul hakkı kavramı açısından ele alarak bunun İslam ile bağdaşmadığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde K9: "İbadet bizden günlük hayatımıza yerleştirmemizi ister. Bir anda bazı şeyleri yapıp çıkayım ondan sonra kurtuluşa ereyim gibi bir şey değil, devamlılık gerekiyor, günlük hayatta sürekli olması gerekiyor." diyerek ibadetlerin süreklilik ve istikrar esasına dayandığını, anlık uygulamalarla kurtuluş beklemenin sağlıklı bir din anlayışı olmadığına değinmektedir.

K16 ise: "Sıhhatini araştırmış değilim. Lakin Ali el-Kârî'nin uydurma rivayetlere yer verdiği *Mevzûât* isimli eserinde bu türden sayı ya da matematiksel hesap belirten rivayetlerin genelde sıhhatli olmadığı yönünde bilgiler verildiğini biliyorum." ifadesiyle Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) eserinde yer alan değerlendirmelere atıfta bulunarak, özellikle sayısal ve matematiksel sevap hesabı içeren rivayetlerin sahih kabul edilmediğine dikkat çekmektedir. İlahiyat dışı bir meslek grubunda olan katılımcının bu eseri zikretmesi, dinî alanda gayretli araştırmalar yaptığını ve yüzeysel bilgilerle yetinmediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bazı katılımcılar için rivayetlerin hadis kaynaklarında yer alması tek başına yeterli görülmemektedir. Rivayetlerin Kur'ân'ın adalet anlayışıyla uyumu, kul hakkı ihtimali ve ibadetlerde kolaycılığa yol açması gibi hususları öne sürerek sahih olmadığını veya uydurma olduğunu düşünmektedir. Buna karşılık daha sınırlı

[143] Buhârî, "İlim",38.

sayıdaki katılımcı ise rivayetin teşvik edici yönünü ön plana çıkararak, kaynaklara duyulan güven temelinde olumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Genel olarak katılımcıların çoğunluğunun farz ibadetlere zarar verecek bir anlayışa karşı temkinli bir tutum benimsediği görülmektedir.

Müslümanlar için mübarek kabul edilen üç ayların ikincisi olan Şaban ayı, içinde on beşinci gecesinde idrak edilen Berat Kandili'ni barındırmaktadır. Kutsal olarak kabul edilen bugünlerde Berat Kandili yoğun bir şekilde kutlanmaktadır. Bu geceye atfedilen en belirgin ibadetlerden biri yaygın olarak bilinen altı, on iki, on dört veya yüz rekâtlı namaz kılma geleneğidir. Ancak hadis ve fıkıh alimleri Berat gecesine atfedilen özel bir namazın bulunmadığını belirtmiştir.[144] Berat gecesine dair doğrudan şu kadar rekat şeklinde namazlar olmasa da geceyi/gündüzü değerlendirmeyi teşvik eden İbn Mâce ve Tirmizi hadisleri bulunmaktadır. Örneğin: Hz. Peygamber, "Şâbanın ortasında gece ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona âfiyet vereyim, yok mu şöyle, yok mu böyle!' der" buyurmuştur.[145] Ele alınan rivayet sahih olmasa da bu gecede namazla, duayla, Kur'anla yakarışta bulunmak sahih rivayetler çerçevesinde önemlidir.

Burada berat gecesine dair rivayet seçilmesinin nedeni rivayetin ve mezkûr namazın halk arasındaki bilinirliğini tespit edebilmektedir. Konuya ilişkin katılımcılara yöneltilen rivayet şu şekildedir: "*Şaban ayının on beşinci gecesi on iki rek'at namaz kılan, her rekâtta 'De ki: O, Allah tektir' (İhlas Suresi) 30 defa okursa, cehenneme girmeden önce cennetle ilgili yerini görür ve ev halkından on kişi için şefaat eder. Onların hiçbiri cehenneme girmeyeceklerdir.*"[146]

Rivayette yer alan belirli bir geceye özel namaz ibadeti, ibadet esnasında belirli sayıda tekrar edilmesi gereken ihlas suresi ve şefaat vaadi gibi unsurlar katılımcıların değerlendirmelerinde farklı yaklaşımlara neden olmuştur.

Katılımcıların bir kısmı (K1, K13, K18, K19) rivayeti şefaat, adalet ve bireysel sorumluluk duygusu çerçevesinde eleştirmektedir. K1: "Onların hiçbiri cehenneme girmeyeceklerdir sözü çok kesin bir şekilde söylenmiş gibi; fakat şöyle bir durum var

[144] Halit Ünal, "Berat Gecesi" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1992), 5/475.
[145] Tirmizî, "Savm", 39; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât," 191.
[146] İbnü'l-Cevzî, *Mevzû'ât*, 2/129.

şefaat hakkı sadece Allaha ait Allahuteala izin vermediği müddetçe hiç kimse şefaat kullanamayacak. Hadisin sıhhati hakkında net bir bilgim yok. Fakat şu hiçbir cehenneme giremeyeceklerdir sözü bende bir çelişki meydana getirdi, yani adalet ilkesiyle çeliştiğini düşünmekteyim." ifadesiyle İslam inancında şefaat yetkisinin sadece Allah'a ait olduğunu vurgulayarak, rivayetin İslam'daki adalet ilkesiyle çeliştiğine dikkat çekmektedir. Benzer şekilde K19: "Peygamber Efendimiz kızı Fatıma'ya namazını kıl seni ben bile kurtaramam dediği gibi, insanların nafile ibadetlerle on kişiye şefaatçi olması, otuz tane söyle yüz tane oku bin tane söyle şöyle olur gibi hadislerin sahihliğine inanamıyorum." ifadesiyle Hz. Peygamber'in hayatından bir örnek vermekte, rivayeti değerlendirmede sahih sünnete başvurmakta ve nafile ibadetler aracılığıyla şefaat kazanmanın doğru olmadığını düşünmektedir.

K16 özellikle sayısal ifadeler sebebiyle bu rivayetlerin İsrailiyat kaynaklı olabileceğine işaret ederken, K7 ise: "belirli zamanlarda kılınan abartılı getirili namazlara çok yaklaşmıyorum. Önemli olan farzlar, müekked sünnetler." diyerek yüksek sevap vaat eden nafile ibadetlere mesafeli yaklaştığını ve önceliğinin farz ibadetler ve sünnetler olduğuna dikkat çekmektedir.

Katılımcıların bir kısmı (K2, K4, K5, K6, K16, K18, K19) rivayetin uydurma olduğunu düşünmektedir. Buna karşılık bazı katılımcılar (K8, K9, K10, K11, K17) rivayetin sıhhatinden ziyade teşvik edici özelliğine odaklanmaktadır. K10, fazla ibadetin kişiye zarar vermeyeceğini ifade ederken, K11, Şaban ayında İhlas Suresi'nin manevi açıdan faydalı olabileceğine, K8 ve K9 ise bu gecenin af gecesi olarak zikredilmesi sebebiyle 12 rekât namazı ve ihlasları duyduğuna ve uyguladığına değinmektedir. Cemaat mensubiyeti bulunan K17 ise sorgusuz bir şekilde sahih kaynaklarda yer aldığını düşündüğünü ve bu nedenle uygulamakta sakınca görmediğini belirtmektedir. K3: "Berat Kandili Müslümanlar için çok önemli bir fırsat. O gece çok ibadet etmek gerekiyor. 12 rekâtlık namazı da hocalarımızdan dinlemiştik. Elimizden geldiğince uygulamaya gayret ediyoruz." ifadesiyle rivayete olan güveninden ve bu rivayeti uyguladığından bahsetmektedir. Görüldüğü gibi bir kısım katılımcı bu tarz hadislere iyi niyetle yaklaşıp güvenmekte ve dinî yaşantısına yansıtmaktadır. Ancak, bir rivayetin insanı iyiliğe yönlendirmesi ve kaynağına duyulan güven o hadis ile amel etme noktasında tek başına yeterli değildir.

Ülkemizde Berat Kandili olarak kutlanan Şaban ayının on beşinci gecesine atfedilen ibadet ve şefaat içerikli rivayet değerlendirmeleri sonucunda katılımcıların

ifadelerinde belirgin bir görüş farklılığı gözlenmektedir. Katılımcıların çoğunluğu mevzû rivayette yer alan sayı ve kesin mükafat vaadinin İslam'ın ilkeleriyle uyumunu sorgulayıp adalet ve şefaat çerçevesinde eleştirmektedir. Ayrıca rivayetteki abartılı sevap vaadi bazı katılımcılar tarafından dinin özünden uzaklaştırması ve İsrailiyat etkisi taşıması ihtimaliyle değerlendirilmektedir.

Sınırlı sayıdaki katılımcı ise sıhhat bilgisine dair yorum yapmadan rivayetin teşvik edici özelliğine odaklanmaktadır. Nafile ibadetlerin manevi açıdan bireyi olumlu etkileyeceği belirtilmektedir. Ancak bu tür yaklaşımlar uydurma rivayetlere itibarı arttırmaktadır. Halk nezdinde 'çok namaz kılmak' manevi huzur ve sevap vesilesi olarak algılansa da bu tarz rivayetleri Hz. Peygamber'e isnad ederek meşrulaştırmak ilmî açıdan kabul edilemez.

Katılımcılara son olarak, Hz. Peygamber'e atfedilen "*Kim Ayetel-Kürsî'yi her namazdan sonra okursa, onu cennete girmeye ancak ölüm engeller*."[147] rivayeti yöneltilmiştir. Bu rivayet aracılığıyla katılımcıların söz konusu rivayete ilişkin sıhhat bilgileri, sorumluluk ve adalet anlayışları ile ibadetlerde teşvik unsuruna yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katılımcılardan K3, K8, K9, K12, K13, K14, K15, K17, K18 ve K20 bu hadisi daha önceden duyduklarını ve vakit namazlardan sonra uyguladıklarını ifade etmiş; rivayetin sahih olduğunu savunmuşlardır. Bu yaklaşımda, rivayetin içeriğine yönelik eleştirel bir değerlendirmeden ziyade, rivayetin halk arasında yaygın olarak uygulanışının belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca K13, her namazdan sonra Ayete'l-Kürsî okuyan bir kimsenin sürekli bir bilinç ve sorumluluk hali içinde olması gerektiğine dikkat çekerek, rivayetin yoruma açık bir anlam taşıdığını belirtmiştir. K18 ise rivayette yer alan kesin cennet vaadinin şüpheli ve yanıltıcı olabileceğini vurgulamıştır.

K10: "Kur'ân okumak başlı başına faziletli bir durum, Ayete'l-Kürsî okumanın da faziletleri vardır, okunmasında bir mahsur görmüyorum" diyerek bu rivayette Kur'ân'ı okumanın ve Ayete'l-Kürsî'nin önemine dikkat çekmektedir. Benzer ifade K11de de mevcuttur. Rivayetin sıhhatinden bağımsız olarak ayetin okunmasında bir sakınca görmediklerini belirtmişlerdir.

[147] İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, 1/243.

K1: “Bir kişinin cennete girmesinin sadece Allahu Teâlâ’nın izniyle olabileceğini düşünüyorum. Kişi sadece Ayete’l-Kürsî okuduğu için cennete tabii ki de girmez. Sadece dediğim gibi bu da yine aynı şekilde adalet ilkesiyle çelişiyor gibi geldi bana ama sıhhati hakkında net bir bilgim yok.” diyerek bu rivayetin adalet ilkesiyle çeliştiğine dikkat çekmekte; ancak rivayetin sıhhati konusunda bilgi sahibi olmadığını dile getirmektedir.

K2 ve K5, rivayetin uydurma olabileceği yönünde görüş belirtirken, K7 ise: “Ayete’l-Kürsî’nin makamı ve Kur’ân’daki yeri farklıdır lakin asıl borçlarını ödemeyen, sadece bunu okuyup dışarda da başkalarına haksızlık hukuksuzluk yapan kimsenin bu kadar kolay cennete gitmesi mümkün değil.” ifadesiyle Ayete’l-Kürsî’nin Kur’ân’daki konumu kabul etmekle birlikte, kul hakkı ve haram kazanç gibi ağır suçların yalnızca bir sure okuyarak ortadan kalkmasının mümkün olmadığını savunmaktadır. Bu yaklaşımla K7’nin, rivayetin İslam’ın ahlâkî ve hukuki ilkeleriyle uyumu açısından eleştirdiği görülmektedir.

K16: “Resulullah’ın böyle bir şey söylediğini, ya da en azından burada geçtiği şekilde bir şey söylediğini sanmıyorum. Her namazdan sonra Ayete’l-Kürsî okuyan biri, devletin malını israf etse, yani kamunun hakkına girse ya da elindeki parayı faize yatırıp ondan kazandığıyla geçinse, Bakara 278-279. ayetlerde belirtilen “Allah’a harp açmak’’ fiilini işlemiş olmaz mı? Bu vaziyette, namazlarında okudukları onu kurtarabilir mi?” diyerek kesin kurtuluş vaadinin İslam hukuk anlayışıyla bağdaşmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, kamu malının israf edilmesi veya faiz yoluyla kazanç sağlanması gibi fiillerin Kur’ân’da ağır ihlaller olarak nitelendirildiğini hatırlatarak, sadece namazdan sonra bir sure okuma ile kurtuluşa ermenin imkânsız olduğunu ve rivayetin de içerik açısından problemli olduğunu vurgulamaktadır.

Genel olarak katılımcıların değerlendirmeleri, rivayetin kabulü konusunda iki farklı şekilde çeşitlilik göstermektedir. Rivayeti sahih kabul eden katılımcılar, metnin teşvik edici yönü olmasını ve Kur’ân okumanın faziletlerini ön plana çıkararak rivayete olumlu yaklaşmaktadır. Buna karşılık, eleştirel yaklaşımda bulunan katılımcılar ise adalet, kul hakkı ve bireysel sorumluluklara dikkat çekerek rivayetin sunduğu cennet vaadine temkinli yaklaşmaktadır.

Söz konusu rivayetin, toplumumuzda camide cemaatle veya bireysel olarak kılınan her namazın bitiminde Ayete’l-Kürsî okumanın yaygınlık kazanan bir

uygulama haline geldiği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim namazlardan sonra Âyetel-Kürsî okunmasını teşvik eden sahih ve hasen rivayetlerin de temel hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bununla birlikte sadece namaz arkasından değil, günün farklı vakitlerinde de Ayete'l-Kürsi okumanın manevi bir kalkan olduğuna dikkat çekilmiştir. Örneğin Buhârî'de geçen bir rivayet şöyledir: “”Beni bırak, sana Allah'ın faydalandıracağı güzel kelimeler öğreteyim: Yatağına yattığında Ayete'l-Kürsi'yi sonuna kadar oku. O zaman Allah senin üzerinde devamlı bir koruyucu (melek) görevlendirir ve sabaha kadar şeytan sana yaklaşamaz.” dedi.”[148] buyrulmaktadır. Bu rivayetler

Ancak halk arasında dolaşan bazı fazilet anlatımlarının bu sahih rivayetlerin kapsamını aştığı görülmektedir. Bu noktada katılımcıların, genel anlamda Ayete'l-Kürsî okunmasının sahih bir sünnet olduğunu bilmelerinden hareketle mülakatta yer verilen uydurma rivayeti de sahih gibi düşünmüş olabilecekleri değerlendirilmektedir. Netice itibariyle katılımcılar doğru bir dinî pratik ve buna duyulan güven sebebiyle söz konusu rivayetin sıhhat durumunu sorgulama gereği duymamış ve manevi korunma umuduyla uygulamaya devam etmişlerdir.

[148] Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 10.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ele alınan mevzu hadisin tanımı, tanıma yolları, ortaya çıkış sebepleri ve uydurma olduğunu anlamanın yollarına dair teorik bilgiler ile mülakatlar yoluyla elde edilen veriler birleştirildiğinde uydurma hadislerin sadece tarihsel bir problem olmadığı, güncel olarak da dine verdiği zararların devam ettiği görülmüştür.

Araştırmanın saha çalışmasını oluşturan üçüncü bölümde; katılımcıların demografik bilgileri, hadis-sünnete dair bilgi birikimleri, Kur'ân'a bakış açıları ve örnek rivayetleri yorumlamalarına yer verilmiştir. Amellerin faziletine dair uydurma rivayetlerin halk nezdindeki karşılığına mülakatlar yoluyla ulaştığımız sonuçlar şu şekildedir: Katılımcıların büyük çoğunluğu hadis ve sünnet kavramlarını doğru bilmekte ve tanımlamaktadır. Ancak ilahiyat eğitimi alanlar (K1, K4, K5, K7) ile almayanlar arasında belirgin bir fark vardır. Bu fark katılımcıların tanımlamalara daha akademik ve fıkhi boyutları eklemeleriyle belirginleşmektedir. Bu durum doğru tanımlama yapabilmek için akademik düzeyde eğitim almanın önemini vurgulamaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun fazilet rivayetlerine temkinli ve eleştirel yaklaştığı gözlenmiştir. Rivayetleri değerlendirirken Kur'ân ve sünnet bütünlüğünü merkeze alan, akıl ve mantık ilkelerini kullanan bu yaklaşım aynı zamanda rivayetlerin ahlâk ve adalet ilkeleriyle çeliştiğini söyleyerek reddetmektedir. Katılımcıların ifadeleri neticesinde şunu söyleyebiliriz ki halk arasında nafile ibadet algısı yalnızca zayıf ve uydurma rivayetlerle şekillenmemekte, bireyler sahih sünnet eksenli bir ibadet hayatı sürmektedir. Bu tutum dinî yaşantılarını güvenilir bir zemine dayandırması bakımından değerlidir. Toplumun belirli bir çoğunluğunun fazilet hadislerine karşı bilinçli, temkinli ve sorgulayıcı olması, uydurma rivayetleri pratiğe dökme ve Hz. Peygamber'e yalan isnadından kaçınılması ve bunun önüne geçilmesi hususunda olumlu bir sonuçtur.

Bununla birlikte katılımcılar arasında cemaat bağı olanlar ile olmayanlar arasında hadislere yaklaşım konusunda temel bir fark gözlenmektedir. Cemaat bağlılığı olanlar çelişkili rivayetlerde hadislerin sıhhatini araştırma sorumluluğunu kendi hocalarına bırakıp onların bilgi birikimine güvenmeyi tercih etmektedir. Cemaat bağlılığı olmayan bazı katılımcılar ise daha eleştirel yaklaşıp çelişki durumunda rivayetleri bizzat araştırmadan uygulamadıklarını dile getirmektedir.

Bu yaklaşım farkı fazilet hadislerine bakış açılarında daha da belirginleşmektedir. Cemaat bağlılığı olanlar bu hadislerin ibadetlere teşvik edici olması sebebiyle sahih olduğuna inandıklarını ve amel edilebileceğini belirtirken, cemaat bağlılığı olmayanlar bazı katılımcılar daha şüpheci yaklaşarak rivayetleri Kur'ân'ın adalet ilkesi, amel ve mükafat dengesi çerçevesinde mantık süzgecinden geçirerek kabul etmemektedir.

Diğer taraftan uydurma olma ihtimalini bilse dahi fazilet hadisleriyle amel etmekte sakınca görmeyen ve günlük hayattaki pratiklerine yansıtan ve aralarında cemaat mensubiyeti bulunan bir kısım katılımcı bunu rivayetlerin teşvik edici ve güdüleyici özelliğini öne sürerek benimsemektedir. Bu katılımcılar rivayetlerin sıhhatinden ziyade terğib edici oluşunu ön plana çıkarmaktadır. Kesin mükafat alma bilgisi ve arzusu gibi insani duygular bilimsel sonuçlardan daha motive edici olduğu gözlenmektedir. Özellikle Berat Kandili gibi zamanlara atfedilen abartılı sevap vaatlerinin, dinî yaşamı belirli gecelere hapsetme riski taşıdığı müşahede edilmiştir.

Namazlardan sonra Ayete'l-Kürsî okumak gibi uygulamaların halk arasında yaygın bir kültür haline geldiği tespit edilmiştir. Ancak bu durum, uydurma rivayetlerin gelenekselleşmesinden farklı olarak, sahih ve hasen kabul edilen rivayetlerin hafızalardaki etkisinin somut bir göstergesidir.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda şu öneriler geliştirilmiştir:

1. Din görevlilerinin cemaati etkilemek gayesiyle abartılı ve sıhhat bakımından tartışmalı olan rivayetleri kullanmaktan kaçınarak, Kur'ân ve sünnetin inşa ettiği ahlak ve adalet anlayışına uygun sahih rivayetleri teşvik amacıyla kullanması gerekmektedir.

2. Sosyal medyanın bu denli yaygın olduğu ve dinî bilgilerin büyük çoğunluğunun bu mecralardan temin edildiği göz önüne alınarak yetkili kurumların sahih sünnet bilgisini dijital dünyada yaygınlaştıracak faaliyetler yürütmeleri

gerekmektedir. İlgili birimlerin bilgi kirliliğini önlemek ve uydurma rivayetlerin yayılmasını engellemek için çalışmalar hazırlaması önem arz etmektedir.

3. Mübarek gün ve gecelerde televizyon veya sosyal medya vasıtasıyla halka ulaşan uzmanlar, bugünlerin önemini anlatırken normal zaman dilimindeki ibadetlerin de aynı şekilde kıymetli olduğunu ve ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamalı, dindarlığın süreklilik arz eden bir yaşam biçimi olduğunu hatırlamalıdır. İbadetleri yalnızca özel günlere indirgeyen anlayış ve kültürel kabuller ile dinî gerçekler arasındaki fark ortaya konularak sahih sünnet eksenli bir düzen kurmaya teşvik edilmesi gerekmektedir.

4. Sosyal medyada dinî içerik üreten, popüler olan ve sevilen dijital içerik üreticileri ile iş birliği yapılmalıdır. Yetkili kurumlar tarafından hazırlanan bilgi verici içerikler, üreticiler vasıtasıyla daha geniş kitlelere ulaşmayı sağlayabilir. Bu çalışma yapılırken yaş gruplarının takip ettiği bireylerin belirlenmesi, mesaj içeriklerinin yaş ve ilgi alanlarına göre düzenlenmesi ve ilmî niteliğin korunması gerekmektedir.

5. Bu tezde olduğu gibi halkın uydurma rivayetlere karşı bakış açısını ve dinî pratiklerini ölçen saha çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar neticesinde sünnet ve dinin batıl inanışlardan arındırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aclûnî, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ*. Beyrut: Müessesetü'r Risale Naşirun, ts.

Açıkel, Yusuf. *Hadisler Uğruna İlmî Seyahatler/Rihle*. Akademik Yayıncılık, 2020.

Ali el-Kârî, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî. *el-Esrârü'l-merfua fi'l-ahbâri'l-mevdûa*. çev. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ. Beyrut, 1971.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, ts.

Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *Tâcü'l-luga*. çev. Ahmed Abdülgafûr Attâr. Beyrut: Dârü'l-ilm lilmelâyîn, 4. Basım, 1987.

Cezâirî, Tâhir b. Sâlih b. Ahmed ed-Dımeşkî el-. *Tevcîhu'n-nazar ilâ usûli'l-eser*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2009.

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 4. Basım, 2018.

Cübbeli Ahmed Hoca TV Hayran Sayfası. "Herkim o(ramazan-ı şerif ayı)nda...". Facebook. (Erişim 01.05.2026). https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2058510560844088&set=a.461192722714912&id=100064725634698.

Cübbeli Ahmet Hoca (Ahmet Mahmut Ünlü). "Beraat gecesinin gününün amelleri". Cübbeliden Blogspot. (Erişim 11.04.2026). https://cubbeliden.blogspot.com/2018/04/berat-gecesi-kilinacak-yuz-rekat-namaz.html.

Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 43. Basım, 2017.

Duâcıyız. “Estağfirullahelazim...”. Facebook. (Erişim 02.05.2026). https://www.facebook.com/duaciyiz06/photos/5266173303454723.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, 1999.

Ebû Gudde, Abdulfettah. *Mevzû Hadisler*. çev. Enbiya Yıldırım. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Eren, Cüneyt. “el-Vadu fi’l-hadîs ve eser fi’t-tefsir”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1/4 (2005), 13.

Feyizli, Hasan Tahsin. *Feyzü’l Furkân Tefsirli Kur’ân-ı Kerîm Meali*. İstanbul: Server Yayınları, 2. Basım, 2016.

Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto, 3. Basım, 2022.

Gözelceoğlu, Recep. *Hz. Peygamber’e Atfedilen Uydurma Rivayetlerin Sosyolojik Arka Planı*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024.

Güçlü, İdris. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nika Yayınevi, 2. Basım, 2021.

Gül, Recep Emin. “Hicrî I. Asırda Hadis Uydurma Faaliyeti ve Hadis Uyduranların Tespiti”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 10 (2020), 253-277.

Gül, Recep Emin. “Sosyal Medyada Paylaşılan Dua ve Zikir İçerikli Hadislerin Kaynak Değeri”. *Diyanet İşleri Başkanlığı*, 445-464.

Ğuri, Seyyid Abdülmacid. *el-Vad’u fi’l-Hadîs*. Beyrut: Dar İbn Kesir, Bir., 2007.

Ğuri, Seyyid Abdülmacid. “el-Vad’u fi’l-hadîs:Dirâsetün târihiyyetün ta’sîliyyetün ve ardu’n mûcez li-ehemmi kütübî’l-müellifîn fi’l-mevzûât”. *Journal Hadis* 12 (2016), 40.

Hadis Deryası. “Kim her gece Vâkıa suresini okursa...”. X. (Erişim 16.04.2026). https://x.com/hadisderyasii/status/864859470815522816.

Hatîb, Muhammed Accâc. *es-Sünnetü Kable’t-Tedvîn*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1988.

Hatîb, Muhammed Accâc. *Usûlül-hadîs ulûmuh ve mustalahuh*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1989.

Heysemî, Ebü'l-Hasan Nûreddin. *Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevâid*. 10 Cilt. Beyrut, 2009.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. Kahire: Darü'l-Hadis, 2003.

İbn Teymiyye. *Minhâcu's-sünne*. Kahire, 1382.

İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr. *el-Menâru'l-Münîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf*. Riyad: Dâru'l-Âsıme, 1416.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali. *Mevzû'ât*. 3 Cilt. Medine: Muhammed Abdulmuhsin, 1966.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman. *Kitâbu'l-Mevzûât*. çev. Abdurrahman Muhammed Osman. 3 Cilt. Medine: Mektebetu's-Selefiyye, 1966.

İbnüs-Salah, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Abdirrahman. *Ulûmü'l-Hadîs*. Şam: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 1998.

İbrahim Âbir, Doktor Ebu Bekir Abdurrahman b Bekir. *el-Vad'u el-Vaddâûn fi'l-Hadis el-nebevi*. Medine: Darü'l-Fazile, 1990.

İmam Gazâlî. *İhya-i Ulûm'id-Din*. 4 Cilt. İstanbul: Merve Yayıncılık, 1993.

İsmailağa Camii. "Zilhicce Ayında Sadaka". İsmailağa Camiası Resmi Web Sitesi. (Erişim 04.05.2026). https://www.ismailaga.org.tr/zilhicce-ayinin-ilk-on-gununde-sadaka-vermenin-fazileti.

İsmailağa Camii. "Her akşam bunu okuyan fakirlik görmez...". Facebook. (Erişim 16.04.2026). https://www.facebook.com/ismailaga.cami/videos/h%C3%BCsameddin-vanl%C4%B1o%C4%9Flu-hoca-efendi-anlat%C4%B1yor-her-ak%C5%9Fam-bunu-okuyan-fakirlik-g%C3%B6rmez/2365558697166031/.

Kadiri Tarikatı Gönül Dostları - Seyyid Şeyh Hacı Tevfik Hz.. "Cennette Recep isimli...". Facebook. (Erişim 10.04.2026). https://www.facebook.com/1447605372191716/photos/cennette-recep-isimli-bir-nehir-vard%C4%B1r-s%C3%BCtten-daha-beyaz-ve-baldan-daha-tatl%C4%B1d%C4%B1r/1707888859496698/.

Kandemir, Mehmet Yaşar. "Mevzû". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/493, 2004.

Kandemir, Mehmet Yaşar. *Mevzu Hadisler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 11. Basım, 2019.

Kâsimî, Muhammed Cemâlüddîn el-. *Kavâidü't-Tahdîs min Funûni Mustalahi'l-Hadîs*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1987.

Kırbaşoğlu, Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Kitabiyat, 1. Basım, 2002.

Koçyiğit, Talat. *Hadis Usulü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 20. Basım, 2021.

Malik, Majid Nawaz. "Fabricated Ahadith: Causes, Methods of Identification and Contemporary Needs: An Exploratory Study". *Research Journal of Islamic Studies & Humanities* 6/1 (2024), 36-52.

Mehmetoğlu, Mustafa. "Sûrelerin Faziletlerine Dair Rivayetlerin Sûrelerin İçeriği İle İlişkisi". *Diyanet İlmî Dergi* 61/1 (2025), 29-58.

Misvak Dergisi. "Kim Recep ayında...". Facebook. (Erişim 01.05.2026). https://www.facebook.com/Misvakder/videos/kim-receb-ay%C4%B1nda-bir-sadaka-verirse-allah-te%C3%A2l%C3%A2-onu-bir-kargan%C4%B1n-%C3%B6mr%C3%BC-boyunca-u%C3%A7/1295506272603767/.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-Sahîh*. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, ts.

Nazlıgül, Habil. "Sebep ve Sonuçlarıyla Hadis Yolculukları (er-Rıhle fî Talebi'l-Hadis)". *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6/11 (Haziran 2013), 13-37.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. Halep: Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1986.

Osman Fellâte, Ömer b. Hasan. *el-Vad'u' fi'l-Hadîs*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 2016.

Özçelik, Harun. "Mevzu Hadisleri Tespitte Metod Farklılıkları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 190.

Özdemir, Mustafa (Kurra Hafız Hoca Efendi - İsirli Hoca). "Berat Gecesi Namazı Nasıl Kılınır?...". Facebook. (Erişim 08.04.2026).

https://www.facebook.com/photo/?fbid=1565100445617943&set=a.532483532212978.

Salih, Muhammed Avnurrahim b. Mesud. “el-Hadîsil Mevdû’ Tâ’rifühü ve Cühûdü’l-Ulema fi Mukâvemeti’l-Vaz’u”. *The Journal of Sharia Fundamentals for Specialized Researches* 2 (2016), 14.

Sanal Medrese. “Cevamiu’l-Kelim Hadis Arama Programı”. Yayın Tarihi 25 Nisan 2014. https://www.youtube.com/watch?v=nhCYohHEFI0

Sancaklı, Saffet. “İslâm’ın Anlaşılmasında Apokrif / Mevzû Hadislerin Olumsuz Etkileri”. *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji* VI/15-16 (2006), 203-229.

Semerkand Dergisi. “Cennette Recep isimli...”. X. (Erişim 10.04.2026). https://x.com/semerkanddergi/status/1105679879268294660.

Semerkand TV. “Cennette Recep isimli...”. Facebook. (Erişim 10.04.2026). https://www.facebook.com/semerkandtelevizyonu/videos/cennette-recep-isimli-bir-nehir-vard%C4%B1r-s%C3%BCtten-daha-beyaz-ve-baldan-daha-tatl%C4%B1d%C4%B1r/445027557303446/.

Süyûti, Ebü’l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr. *el-Leâli’l-masnû‘a fi’l-ehâdîsi’l-mevzû‘a*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1. Basım., 1996.

Süyûti, Ebü’l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr. *Risale fi Aksami’l-hadisi’l-mevzu’*. çev. Ebû Eşref el-Asyûtî. Kahire: el-Mektebetü’l-Ezheriyye li’r-Turâs, 1996.

Soylu, Kemal Arif. “Sadaka fakire verilirse...”. X. (Erişim 04.05.2026). https://x.com/kemalarifsoylu/status/1382797586080411653.

Şanlı, Kerbela. “Kim cezallâhu annâ Muhammeden...”. X. (Erişim 27.04.2026). https://x.com/KerbelaSanli/status/1948412079158772089.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünen-i Tirmizî*. İstanbul: Çağrı Yayıncılık, ts.

Topgül, Muhammed Enes. “Cevâmiu’l-Kelim” ve ‘Câmiu Hâdimi’l-Haremeyn’ Adlı Dijital Hadis Veri Tabanları Üzerine Notlar” 49 (2023), 167-176.

Ünal, Halit. “Berat Gecesi”. 5/475-476. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1992. https://islamansiklopedisi.org.tr/berat-gecesi

Ünlü, Ahmet Mahmut. *Az Amele Çok Ecir Vaad Edilen Zikir Ve Dualar*. İstanbul: Ahıska Yayınevi, 1. Basım, 2025.

Ünlü, Ahmet Mahmut. "Lâlegül Dergisi". *Lalegül Çarşı Yayıncılık* 53 (Temmuz 2017), 98.

Ünlü, Ahmet Mahmut. "Lâlegül Dergisi". *Lalegül Çarşı Yayıncılık* 54 (Ağustos 2017), 96.

Ünlü, Ahmet Mahmut. "Lâlegül Dergisi". *Lalegül Çarşı Yayıncılık* 49 (Mart2017), 96.

Yılmaz, Hayati - Karaaslan, Nergis. "Sahte Haber Araştırmaları Bağlamında Mevzû Hadislerin Yayılması" 24/1 (Mart 2024), 249-278.

Zehebî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Mizanü'l-i'tidal fi nakdi'r-rical*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1963.

Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dar'ul-Ma'rife, ts.

@dua_huzur_niyet. "Arefe günü, besmele ile...". Instagram. (Erişim 14.06.2026). https://www.instagram.com/reel/DWEy980CgMN/.

@dualarin_faziletleri_sayfasi. "Berâat gecesi kılınacak namaz...". Instagram. (Erişim 06.04.2026). https://www.instagram.com/p/CM4__lvg74-/.

@dualarin_faziletleri_sayfasi. "Cuma gecesi iki rekât namaz kılıp...". Instagram. (Erişim 03.05.2026). https://www.Instagram.com/p/CJeBuCngFSf/.

@dualarin_faziletleri_sayfasi. "Her kim Recebin ilk on günü...". Instagram. (Erişim 12.04.2026). https://www.instagram.com/p/CLXA7yyAc-A/.

@dualarin_faziletleri_sayfasi. "Cuma günü kırk defa...". Instagram. (Erişim 01.05.2026). https://www.instagram.com/p/DMNwbxZNqq-/?igsh=eGwza3U0ZjF2YzVq&img_index=4.

@dualarin_faziletleri_sayfasi. "Kadir suresi ve faziletleri". Instagram. (Erişim 01.05.2026).https://www.instagram.com/p/DVc6rdqjHv4/?igsh=dmltc2ZlOGNlMmdr&img_index=5.

@megyori. "La ilahe ille ente...". Instagram. (Erişim 14.04.2026). https://www.instagram.com/reel/DXrc9qwDEhA/.

EKLER

Ek-1. Etik Kurul Onay Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.04.2025-E.508297
Evrak Tarih ve Sayısı: 11.04.2025-305296

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU

Toplantı Tarihi	: 28.03.2025
Toplantı Sayısı	: 2025/03-31
Toplantı Saati	: 10:00
Araştırmanın Başlığı	**Türkçe** : Amellerin Faziletine Dair Uydurulan Rivayetlerin Halk Nezdindeki Karşılığı
	İngilizce : The Public Opinion of the Fabricated Narrations About the Virtues of Deeds
SORUMLU ARAŞTIRMACI	
Ad Soyad	: Doç. Dr. Recep Emin GÜL
Kurumu	: Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
YARDIMCI ARAŞTIRMACI/ARAŞTIRMACILAR	
Adı Soyadı	**Kurumu**
Zeynep BAYER	Balıkesir Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 28.03.2025 tarihinde Prof. Dr. Bayram ŞAHİN'in başkanlığında toplandı. Görüşme sonunda, yukarıda bilgileri yer alan araştırmanın Bilimsel Araştırma Etik Kurul Onay Belgesi talebi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunca değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur.

BAŞKAN
Prof. Dr. Bayram ŞAHİN

Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN
Üye

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU
Üye

Prof. Dr. Uğur GÜRGAN
Üye

Prof. Dr. Selvihan KILIÇ ATEŞ
Üye

Doç. Dr. İbrahim Murat BİCİL
Üye

Doç. Dr. Nuri Berk GÜNGÖR
Üye

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek-2. Mülakat Formu

1. Demografik Bilgiler
   Yaş:
   Cinsiyet:
   Meslek:
   Eğitim Durumu:
   Medeni durum:
   Cemaat mensubiyeti:

2. Hadis ve sünnet hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?
   Hadis ve sünneti tanımlayabilir misiniz?
   Hadis tarihi ve usulüne ile ilgili kitap okudunuz mu? Kütüb-i Sitte, Buhari, Müslim gibi isimleri/kavramları duydunuz mu?
3. Sahih, zayıf, uydurma hadisler hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?
4. Hadis/sünnetle ilgili bilgilerinizi nereden temin ediyorsunuz? (Sosyal medya, medya, cemaatler, hocalar vs.)
5. Hadis ve sünnetin dindeki ve günlük hayattaki önemini nasıl değerlendiriyorsunuz?
6. Dini konularda ve hadis alanında takip ettiğiniz yazarlar/hocalar kimler?
7. Herhangi bir platformda karşınıza çıkan hadislerin sıhhatini merak eder, araştırır mısınız yoksa araştırmadan kabul mü edersiniz?
8. Mevzu hadis tabirini daha önce duydunuz mu? Tanımını yapabilir misiniz?
9. Sizce amellerin faziletine dair hadis uydurulmuş olabilir mi?
   Böyle hadislerle amel eder misiniz, etmekte sakınca var mıdır?
10. Amellerin faziletine dair duyduğunuz hadislerin sizin dini yaşantınızda ne gibi etkileri oluyor?
    Böyle bir hadiste bahsedilen zikir, namaz, oruç gibi ibadetleri yapmaya gayret eder misiniz?
11. Günlük hayatınızda yerine getirmeye çalıştığınız nafile ibadetleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?
12. Mübarek gün ve gecelerde (kandiller, Kadir gecesi, Ramazan vb.) yaptığınız ibadetler hakkında bilgi verir misiniz?
13. Amellerin faziletine dair örnek verebileceğiniz hadis var mı?

14. Namaz, oruç, zekât ve sadaka gibi konulardaki fazilet hadislerinin, insanların ibadetlere yönelmesinde nasıl bir etkisi olabilir? Bu etki olumlu mu, olumsuz mu olur?
15. Amellere dair fazilet hadisleri ile diğer sahih hadisler arasında bir çelişki varmış gibi görünüyorsa, bu durumda nasıl bir yaklaşım sergilenmelidir?
16. Amellere dair fazilet hadislerinin, Kur'an'ın temel ilkeleriyle (tevhid, adalet, ahlak vb.) uyumlu olup olmamasını nasıl değerlendirirsiniz?
17. "Receb ayında bir gün oruç tutan, bir ay oruç tutmuş gibidir. O ayda yedi gün oruç tutan, cehennemin yedi kapısı kapanır. Sekiz gün oruç tutan, cennetin sekiz kapısı açılır. On gün oruç tutan, Allah onun kötülüklerini iyiliklerle değiştirir. On sekiz gün oruç tutan, bir sesçi seslenir: 'Geçmişteki her şey affedildi, işe devam et." Hz. Peygamber'e atfedilen bu hadis hakkındaki düşünceniz nedir?
18. "Şaban ayının on beşinci gecesi on iki rek'at namaz kılan, her rekâtta 'De ki: O, Allah tektir' (İhlas Suresi) 30 defa okursa, cehenneme girmeden önce cennetle ilgili yerini görür ve ev halkından on kişi için şefaat eder. Onların hiçbiri cehenneme girmeyeceklerdir." Hz. Peygamber'e atfedilen bu hadis hakkındaki düşünceniz nedir?
19. "Kim Ayetel-Kürsi'yi her namazdan sonra okursa, onu cennete girmeye ancak ölüm engeller." Hz. Peygamber'e atfedilen bu hadis hakkındaki düşünceniz nedir?
20. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?